

MAGYARORSZÁGI NÉMET NYELVJÁRÁSOK

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

PETZ GEDEON

LÉV. TAG.

---

7. FÜZET.

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

Dr. MRÁZ GUSZTÁV

Ára 2 kor. 40 f.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909

Magyarországi Német Nyelvjárások.

A M. Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából

szerkeszti PETZ GEDEON lev. tag.

A M. T. Akadémia I. (nyelv- és széptudományi) osztálya 1903 jún. 8-án tartott ülésében hozott határozatával kívánatosnak mondotta, hogy — magyar nyelvjárásainknak régóta folyamatban levő tudományos ismertetése mellett — a hazai nem-magyar nyelvjárások tudományos feldolgozására irányuló tervszerű, rendszeres munkásság is induljon meg s az e végből szükséges intézkedések megtételével az osztály kebelében fennálló nyelvtudományi bizottságot bízta meg. E bizottság javaslata alapján az osztály mindenekelőtt a hazai német és szláv nyelvjárások tudományos feldolgozását és ismertetését határozta el és egy-egy sorozatnak megindítását mondotta ki, melyben az illető nyelvjárásokra vonatkozó tanulmányok megfognak jelenni; a M. T. Akadémiának 1904 január 25-én tartott összeülése pedig megszavazta az e vállalat megindítására szükséges költségeket.

Midőn e határozatok értelmében a *Magyarországi Német Nyelvjárások* cz. sorozatot megindítjuk, azt hisszük, hogy ezzel szolgálatot teszünk nemcsak az általános nyelvtudomány ügyének, hanem a magyar nyelvészetnek is, a melynek művelését Akadémiánk mindig egyik legelső feladatának és kötelességének ismerte. Hogy csak egyet említsünk: a magyar nyelv kölcsönszavaira vonatkozó kutatásnak okvetetlenül szüksége van a hazánk területén élő nem magyar nyelvjárások szókincsének pontos és hiteles ismeretére. Tanulmányaink erre nézve megbízható anyagot kívánnak nyújtani, a minthogy viszont lehetőleg ügyet fognak vetni az illető nyelvjárásoknak a magyarból került elemeire is. Ekkép e tanulmányokkal is elő akarjuk mozdítani ama tudományos törekvéseket, melyek hazánk lakossága történetének és szellemi életének, nyelvének és szokásainak részletes felkutatására irányulnak, és hozzá akarunk járulni ama fontos feladat megoldásához, melyet Akadémiánk alapszabályai tűznek elénk: *a hazának minden tekintetben való megismertetéséhez.*

A *Magyarországi Német Nyelvjárások* sorozatából eddig a következő füzetek jelentek meg:

1. Dr. Gedeon Alajos: *Az alsó-meczenzéfi német nyelvjárás hangtana.* 1905. 78 l. Ára 1 kor. 50 fill.
2. Lindenschmidt Mihály: *A verbászi német nyelvjárás alaktana.* 1905. 38. l. Ára 90 fill.
3. Gréb Gyula: *A szepesi felföld német nyelvjárása.* 1906. 92 l. Ára 1 kor. 80 fill.
4. Hajnal Márton: *Az isztiméri német nyelvjárás hangtana.* 1906. 64 l. Ára 1 kor. 20 fill.
5. Dr. Kräuter Ferencz: *A niczkylfalui német nyelvjárás hangtana.* 1907. 52 l. Ára 1 kor.
6. Schäfer Illés: *A kalaznói német nyelvjárás hangtana.* 1908. 66 l. Ára 1 kor. 20 fill.

A vállalat feladatairól l. részletesebben *Akadémiai Értesítő* 1905. évf. 472. l.

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

Dr MRÁZ GUSZTÁV

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909

BEVEZETÉS.

Dobsina*) (németül Dobschau, a nyelvjárásban *topšn*, régi nevei Topschuha, Topschau) Gömörmegye északi részében fekszik és abban a megyében az egyetlen német város.

Vidéken történeti adatok szerint már a legrégibb időben bányásztak; így tudjuk azt, hogy az első letelepülők kelták voltak, kik ott a bányászatot — mint a maradványok bizonyítják — nagyban művelték. Utánok jöhettek a quadok, kik Timon és Severinus római történetírók állítása szerint már Krisztus születése idejében Dobsina vidékén laktak. Hogy a quadok meddig tartották fenn magukat, arról nem tudunk bizonyosat. Ha Bartholomœidesnek hinni lehet, akkor utódaik még a XIV. században is éltek: Comitatus Gömöriensis notitia 1800. cz. művében ugyanis azt mondja, hogy azok az emberek, kiket Bebek Miklós 1326-ban a közeli vidékekről Dobsinára telepített, tulajdonképen a quadok utódai voltak.

S ez nem lehetetlen. Nem hiszem, hogy e hatalmas törzs, mely a történet tanúságai szerint a Sajó völgyében, tehát Dobsina vidékén is lakott, oly korán elpusztult volna; egyes töredékei a nagy hegyek közt elszórva — bizonyára sokáig fenntartották

---

*) Dr. Melich János szerint Dobsina szláv személynévből képződött: Dobsa becéző alak Dobroslav-ból, Dobšina pedig = Dobsa úré. A monda szerint bányászok nevezték el a várost. Épen ebédjüket főzték, midőn eszközbe jutott, hogy városuknak nincs neve. Hogyan nevezzék el? Hosszas tanakodás után abban állapodtak meg, hogy hallgatni fognak, s az első szó, melylyel a csendet megtörik, lesz a város neve. Rövid idő múlva egy bányász, a fazékban forrni kezdő vízre mutatva, elkiáltja magát: *en top šā in den Topf schau*. Így lett a város neve *topšn*.

magukat és összeolvadtak Dobsina későbbi bevándorlóival. Valószínűnek tartom tehát, hogy a dobsinaiak ősei között quadok is vannak, nyelvökbe pedig quad elemek is vegyültek. Ezt azonban kimutatni teljes lehetetlenség, minthogy a quad nyelvet egyáltalában nem ismerjük. Ha legalább néhány szó maradt volna meg belőle, már akkor ki lehetne mutatni e hatalmas germán törzs befolyását a dobsinaiak nyelvére.*)

A mi Dobsina későbbi bevándorlóit illeti, tény, hogy királyaink a XII. és XIII. században nagyobb számú németeket telepítettek a Szepességbe; a későbbi időben is mindig történtek telepítések. A szepességekkel egy időben jöhettek be a dobsinaiak s azok a németek, kik — mint Bartholomæides mondja — valamikor Rozsnyón és Gömör megye más vidékén laktak.

A dobsinai nyelvet egyformán beszélik az egész városban; sehol semmi eltérés a kiejtésben vagy szókincsben. Fejlődését és régi hangtani sajátosságait nem ismerjük, mivel régi nyelvjárási emlék nem maradt ránk.

Újabban a nyelvjárás évről-évre veszít eredetiségéből. A németek a bányászat pangása miatt kivándorolnak Amerikába s helyöket a tótok foglalják el, kik már annyira elszaporodtak Dobsinán, hogy az idegen inkább tótnak nézi városunkat, mint németnek. Azután a magyar nyelv is folyton terjed; a fiatal nemzedék az áll. elemi és polgári iskolában tanul magyarul, s néhány öreg embert kivéve, most már minden német bírja a magyar nyelvet. A tótokkal való érintkezésben pedig a tót nyelvet használják a dobsinaiak.**)

Ez az oka annak, hogy a dobsinaiak nem beszélnek már azon a tiszta, zamatos «buléner» nyelven, mint régen; eredeti, tősgyökeres szavakat, kifejezéseket és szólásokat manapság már ritkán hallani. Így a következőket: *ātslōx* = csatorna nyílása, *kwokshaos* = árnyékszék, *jotŋ* = enni, *paen traegŋ hiatŋ zaen* = a hol nem kínálják a vendéget semmivel, stb. már nem hasz-

---

*) Bartholomæides szerint quad szó: *kwondŋ* = szénpor, a mi azonban pusztá föltevésen alapul.

**) A legújabb népszámlálás (1900. évi) adatai szerint magyar nyelvű lakos van 742, német 2793, tót 1485, egyéb 91; összesen 5111.

nálják. Én ezeket öreg emberektől hallottam. S akkor, mikor a gyűjtés munkáját végeztem nem csupán a magam nyelvkincsét vettem alapul, hanem lehetőleg idős férfiakhoz és asszonyokhoz fordultam, kik még az irodalmi nyelvet sem tudják.

Gyűjteményem bizonyára nem teljes; sok szó feledésbe fog merülni, különösen olyanok, melyeket már ritkán hallani. Megnyugtató azonban az a tudat, hogy két éven át szakadatlanul gyűjtöttem s hogy a gyűjtésben mások is segítségemre voltak. Első sorban hálával tartozom Klein Samu nyug. polg. isk. igazgató úrnak, ki népköltészeti gyűjteményét és a magyar kölcsönszók jó részét rendelkezésemre bocsátotta. A dülők, mezők elnevezéseit, továbbá a növény- és állatneveket összegyűjtötték Mikulik Samu, Mráz József tanítók és Spangel Rezső főgymn. tanuló. Fogadják mindnyájan ez úton is hálás köszönetemet.

H A N G T A N.

I. A nyelvjárás hangjai.

1. Magánhangzók.

- a) Egyszerű hangok: *i, ī; e, ē; ē, ē̄; ə; a, ā; v; o, ō; ɔ, ȯ; u, ū.*
- b) Diphthongusok: *ia; iə; ea; ae; ao; oa; ɔi; ua; uə; uo.*
- c) Orrhangú vocalisok és diphthongusok.

a) Egyszerű magánhangzók.

1. §. *a, ā* (Bell-Sievers *a*²). Nyílt hang, sokkal nyiltabb, mint a magyar *a*; tökéletesen megfelel német irodalmi *a*-nak e szavakban: *Park, Bahn, pachten*. Képzése középső nyelvállással történik; az ajkak jobban távolodnak egymástól, mint pl. a magyar *a*-nál. — A rövid *a* megfelel *a*-nak kölcsönszavakban; kfn. *a*-nak *r, rr* és *r + cons.* előtt; kfn. *e*-nek és kfn. *ē*-nek *r* előtt, ha a diphthongizálás elmarad; kivételesen kfn. *ā*-ból és kfn. *u*-ból is származott. Hosszú *ā*-nak megfelelője kfn. *æ*, kfn. *ouw*, kfn. *ōu*, kfn. *ōuw*, nagyon ritkán kfn. *iu*, kfn. *ei* és kfn. *ou*.

2. §. *v* (Bell-Sievers v^2). Nyiltabb az *a*-nál. Ejtése gyors és rövid, a miért el van mosódva kissé, de azért még elég tisztán hangzik. Leginkább képzőkben, ragokban és általában hangsúlytalan szótagokban találjuk. A lágy ínyn innen képezzük a nyelvnek nagyon kevés domborításával. Csak röviden fordul elő. — Megfelel a kfn. *ge*-előrag *e*-jének, szóvégi kfn. *a*-nak és szóvégi kfn. *iu*-nek.

3. §. *o*, $\bar{o}$ (Bell-Sievers o^2). Valamivel zártabbak a német irodalmi *o*-nál. Articulációjuk helye a lágy ínyn van, de sokkal hátrább, mint az *a*-nál; az ajaknyílás nagyobb az ϕ , $\bar{\phi}$, vagy *u*, $\bar{u}$ -énál. Az $\bar{o}$, melynek articulációja feszes, egy árnyalattal zártabb hangzású. — A rövid *o* kfn. *a*-ból származott; magyar és tót kölesönszavakban *o* felel meg neki. Hosszú $\bar{o}$ -nak hangzik kfn. *a*, kfn. *ou*, kivételesen kfn. $\hat{a}$, kfn. $\hat{o}$ és néhány idegen szó *a*-ja.

4. §. ϕ , $\bar{\phi}$ (Bell-Sievers ϕ^2). Az előbbieknél sokkal zártabbak és az *u*-hoz nagyon közel álló hangok. A nyelvállás felső, mint az *u*-nál, de az articulatio a lágy ínyn beljebb (hátrább) megy végbe. Ajakgömbölyítés nincs. Ejtésük kissé nasalizált. — Mindkét hang kfn. $\hat{a}$ -ból, kfn. *o*-ból és kfn. $\hat{o}$ -ból fejlődött. A rövid ϕ hangot megtaláljuk még a kfn. *ver*-előragban, továbbá megfelel kfn. *u*-nak zöngétlenek, *l*, *m*, *n* + cons. előtt, nagyon ritkán kfn. $\hat{u}$ -nak; a hosszú $\bar{\phi}$ kivételesen kfn. *a*-ból is származott.

5. §. *u*, $\bar{u}$ (Bell-Sievers u^2). Felső nyelvállással képezzük. A nyelv háta érinti a lágy íny elülső részét, az ajkak pedig jobban összehúzódnak, mint az *o*, vagy ϕ -nál. Az ajakgömbölyítés nagyon csekély. A hosszú $\bar{u}$ zártabb, mint az *u* és képzésénél a nyelvizmok erősebben feszülnek. — E hangok kfn. *uo*-nak felelnek meg. A rövid *u* azonkívül még kfn. *u*-ból származott, szórványosan kfn. *o*-ból és végül kfn. *e*-ből az igék *be*-præfixumában; a hosszú *u* megfelelője még kivételesen kfn. $\hat{a}$, kfn. *o* és kfn. $\hat{o}$.

6. §. *i*, $\bar{i}$ (Bell-Sievers i^2). Felső nyelvállással képezett hangok. A nyelv hegye az alsó fogsorra támaszkodik, háta pedig a kemény íny felé emelkedik, a hol az articulatio történik.

A két hang között az a különbség, hogy a rövid *i* nyílt, a hosszú *ī* pedig zárt hang; a rövid *i*-t jobban elül képezzük, míg a hosszút valamivel hátrább. E hangok, minthogy nyjokban hiányzik az ajakgömbölyítés a palatalis vocalisoknál, *ü*, *ū* helyett is állanak. — Megfelelőjük kfn. *ü*, kfn. *ie*, kivételesen kfn. *ī*. A rövid *i* még kfn. *i*-ből is fejlődött, *b*, *d*, *g*, *l*, *t*, *s*, *sch* előtt, szórványosan kfn. *ē*-ből; a hosszú *ī* kfn. *i*-nek felel meg *b*, *d*, *g* előtt, továbbá *r* előtt ott, a hol nem következik be a diphthongizálás.

7. §. *e*, *ē* (Bell-Sievers *æ*¹). Zártabbak, mint a 9. §-ban leírt *e*. A nyelv középső állásával képezzük; háta a kemény íny hátsó része felé articulál. Az *ē*-nél az articulatio feszesebb, különben nincs különbség közte és az *e* között. E hangnak, mint az *i*-nek, nincs megfelelő párja az ajakhangúak közt. Az *e*-nél t. i. hiányzik nyjokban az ajakgömbölyítés; azért *ö* ismeretlen és helyette *e* hangot találunk. — A rövid *e*-nek megfelel kfn. *e*, kfn. *ei*, ritkán kfn. *ē* és kfn. *i*; a hosszú *ē* néhány esetben kfn. *i*-ből és kfn. *ou*, *ouu*-ből fejlődött.

8. §. *e*, *ē* (Bell-Sievers *e*¹). Erősen zárt hangok, melyek közel állanak az *i*-hez; idegenek *i*-nek hallják. A nyelvállás megfelel az *i*-ének, vagyis szintén felső, de az articulatio valamivel hátrább van. Az alsó ajak az alsó fogsor felé közeledik és az ajaknyílás még kisebb, mint az *i*-nél. A hosszú *ē* majdnem olyan, mint a magyar zárt *é* (*šnē*: lé). — Mindkét hang kfn. *ē*-ből, kfn. *ē* és kfn. *oe*-ből származott; a hosszú *ē* megfelel kfn. *æ*-nek, kfn. *e*-nek *d*, *g*, *s*, *t* előtt, kivételesen kfn. *ei*-nek; a rövid *e* kfn. *e*-ből fejlődött több esetben, továbbá kfn. *ū*-ből zöngétlen hangok, *n* + cons. előtt és kfn. *ō*-ból.

9. §. *e* (Bell-Sievers *e*³). Sokkal nyiltabb, mint a köznyelv nyílt *e*-je; megfelel a Pferd szó *e*-jének. Nyjokban csak liquidák és nasalisok előtt fordul elő (*helf~* helfen, *ferχtn* fürchten, *heman* hemmen, *henar* Henker). Képzésénél az alsó állkapocs lefelé ereszkedik, a nyelv pedig alsó állásba jön és hegye az alsó foghúst érinti. — Leginkább kfn. *e*-ből és kfn. *ē*-ből lett.

10. §. *a* (Bell-Sievers *a*). Gyenge súlyú szótagokban fordul elő. Tulajdonképen középső nyelvállással képezett *e*, de gyorsan és röviden ejtve. Azonkívül nyiltabb és kis mértékben nasa-

lizált. — Nagybbrára a mellékszótágok gyengült magánhangzóinak felel meg.

b) Diphthongusok.

11. §. *ia*. Az *i* képzésére és hangzására nézve nem tér el a különálló *i*-től. Az *a* szintén megtartja nagyjában jellemző vonását, de keveset közeledik az *e* felé. — Megfelel kfn. *i*-nek és kfn. *ü*-nek *r* előtt.

12. §. *ea*. Az *e* itt ugyanaz, mint a 7. §-ban leírt *e*, vagyis középső nyelvéállással képezett zárt *e*. Az *a* képzése olyan, mint az *ia* diphthongus *a*-jáé; *a*-nak hangzik, de azért közel áll az *e* hanghoz. — E diphthongus *r* előtt álló kfn. *æ*-ből, kfn. *e*-ből, kfn. *ê*-ből, kfn. *ê*-ből és kfn. *ö*-ből származott.

13. §. *ae*. Az *a* hang ejtése itt nyiltabb. Sajátságos hang a diphthongus második része. Képzésére nézve tulajdonképen *e* középső nyelvéállással, míg hangzás tekintetében *i* felé hajlik. Idegenek többnyire *i*-nek hallják. — Gyakori diphthongus, mely megfelel kfn. *î*-nek, kfn. *iu*-nak, kfn. *ei*-nek és kfn. *ie*-nek.

14. §. *ao*. *a* tiszta és teljes hang, mely minden tekintetben megfelel az *a* vocalisnak. Az *o* hangzására nézve *u*, míg képzés tekintetében határozottan *o* hang. — Megfelelője kfn. *û*, néhány esetben pedig kfn. *ou*.

15. §. *oa*. *o* hang egészen olyan, mint az *o* vocalis. Az *a* is megegyez a külön álló *a*-val, csak azzal a különbséggel, hogy valamivel zártabb. — E diphthongus *r* + cons. előtt álló kfn. *a*-ból, *r* előtt álló kfn. *â*-ból, kfn. *o*-ból és kfn. *ô*-ból származott.

16. §. *ua*. Első része tökéletesen megfelel a rövid *u*-nak. Az *a* zártabb ejtésű, mint az *a* vocalis. — E diphthongus az *r* előtt álló kfn. *u* diphthongizálása folytán keletkezett.

17. §. *uo*. *u* semmiben sem különbözik az *u* vocalistól. Az *o* hang is megfelel az *o* vocalisnak, ejtése azonban többnyire nasalizált. — Első része többnyire kfn. *e*-nek, második része kfn. *a*-nak felel meg.

18. §. *iæ*. Az első hang megfelel a rövid *i*-nek. *æ* pedig az *a* hang, mely hangsúlytalan szótágokban fordul elő, itt azonban

valamivel nyiltabb. — Az *i* hang kfn. *i*-ből keletkezett, az *ə* pedig kfn. *e*-nek felel meg mellékszótagokban.

19. §. *oi*. Ritka diphtongus (*loix*). Mindkét hangja jól és tisztán hallik. — E diphtongus kfn. *ā*-ból fejlődött.

20. §. *ua*. Még az *oi* diphtongusnál is ritkábban fordul elő; csak egy szóban találtam (*ruəriχ*, pl. *əs ā ɛs ruəriχ* = a tojás megbüdösödött). Az *u* itt mindenben megfelel az *u* vocalisnak, az *ə* pedig a hangsúlytalan szótagok *ə*-je; itt azonban nyiltabb, olyan mint az *ia* diphtongusban. — Megfelel kfn. *üe*-nek.

c) Orrhangú vocalisok és diphtongusok.

21. §. Nyelvjárásunkban minden vocalis és diphtongus, ha nasalis hang előtt áll, nasalizálódik. A nasalizálás hol gyengébb, hol erősebb. Ha csak egy nasalis hang van a vocalis mellett, akkor ennek nasalizálása alig érezhető; pl. *štēn* Stein, *brīn* brennen, *heanər* Hörner, *puomtər* Beamter. De már két nasalis között (*mōn* Mann, *mōn* Mohn, *mēn* mähen) valamivel nagyobb a vocalis nasalis színezete; minél mélyebb a magánhangzó, annál több levegő megy az orrüregen keresztül. Az *n* hangot úgy a gyenge, mint az erős nasalizálásnál tisztán ejtik. Nem hallik az *n* és így igazi orrhangot ejtünk *n* + cons. előtt, ha a vocalis hosszú (*ē~fox* einfach, *štē~pīχ!* Geldbörse, *ō~gnbēnt* kfn. ane-venge), továbbá a nasalisok összetalálkozása alkalmával (*fō~mər*, e h. *fōn* + *mər* von mir) és végül spiranssal végződő főneveknél és igéknél*) (*hōz~* Hosen, *pēz~* Besen, *kox~* kochen).

2. Mássalhangzók.

Nyelvjárásunkban a következő mássalhangzók vannak:

- a) Liquidák: *l*, *r*.
- b) Nasalisok: *m*, *n*, *ŋ*.
- c) Explosivák: 1. zöngések: *b*, *d*, *g*; 2. zönge nélküliek: *p*, *t*, *k*.

---

*) Az írásban csak a két utóbbi, az erősebb nasalizálást tüntetem fel, míg a gyengébb nasalizálás jelölését szükségtelennek tartom.

d) Spiransok: 1. zöngések: *w, j, z, ž*; 2. zönge nélküliek: *f, h, s, š, ç, x*.

e) Affricaták: a) dentalis: *ts*; b) palatalis: *tš*; c) labialis: *pf*.

a) Liquidák.

22. §. *l*. Képzése alkalmával a zönge hol a jobb, hol a baloldalon megy ki; mindkét út egyszerre soha sincs nyitva (unilateral *l*). Az articulatio pedig mindig más és más helyen történik, mert a nyelv helyzetét minduntalan befolyásolják azok a hangok, melyek *l* előtt vagy *l* után állanak. Így *t, d* után a nyelv hegye a felső foghúst érinti. Magasabbra emelkedik akkor, hogyha *i* vagy *a* után következik az *l*, és minél mélyebb a hang, annál magasabb pontján az alveolának articulál a nyelv hegye. Az *o* hang, vagy a labiális *p, f* után a nyelv már az alveola felső részét érinti, *o* hang mellett lévő *l* articulatioja már a kemény ínyen történik. Ez az *l* majdnem olyan, mint a szláv *l*. A *k* és *g* melletti *l* képzése alkalmával a nyelv alkalmazkodik a *k* és *g* állásához, háta t. i. a kemény ínyhez simul, a hol az articulatio történik. — Megfelel neki kfn. *l*, néhány esetben kfn. *r*; szó végén többször másodlagos *l* jelentkezik.

23. §. *r*. Alveolaris *r*, melynek képzése úgy történik, hogy a nyelv oldalai a felső zápfogakra támaszkodnak, hegye pedig a felső alveola elülső része felé articulál (outer *r*). Rezgést csak a nyelv hegye végez. Előfordul a szó elején és végén, ritkábban szó közepén, a mennyiben itt többnyire vocalizálódik. — Általában kfn. *r*-ből fejlődött, szó közepén sokszor kfn. *l*-ből; bizonyos esetekben másodlagos *r* fejlődött szó végén.

b) Nasalisok.

24. §. *m*. Az *m* bilabialis hang. Két ajkunkat gyengén összeszorítjuk, miközben a zönge az orrüregben megy keresztül. Az ajkak csak a szótagképző *m*-nél (*lōbm* loben, *kipm* Hagebutte) záródnak erősebben. — A kfn.-ben mindenütt *m* felel meg neki.

25. §. *n*. E nasalis képzése módját befolyásolják azok a hangok, melyek előtte vagy utána állanak. Rendesen úgy képezzük, hogy a nyelv hegyével a felső metszőfogakat és a fog-

húst érintjük (postdentalis). *l* melletti *n* képzésénél a nyelv csúcsa feljebb emelkedik és az *n* ilyenkor alveolaris hang (*holn* hollen). — Szó elején és végén kfn. *n*-ből származott; szó végén és hangsúlytalan szótagokban sokszor kfn. *m*-nek felel meg nyjk. *n*-je. Labialis nasalis mellett kfn. *n* helyett *m* van, spirans végén pedig részben vocalis, részben nasalis az *n*. Végül másodlagos *n* is fejlődött.

Jegyzet. A liquidák közül *l* és a nasalisok *m*, *n* előfordulnak mint szótagképző hangok is (*l*, *m*, *n*).

26. §. *n*. Jelöli azt a hangot, melyet úgy képezünk, hogy a nyelv hátát a lágy ínyhez szorítjuk; ugyanaz a hang, melyet a magyarban is ejtünk *g* és *k* előtt e szókban: ing, munka. Az articulatio helyét mindig az a hang határozza meg, mely az *n* előtt áll. Így magas hangok (*i*, *e*, *e*, *e*) után az *n* mindig palatalis; *i*-nél legelől, a többenél fokozatosan hátrább történik az articulatio. A mély magánhangzók után gutturalis *n*-t ejtünk, de az articulatio helye itt is változik; *a* után a hátsó ínyen képezzük az *n*-t, *u* után valamivel hátrább, leghátul pedig *o* és *o* után. Ez utóbbinak megfelel a szótagképző *n* articulatioja gutturalis *k* után (*hokn* hacken); gutturalis *g* után azonban még valamivel mélyebben képezzük *n*-t (*jögn* jagen). — Az *n* megfelel a kfn. *ng*-nek, az *nk* pedig a kfn. *nk* nak.

c) Explosivák.

27. §. *b*, *p*. Mindkettő bilabialis hang; a *b*-nél gyengébb, a *p*-nél pedig erősebb a két ajak összezárása. Megjegyzendő azonban, hogy nyelvjárásunk *p*-jénél az ajkak sohasem csukódnak oly erősen, mint pl. a magyar *p* ejtésénél. — *b* kfn. *w*-ből származott szó elején; szókezdő *br* kapcsolatban és idegen szavakban megmaradt a kfn. *b*. A *p* hangnak szó elején, közepén, végén és zöngétlen hangok mellett általában kfn. *b* felel meg, szókezdő és szóközépi *p* néha kfn. *p*-ből származott. Végül *p*-nek *m* után álló ny. germán *p* és kettős *pp* felel meg szó közepén és szó végén.

28. §. *d*, *t*. Alveolaris hangok. Mindkettőnél a nyelv hegye a felső alveola felé articulál (coronalis articulatio), a *t*-nél erő-

sebben, mint a *d*-nél. Azonkívül a *t*-nél a nyelv elülső része érinti a felső foghúst és a metszőfogakat, míg a *d*-nél ezt nem venni észre. — *d* kfn. *d*-ből és szóközépi kfn. *t*-ből (vocalisok között és *l* után) származott, *t* kfn. *t*-nek felel meg és a szó végén kfn. *d*-nek; másodlagos *t* van szó közepén vocalisok között és szókezdő *š*, *s* és *r* előtt.

29. §. *g*, *k*. Képzések helye változik a szerint, a mint magas vagy mély hangzó áll előttük vagy utánuk. Magas hangzók mellett részben a kemény, részben a lágy ínyn képződnek, mély hangzók mellett pedig közvetlen a torok fölött és ilyenkor velaris hangok. Palatalis a *g*, *k* a következő hangok mellett: *i*, *e*, *e*, *e*; legelül képezzük a zárt *i* mellett, a többi hangok fokozatosan hátrább tolják az articulatiót, melynek legszélső határa a lágy íny közepe táján van. Mély hangzók után szintén több fokozat van a *g* és *k* articulációjában. Legmélyebb az articulatio *a* után, azután fokenként feljebb megy *o*, *o*, *u* hangok után. — *g* általában kfn. *g*-nek felel meg, néhány esetben kfn. *k*-ból származott, kfn. *k* (*ck*) helyén nyjk.-ban is *k* van, mely néhány szóban ny. germán *k*-nak felel meg; zöngétlen hangok előtt és szó végén nyjk. *k*-ja kfn. *g*-ből fejlődött.

d) Spiransok.

30. §. *w* labiodentalis hang. Mint egyedül álló hang ritkább nyjkban, de annál sűrűbben találjuk ezekben a kapcsolatokban: *šw*, *tsw*, *kw*. Itt a *w* majdnem bilabialis; a két ajak ugyanis közelebb jön egymáshoz és a felső fogsor alig érinti az alsó ajkat. Épen azért a *w* zöngéje sem hallik oly tisztán és erősen, mint a magában álló *w*-nél. — Csak szó elején dentalisok és gutturalisok után felel meg kfn. *w*-nak; szóközépi kfn. *w* az előtte és utána álló vocalissal összeolvadt nyjkban.

31. §. *j* palatalis hang, melynek articulációja a kemény ínyn történik, körülbelül a zárt *i* helyén. — Megfelel kfn. *j*-nek.

32. §. *z*, *ž* zöngés hangok. Az első igen gyakori nyjkban, de többnyire szó elején és közepén fordul elő. Képzése hasonló az *s* hangéhoz, melyet lejjebb részletesen leírok. A különbség csak az, hogy a *z* valamicskével lejjebb articulálódik és a levegő

kifúvása erősebb. Zöngéje jól és tisztán hallik nyjokban. Ép így a *ž*-nél is, mely alveolaris hang; megfelel neki a magyar *zs*. Eredeti szóban ritkább, de magyar vagy tót kölcsönszavakban többször találkozunk vele (*žep* Tasche, *žabn* Kröte). — *z* kfn. *s*-nek felel meg vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zöngé hangokkal kapcsolatban; *ž* zöngé hangok közt álló kfn. *sch*-ből származott.

33. §. *f* mindig labiodentalis hang. Az alsó ajak, mely egyúttal kissé beljebb is húzódik, odaszorul a felső metszőfogakhoz és a levegő az így támadt résen megy ki. — Megfelel neki kfn. *f* (germán *p*), szókezdő kfn. *ph*, *f* (germán *p*, ufn. *pf*) és germ. *f* (kfn. *f*, *v*).

34. §. *h*. Képzése és hangzása majdnem olyan, mint a magyar behezeté. Megtaláljuk szó elején és közepén. De nemcsak külön fordul elő, hanem *k*, *p*, *t* mellett is szó végén (ritkán szó közepén) gyöngén hallik, ha ezeket a mássalhangzókat erősen ejtjük (tenuis aspirata. 46. §.). Az explosivák közül a fortiseket ép az különbözteti meg a zöngé nélküli lenisektől, hogy az előbbieket gyöngé hehezettel ejtjük. Az írásban azonban nem jelölöm az aspiráltságot. — *h* kfn. *h*-ből fejlődött szó elején; *hs*-ben explosiva lett kfn. *h*-ből.

35. §. *s*, *š*. Az *s* hang alveolaris. Úgy képezzük, hogy a nyelv hegyét az alveoláig emeljük (valamivel lejjebb, mint a *d*, *t*-nél) s itt támad az a rés, melyen keresztül a levegő kitér. A nyelv alakja is megváltozik, a mennyiben közepe táján, közel a hegyéhez, behorpad; a behorpadás mély hangzók után mindig erősebb. Az *s* nyelvjárásunkban nagyon ritkán áll szó elején, csak egy-két keresztnévben találtam (*soml* Samuel). — *š* is alveolaris hang. A nyelv hegye, mely magasabban van, mint az *s*-nél, lazán érinti az alveolát és háta is jobban emelkedik a kemény íny felé. Nekem úgy tetszik, hogy a nyelv hátának is jelentékeny része van az *š* képzésében. Hogy az ajkak közreműködnek, kitűnik abból, hogy mindkét ajkat előre toljuk, az alsót jobban, mint a felsőt. — *s* megfelel kfn. *z* (*z3*)-nek, régi *ss*-nek és kfn. *s*-nek szó végén és zöngétlen hangok mellett. *š* lett nyjokban *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* hangkapcsolatok *s* hangjából, továbbá régi *rs*-ből és *sk* (kfn. *sch*)-ből.

36. §. χ , x . Az első ich-Laut, a második ach-Laut; χ palatalis hangot, x pedig gutturalis hangot jelöl. Az előbbi magas (i , e , e , e), az utóbbi mély magánhangzók (a , o , o , u) után áll. — E hang az *-ig* és *-endig* képző g -jéből fejlődött; sok szóban kfn. g és kfn. *ch* felel meg neki, kivételesen kfn. k -ből lett χ (x).

e) Affricaták.

37. §. *ts*, *tš*. Képzésüknél a nyelv az s , illetőleg $\check{s}$ spirans helyzetében van. Erősen odatámasztjuk az s , illetőleg $\check{s}$ articulációjának helyére, azután hirtelen visszarántva, rést engedünk a kitóduló levegő számára. — *ts* megfelel kfn. s -nek, kfn. szókezdő z -nek és kfn. szóközépi *tz*-nek; *tš* kfn. z (*tz*)-ből fejlődött.

38. §. *pf* bilabialis képzésű; de az ajkak összezárásnál kívül az alsó ajak még a felső fogsort is érinti. Ebben és az előbbi affricatákban az átmenet az explosiváról a spiransra hirtelen történik, úgy hogy a két hang majdnem teljesen összeolvad. — E hang ny. germán p (ufn. *pf*)-nek felel meg.

II. A kiejtés és hangsúly.

39. §. A dobsinaiaknak sajátos kiejtésök van; laikus jellemzéssel élve, nyersen és keményen beszélnek, a miért beszédjük nem hangzik kellemesen. A szepességi és meczenzéfi nyelvjárás (mint személyes megfigyelésből tudom) simább és lágyabb, a zárt hangzók nem tömörülnek annyira és a mássalhangzókat nem halljuk úgy ropogtatni, mint a dobsinaiaknál. Ez az oka annak, hogy idegen emberek nem tartják kellemesnek nyelvünket; szerintök a Szepességben szebben és jobban beszélnek németül. De azért nincs nagy különbség a két nyelv kiejtése között, a mi abból is kitűnik, hogy a dobsinai és szepességi egészen jól megérti egymást.

40. §. Az erősségi hangsúlynak több változata van nyelvjárásunkban. Ha a szót külön, magában mondjuk, akkor a legnagyobb hangsúly mindig a tőszótagra esik, mint a logikailag legfontosabb szótagra. A többi szótag hangsúlya között többféle erősségi fokozat van.

Két tagú szóban van egy erős és rendszerint egy gyenge harmadhangsúly; ez utóbbi képzőkben és ragokban is előfordul. Három tagú szóban ezeken kívül még egy harmadik hangsúlyt is találunk, mely mindjárt az erős hangsúly után következik; általában mellékhangsúly a neve, de nevezhetjük másodhangsúlynak is. A mi az erős súlyú szótagot illeti, ezt körülbelül egyforma nyomatékkal ejtjük a két és három tagú szavakban. De már a másodhangsúly erőssége ingadozik; több tagú szavakban érezhetőbb, mint két tagúakban. Pl. *gaetsix* geizig szóban a *tsix* szótagot, melyen a másodhangsúly van, gyengébben ejtjük, mint pl. ^{1 2 3}*haelia* heilig szó *li*-tagját (az 1 jelenti az erős, 2 a másod-, 3 pedig a harmadhangsúlyt — Schwachton). De néha két tagú szavakban is a másodhangsúly vetekszik erősségre nézve a három tagúakéval és pedig összetételekben ^{1 2}(*fraemon* Freimann), továbbá oly szókban, melyeknek képzője *-unk*, *-soft* és *-haet* (*reznunk* Rechnung, *faentsoft* Feindschaft, *tomhaet* Dummheit). Az *-ix*, *-lix*, *-link*, *-tox* szótagokban ugyanazon hangsúly határozottan gyengébb (^{1 2}*melix* Milch; ^{1 2}*butšlink* Erdschierlingkraut; ^{1 2}*zontox* Sonntag). A harmadhangsúly oly szótagokban fordul elő, melyeknek hangzója gyengült (*tręgar* Träger; *fōtar* Vater); a képzőket, ragokat és igekötőket majdnem kizárólag ezzel a hangsúlylyal ejtik. Mivel nyjokban csak három változata van a hangsúlynak, azért háromnál több tagú szavakban az egyes hangsúlyok ismétlődnek. Így e szóban: ^{1 2 3 1 3}*piagermęstar* Bürgermeister a *pi* és *mę* szótagokat erős hangsúlylyal mondják, a második szótagon a mellékhangsúly van, a *gar*-en a harmadhangsúly, mely aztán ismétlődik a *tar* szótagban. Az idegen szavak nagyon ritkán tartják meg eredeti hangsúlyukat, mint a következő példák bizonyítják: ^{1 2}*dohan* dohány, ^{2 1}*žandar* zsandár, ^{2 1 2b 3}*komędia* komédia, ^{2 1}*husar* huszár, ^{2 1}*mašin* masina.

41. §. A mondathangsúlynak ugyanazon nemei vannak, mint a szóhangsúlynak. Megkülönböztetünk a mondatban erős, másod- és harmadhangsúlyú szakaszokat (Sprechtakte). Pl. e mondatban: ^{1 2}*moagn* | ^{2 3}*bar ix* | ^{2 1}*om flekn* | ¹*gęn* morgen werde ich auf die Bergwiese gehen, legerősebben a *mo*, *flekn* és *gęn* szó-

tagot mondjuk; ez utóbbi súlyosabb a másik kettőnél. A másodhangsúly a *bar* és *om* szavakon van, az *om* valamivel erősebb. Leggyengébb az *ix* szó hangsúlya.

Kérdő mondatban más a hangsúly elhelyezése: $\overset{2}{bist} \mid \overset{2}{di} \overset{1}{kū} \mid$
 $\overset{3}{for} \overset{1}{kēf} \sim$ wirst die Kuh verkaufen? mondatban legerősebb súlya a *kēf* szótagnak van, hozzá közel áll *kū*, a másodhangsúlyt *bist* és *di*, a harmadhangsúlyt pedig a *for*- viseli. A mondat fontosabb részeit mindig erősen hangsúlyozzák, a többi szót pedig, mint kevésbé fontosat, gyengébben. Harmadhangsúlyt az *e* vagy néha a rövid nyílt *v*-val bíró szótagok kapnak. Néha megtörténik, hogy, ha két vagy több harmadhangsúlyú szó van egy mondatban, az egyiket rendesen erősebben ejtik. Példa rá a következő mondat: $\overset{3}{dər} \overset{1}{fōtər} \mid \overset{2}{es} \overset{1}{kē} \overset{2}{gutər} \mid \overset{2}{mēntš} \overset{2}{der} \overset{2}{Vater}$
 ist kein guter Mensch, melyben a *fōtər* és *gutər* szók *tər* szótagja valamivel erősebb, mint a *dər*. Mint látjuk, minden mondatban van egy erős súlyú szakasz, melynek a többi alá van rendelve. A viszony az egyes szakaszok közt ép olyan, mint a szóhangsúlynál az erős és a többi szótag között.

42. §. Ha a szavakat a hangmagasság szempontjából vizsgáljuk, akkor azt fogjuk látni, hogy a szó erős súlyú tagját magas hangon ejtjük. Már alacsonyabb a másodhangsúlylyal bíró szótag hangja, legalacsonyabb pedig a gyengén ejtett szótagé. A magassági hangsúlynak körülbelül ugyanazon fokozatai vannak, mint az erősséginek. Pl. e szóban *entər* früher, az erős és magas hangsúly az első szótagon van. *tsōbəræ* Zauberei szóban erősen és magas hangon a *tsō* szótagot mondjuk, *æ* hangja körülbelül két hanggal esik, legalacsonyabb a *bər* hangja. Az egyes szótagok hangja oly viszonyban van a magas hanghoz, mint az erősségi hangsúlynál az alárendeltebb szótagok az erős szótaghoz.

43. §. A mondat magassági hangsúlyának meghatározásánál legegyszerűbben úgy járunk el, hogy ha a különböző tartalmú mondatokat egyenként vesszük vizsgálat alá. Kijelentő mondatokban a hang — kivéve az erősen hangsúlyos szóét — a középhangnak felel meg, pl. e mondatban: *ix gē \mid en di \mid kiax*
 ich gehe in die Kirche, erősen és egyszersmind magas hangon a *gē* szót ejtjük, innen a hang kissé esik és majdnem egyenlő.

magasságban marad a mondat végéig. Az erős és magas hangsúly mindig a mondat legfontosabb részén fekszik, a melyet különösen ki akarunk emelni. Ha pl. azt akarom mondani, hogy én és nem más megy a templomba, akkor *ix* szón van a magassági hangsúly. Ugyanilyen a hangok változása mellérendelt mondatban is. *ix ge en di kiax unt bar foader pētū* ich gehe in die Kirche und werde für dich beten, itt a második mondatban a *bar*-t mondjuk magasán, ettől kezdve pedig a hang alacsonyabb.

Parancsoló mondatban a hang esik; az első szót magasán ejtjük, a többi szót körülbelül 3—4 hanggal mélyebben. Pl. *ge dox ober geh' doch aber*, mondatban az erősségi hangsúly nyomatékosabb és a hang magasabb, mint a kijelentő mondatokban.

Kérdő mondatokban a hang emelkedik, a magassági hangsúly változatosabb, mint az előbbi mondatokban: *boarst pae mār warst du bei mir?* a *mār* szóig a hang folyton emelkedik; a különbség e szó és a többi szó hangja között majdnem egész octávát tesz ki. Mikor kíváncsian kérdezünk s nagyon akarunk valamit tudni, akkor a mondat magas hangon kezdődik és végződik, közepét pedig nébány hanggal mélyebben ejtjük. *bēn gēst vñēm wann gehst nach Haus*, itt kíváncsian, mintha nem hallottam volna jól, intézem a kérdést; azért az első szót magasabb hangon ejtem, mint közömbös kérdő mondatban. Ha a kérdő mondat csak egy szóból (szakaszból) áll, akkor a hangemelkedés nem oly szembetűnő; pl. *bōs was? bōs host? was hast?* kettős hangsúlya van a kérdő szónak, mikor haragosan kérdezünk.

Ezt a hangsúlyt, mely a kérdő mondatnak oly jellemző sajátsága, mindig az értelménél fogva legfontosabb szó kapja.

Ha e szó után gyenge súlyú rész következik, akkor ez utóbbtól kezdve a hang lejjebb száll. *bu boarst dēn wo warst denn?* itt a hang a *boarst* szó végéig emelkedik, a *dēn* szóban azonban egyszerre esik.

Ha a kérdő mondat fő- és mellékmondatokból áll, akkor mindkettőt emelkedő hanggal ejtjük; a kettős hangsúlyú szó a főmondatban van. Pl. *bi konst du zōgŋ | doz ix net dō boar* wie kannst du sagen, dass ich nicht dort war? — kérdő mondatban *bi* a kettős hangsúlylyal bíró szó; a mellékmondat hangja, bár szintén emelkedik, nem jut el addig a pontig, mint a főmondaté, talán 1—2 hanggal mélyebb.

Haragot, fenyegetést tartalmazó mondat hangja szintén emelkedik pl. *der ſlök bit tix rirꝛ* der Schlag wird dich rühren. De az utolsó szótagban, mint a kérdő mondatban, a hang hirtelen abba a hangba esik vissza, a melyen a mondatot kezdtük. Öröm, csodálkozás, meglepetés kifejezésénél az uralkodó hang a magas hang, mely az utolsó szóig emelkedőben van, pl. *ix hob om ober gylæxt* ich habe ihn aber ausgezahlt!

A bánat és szomorúság alaphangja mélyebb, mint pl. a kijelentő mondaté. E hang fokozatosan esik, az esés azonban nem nagyon szembetűnő; az első és utolsó szótag hangja között csak néhány hang különbség van. Pl. *ax du mæ oam kēnt* ach du mein armes Kind!

III. A hangok erőssége; fortis és lenis.

44. §. Nyelvjárásunk mássalhangzóit a képzés és kiejtés erőssége szerint két osztályba sorozhatjuk: a fortisek és lenisek osztályába. A különbség köztük az, hogy a fortiseknél erősebb a lehelletet megakasztó zár és energikusabb az articulatio, mint a leniseknél. Hosszú mássalhangzót, a melyet a magyar nyelv ismer, nem ejtenek a dobsinaiak; nem hosszan, csak erősen képezik a hangokat. E mellett szól az a körülmény is, hogy a gyerekek, mikor magyarul tanulnak, hosszú ideig nem képesek megszokni a kettős mássalhangzók kiejtését.

45. §. A szó elején többnyire lenisek állanak, és pedig a *b* következetesen ott, a hol az irodalmi nyelvben a zöngés spiranst *w*-t látjuk. (Wasser: *bosər*; Wald: *bolt*.) A *g* ejtése a szó elején nyjkban is olyan, mint az irodalmi nyelvben; szó végén *k*-t vagy *χ* (*x*)-t találunk. *d* helyett sokszor *t*, *b* helyett pedig mindig *p* áll (Dach: *tox*; dumm: *təm*; Bach: *pox*; Bild: *pilt*). Erősség tekintetében e hangokkal egy fokon áll *k* is szó elején (Kalb: *kolp*; Kind: *kēnt*). Ugyanilyen erős hangok vannak szó végén is, a hol az ufn.-ben lenisek állanak (Leib: *laep*; Tag: *tōk*; bald: *polt*).

46. §. A fortis hangok se nem tiszta fortisek, se nem tiszta lenisek, hanem tenues lenes és mintegy középhelyet foglalnak el *p* és *b*, *t* és *d*, *k* és *g* között. Igazi fortiseknek csak azon han-

gokat vehetjük, melyek vocalisok között állanak és általában ott, a hol az irodalmi nyelvben is fortis van (*batər, hatər* = hát; *təp* Töpfe). Ezeket erősen és gyöngé aspiratával ejtik. A spiransokat se képezzük mindig egyforma erősen, mert pl. rövid és hangsúlyos vocalis után *f, s, ʒ (x), š, m, n* ejtése mindig energikusabb (*of* auf; *kox~* kochen; *beš~* waschen; *təm* dumm). Ha azonban a vocalis hosszú, akkor már nem oly erős a mássalhangzó (*lōf* laufe; *nōs** Nase).

IV. Hangkapcsolatok.

47. §. A hangok bevezetésére nyelvjárásunkban majd a tiszta, majd az erős kezdő kapocs szolgál. Ez utóbbi azonban csak vocalis előtt fordul elő, mikor a hangot erősebb nyomatékkal kezdjük. Pl. *e* szóban *'untə* unten erős kezdő kapocscsal van dolgunk, midőn haragosan vagy mint kérdést ejtem. Annál gyakoribb szó elején a hehezetes kapocs, de csak vocalis előtt, pl. *hōbər* Haber, *honn* Johann. A többi hangot mindig a tiszta kapocscsal kezdjük.

48. §. A végző kapocs, melylyel befejezzük a hangot, szintén lehet tiszta vagy erős. Vocalis után többnyire a tiszta kapocs lép fel; az erős kapocs csak akkor képződik, mikor a szót indulatosan mondjuk. Példa rá *jo'* ja határozottan és bosszúsan ejtve. A liquidákat mindig a tiszta kapocscsal végezzük. De már a zöngé nélküli explosiváknál, kivált a fortiseknél, a zár megnyitása után mindig hallatszik egy gyöngé *h*, mely azonban a mondatban eltűnik, hogyha az explosiva után mássalhangzóval kezdődő szó következik. Sajátságos módon végezzük a spiransokat igéknél és főneveknél, pl. *pox~* pochen, *kēf~* kaufen, *oks~* Ochsen. Én a hangot, mely itt a spiransok végén hangzik, orrhangnak vettem. De azért hallatszik *n* és egy *ə*-féle hang is, a melyet a hangsúlytalan szótagokban találunk.

49. §. Az átmenet az egyik hangról a másikra egyenes úton történik, vagyis a szomszédos hangokat minden közvetítés

---

*) Az írásban egyszerűség kedvéért egyféleképpen jelölöm a különböző erősségű explosivákat és spiránsokat.

nélkül fűzzük egymáshoz. Akár vocalist kötünk össze vocalissal, akár vocalist consonanssal, vagy consonanst consonanssal, mindenütt a kapocs nélküli átmenetet használjuk.

V. A mássalhangzók articulatioja a szóban és összefüggő beszédben.

50. §. Azon mássalhangzók közül, melyek egymás mellé kerülve szoros egységet képeznek, hol az egyiket, hol a másikat articuláljuk. Változás történhetik először az articulatio módjában, másodszor az articulatio erősségében. Nézzük az eseteket egyenként.

1. Az articulatio módjának változása.

51. §. A *ts*, *tś* és *pf* kapcsolatot l. 37. §. és 38. §. Midőn explosiva *l* hanggal érintkezik, pl. *tl*, *dl*, *kl* (*trēdl̥n* = pizmog; *klaeb̥ln* = csámcsozni; *pēt̥ln* betteln) kapcsolatokban, akkor az *l* képzése laterális; a nyelv t. i. az explosivák képzése helyén marad, miközben oldalt (de csak egyiken) nyílást hagy a zöngé számára. Ha *t*-re vagy *k*-ra (*gat̥n* magy. gatyá; *hok̥p* hacken) nasalis következik, akkor a felállított zárt nem nyitjuk meg, hanem lebocsátjuk a lágy inyt és a lehellet az orrüregen keresztül megy ki. Az *f*, *b* és *p* hatása alatt labialis nasalissá (*m*) lett a kfn. *n* e szókban: *homf* (hanef); *hemp̥ær̥n* több. Himbeere; *šp̥embet* kfn. spinne-wēppe; *homb̥ær* haben wir? Szóvégi *n* helyett a labialis *b* és *p* után szintén *m* lép fel (*ōbm̥* Ofen; *hēbm̥* heben; *kōmp̥m̥* kfn. kumpf; *šōpm̥* Schoppen). Az *m* gutturalis hangok (*g*, *k*) előtt megmarad, míg *n* ugyanazon hangok előtt és után *n*-é lesz (*ung̥p̥bit̥ær* Ungewitter; *lek̥p̥* lecken; *lēg̥p̥* legen). Ha azonban az *n* más szóhoz vagy szótaghoz tartozik, akkor csak *n*-nek ejtjük (*en̥ b̥k̥ n̥ō* den Weg entlang). Ha *ch* után *s* jön, akkor — mint az *ufn*ben — *ch*-ből *k* lesz (*oks* Ochs); az *s* hangot ilyenkor hátrább képezzük, mint más hangok között. Gutturalis *n* és *s* között *g* lép fel (*long̥s̥om* langsam; *br̥eng̥st* bringst). — Érintkeznek ezenkívül másféle hangok is, ezekről azonban nincs semmi mondani való.

2. Az articulatio erősségének változása.

52. §. A mássalhangzók articulatioja a hangesoportokban sohasem oly erős, mint mikor külön-külön történik a kiejtés. E különbség azonnal szembe ötlík, ha az affricatákat (*pf*, *ts*, *tš*) összehasonlítjuk a különálló mássalhangzókkal; amazokban az explosívát vagy spiranst nem ejtjük ki oly energikusan, mint pl. e szavakban: *hēp* Haupt; *kōf* Spreu; *beš* wasche. De a mondatban és az összefüggő beszédben sem oly nyomatékos a hangok kiejtése, mint mikor a szavakat külön-külön mondjuk. Így *net* nicht *t*-je, ha a szó magában fordul elő, sokkal erősebben articulálódik, mint pl. e mondatban: *net geb ɔm ništ gib ihm nichts!*

53. §. Gyengül az articulatio még más esetekben is. Így az igék zönge nélküli explosívája, midőn magánhangzóval kezdődő szó elé kerül, a megfelelő zöngés explosívává változik, vagyis tenuisból media lesz, pl. *bekp* wecken, *beg an ɔf* wecke ihn auf; *gep* gib (impar.), *geb ɔm* gib ihm, *ear gaet* er gibt, *gaed ər ɔm* gibt er ihm? Nyílt szótagban és mikor az ige tőhangzója rövid és erősen hangsúlyos, akkor a tenuis nem változik, pl. *ear pit* er bittet, *pit ɛnas* bitte eines; *ear šlekt* er schluckt, *šlek vhentər* schluck ein. — Nevszóknál megmarad a tenuis magánhangzó előtt, pl. *kolt* kalt, *kolt ɛz əs mər* kalt ist es mir; de *met* mit praepositio *t*-je *d*-re változik: *məd ɔm* mit ihm. A főnév és melléknév továbbképzésében mindig media váltja fel a tenuist, pl. *kent* Kind, plur. *kendər*; *kolp* Kalb, plur. *kəlbər*; *āk* Auge, plur. *āgp*; *kolt* kalt, középfoka *kəldər*. De nyílt szótagban megmarad a zönge nélküli tenuis a továbbképzésben is: *hēp* Haupt, plur. *hēpər*; *pet* Bett, plur. *petər*.

54. §. Mint a tenuis mediára, úgy változnak a zönge nélküli spiransok zöngésekké magánhangzó előtt, pl. *ɔf* auf, *ɔw ɔm* auf ihm; *ear mus* er muss, *dōs muz ər* das muss er; *beš* wasch(e), *bēž ɔm* wasch(e) ihm. Sokszor *b* előtt is hallani zöngés *z*-t *s* helyett, pl. *dōz ɛs bōz* beat das ist etwas wert! Viszont *z* helyett *s* *t* ejtünk, mikor a zöngés hang zöngétlen mellé kerül, pl. *dər bitsv* (*bit zv* h.) *šont hōn* er wird sie schon haben; *gepsv* (*gep zv* h.) *ɔm* gib sie ihm; *poksv* (*pok zv* h.) *en*

packe sie ein. De spiransok mellett is sokszor *s*-nek hangzik *z*, pl. *di bit šon of saen (of zaen h.)* sie wird schon auf sein.

55. §. Mondatban a szó elején álló *b*, *d* megváltozik *p*, *t*-re, ha az előtte levő szó végén *f*, *χ* (*x*) vagy zöngé nélküli tenuis van, pl. *tref tiχ (diχ h.)* *dər šlōk* treffe dich der Schlag; *ref pār (bir h.)* *en floks* reffen wir den Flachs; *kox tər (dər h.)* koch dir; *zōk pār (bər h.)* sagen wir; *pōt tiχ (diχ h.)* bade dich. Két egyenlő tenuis közül, vagy akármilyen két egyenlő hang közül, melyek a gyors beszédben egymás mellé kerülnek, mindig csak az egyiket ejtjük, pl. *go tonk* Gott danke; *pil tōmās* dummes Bild; *štō mēdl* stummes Mädchen. Az egymás mellé kerülő *s* és *z* közül mindig csak a zöngétlen hang hallatszik, pl. *dōs mus zv tūn* mondatban a kiejtés: *dōs musv tūn*.

VI. A szótag.

56. §. Nyjokban a szótagképző rész többnyire vocalis, gyengén hangsúlyozott szótagban *l*, *m*, *n*, *v* consonansok is alkotnak szótagot (*kotln* Gedärme; *ēbmt* Ebene; *oltnpark* Altenpark; *rokštūp* Rockenstube). A legtöbb magyarországi német nyelvjárásban, pl. a meczenzéfiben, a verbásziban, leibicziben — mint az értekezésekből látom — *r* is lehet sonantikus elem; de a dobsinai-ban *r* előtt mindig hangzik *a* (*dər der*; *pōtər* Butter; *fōtər* Vater).

57. §. A szótagok elválasztására nézve a következőket jegyezhetjük meg. A mássalhangzót, mely két szótag közt áll, mindig átviszszük a következő szótaghoz; *pīχer* Bücher, *tsūkōtš~* zudecken szavakat tehát így tagoljuk: *pī-χər*, *tsū-kōtš~*. A mondatban is — ellentétben az ufn. szótagolással — a szó végső consonansát a következő szó hangjához ejtjük; pl. *zōg om sage ihm*, *dər hod an* er hat ihn mondatokban *g* és *d* consonans a következő szóhoz tartozik, tehát *zō-gom*, *dər ho-dan*. Ez minden magánhangzó előtt álló mássalhangzóra vonatkozik; pl. e versorban *its geb ix tiχ for naenn* jetzt gebe sich dich für neune, a *b* hangot a beszédben az *ix* szóhoz vonjuk (*ge-biχ*). Ha a szótagképző elemek között két consonans áll, akkor az egyik az első szótaghoz, a másik pedig a következő szótaghoz tartozik (*hel-pārη* Heidelbeere; *tēš-lər* Tischler; *lēp kūx~* Lebkuchen).

58. §. A szótag hangsúlyát illetőleg meg kell jegyezni, hogy legnagyobb súlya mindig a sonans résznek van; ezt ejtjük a legerősebben. Nyelvjárásunkban megkülönböztetjük a metszett (*stark geschnitten*) és a fogyó (*schwach geschnitten*) hangsúlyú szótagot. Metszett hangsúlya van a szótag rövid vocalisának, midőn a hang erőssége bizonyos pontig hirtelen emelkedik, azontúl pedig ép oly gyorsan esik. A fogyó hangsúlyt hosszú vocalissal bíró szótagban találjuk; itt már sokkal lassúbb az emelkedés és esés. E kétféle hangsúlyt feltűntetik *brit* brütet és *pōt* badet szók. Fogyó hangsúlya nem csupán a hosszú vocalisnak van, hanem néha a rövid mellékszótagnak, pl. *dàrhēm* zu Haus; *šwīmàn* schwimmen; *nōxpār* Nachbar szók *dər*, *an*, *pər* mellékszótagjai fogyó hangsúlylyal bírnak. Kettős hangsúlylyal csak az egy tagú szót ejtjük, mikor bizonyos nyomatékot akarunk neki kölcsönözni, pl. *bī* wie, ha nagyon kíváncsiak vagyunk és újra kérdezzük; *vzōō* so, ha pl. valamit nehezen megértettünk és ezen való örömünket fejezzük ki. Ilyenkor megkettőzzük a vocalist a kiejtésben.

59. §. Időtartamra nézve nem különböznek egymástól a szótagok. Ha a sonantikus rész hosszú, akkor a szótag szintén hosszú; de hosszú a szótag akkor is, hogy ha a sonantikus rész rövid, mert ebben az esetben a consonansra több időt fordítunk. Egyforma időtartam kell tehát *nōs* Nase és *nos* nass szótag kimondására; *nos* szóban a vocalist röviden ejtjük ugyan, de a fortis *s*-re annál több idő kell. Nem változik az időtartam, ha a szótag végén fortis helyett két különböző hang áll (*polt* bald; *pont* Band). A mellékszótagok hangjai szintén egyenlők időtartamban (*gv-rēn* Gerinne; *pu-beš* bewaschen; *lē-tər* Leiter).

VII. A hangok történeti fejlődése.

I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok.

A) A töszótagok magánhangzói és diphthongusai.

1. A töszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában.

60. §. Kfn. *a*-ból rövid *o* lett két mássalhangzó vagy kettőzött mássalhangzó előtt, továbbá *ch*, *sch*, néha pedig *m*, *z*

előtt is, pl. *oks* (aks);*) *of* (affe); *oksl* (ahsel); *om* (amme); *opl* (apfel); *ost* (ast); *pox* (bach); *pokn* (bachen); *polt* (balde), *en an poldn* = nemsokára; *ponk* (banc); *pon*, *ponan* (bange, bängen); *poš* (barc) = ártány; *tox* (dach); *gost* (gast); *gos* (gazze); *holdn* (halde) = hányó; *holp* (halp) = fele vminek és egy ürmérték neve, nem egészen egy fél liter; *hont* (hant); *hontirn* (hantieren) = bánni vkivel; *kolp* (kalp); *homf* (hanef); *kon* (kanne); *kontsl* (kanzel); *kostn* (kaste); *dər krom* (kram) = szaggatás; többese: *di krempf* = nyavalyatörés, pl. *əs holdn an di krempf*, *di frās* vagy *əs kronkn* es halten ihn die Krämpfe; *di krompm* többes (krampe) = ajtósarkvas; *kronts* (kranz) = koszorú, eljegyzés, pl. *kronts holdn* = eljegyzést tartani; *lopan* (langen); *lont* (lant) = ország és szántóföld; *los* (laz); *lomp* (lampe), kicsinyítője *umlaut nélkül* = *lompzen*; *mot* (matte). Ide tartoznak még: *frot* (vrat) = a száj kipálott része; *lots* Latte; *tsonkas* = keresztelő; *jotn* = enni (már kihalt szó); *lonkərt* = a koci leghátulsó része; *kwoks-haos* = árnyékszék; *əs mōltst* = izzik; *kwondl* = szénpor; *flonkn* = rongy, rongyos (gúnynév); *lox~* (lachen); *mox~* (machen); *nos* (naz); *ponkərt* (panchart) = fattyú; *plot* (plate); *plonk* (planke), különösen e fordulatban: *net mox miχ plonk* = ne rabolj ki egészen; *plots~* (platzen) = ütni, repedezni, pl. *di texər plots~ for kəldn* die Dächer platzen vor Kälte; *əs bit dər plots~* = es wird dir Schläge absetzen; *rot* (ratte); *zoltš* (salz); de megmaradt a kfn. *a* e gúnynévben *zaltsər*, *zaltərzen* (salzer); *zok* (sac), *mae zek* = Isten ucsese!; *zopm* (sappen) = rúgni, *an zop gəbm* = megrúgni; *tšoln* (schallen); *šlom* (slam); *šlop* (slappe); *šmots* (smaz) = csók; *šorn* (scharren); *šmolts* (smalz); *štompərən* (stampfen); *ston* (stange); *štont* (stant) = ülőhely a templomban; *toš* = arczulütés, pl. *iχ gep tər v toš* ich gebe dir eine Ohrfeige; *foltš* (valsch); *trotš~* = nehézkesen járni; *box~* (wachen); *boks~* (wahren); *bolt* (walt); *bompm* (wambe); *tsoln* (zaln); *tsonan* (zannen) = gúnyosan nevetni; *tsont* (zant); de megmaradt a kfn. *a* e szóban: *klaxl* = erős termetű, de ügyetlen férfi (v. ö. Schmell 1323. l. Klächel).

*) A zárójelbe tett szó az illető nyelvjárási szónak megfelelő kfn. alak.

61. §. Kfn. *a* hosszú *ō*-ra változott a zöngés hangok előtt, továbbá *t*, *s* és *th* előtt, pl. *ōdlar* (adelar); *ō~gvbent* (ane-venge) = a szántóföld vége; *pōdŋ* (baden); *pōlump* (bal); *tsōm* (ge-zam); *glōs* (glas); *glōt* (glat); *grōbm* (graben); *hōgl* (hagel); *jōk* (jagede), *en ēn jōk* = lélekszakadva; *kōl* (kalwe); *kōf* (kaf); *kōmar* (kamere); *mōt* (made); *mōn* (man); *nōgl* (nagel); *knōgŋ* (nagen); *trōgŋ* (tragen); *nōxt* (naht); *punōxtŋ* (benahten) = éjjeli szállást adni; *nōman* (name); *nōs* (nase), ellenben *nūzln* = duzzogni; *lōk* (valószínűleg az ufn. Lage átvétele) = réteg; *rōt* (rat); *zōt* (sat); *zōtl* (satel); *šōbm* (schaben); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štōt* (stat), ellenben *di štēt* = a szénégetés helye a réten; *fōtar* (vater); *bōgŋ* (wagen), de rövid *o* van a következőkben: *putroxtŋ* (be-trahten); *foršmoxŋ* (ver-smahten); *šoxŋ* (schaht).

62. §. Kfn. *a* megmaradt *a*-nak *r* előtt, mikor nem vocalizálódik az *r*, ritkán más hang előtt, pl. *gntsar* (ge-zarre); *harŋ* (harren); *hart* (harte); *karŋ* (karre), összetétele: *ongstkarŋ* = hosszú, ijesztő alak; *šwaenskār* (< kar?) = disznótor; *nar* (narre); *ātslōx* (< atz) = csatorna nyílása; *rasln* (razzeln); *šaml* (schamel); *ziŋ šprāts~* (spranzen) = henczegni; *tsarŋ* (zarren); *hā* (hacke); *traxtv* (trahte), összetétele: *traxtearhaos* = vendéglő. Ide sorolandók még: *lapae* = tökfilkó; *nafkaen* = síró gyermekről mondják; *rabunts* Ameise; *kāklŋ* = ha a gyermek a tüzzel játszik; *šlāpaen* = ügyetlenül rálépni vmire; *matškaen* = csámesogni; *mātaen*, *tāraen* = lassan, kényelmesen menni; *fut* v. *fatŋ* = mindig; *batər*, *hatər* = hát!; *lakl* = kamasz; *taxl* = fejkendő; *hatš* = egy éves csikó; *faš~* = kutatni (kézzel); *fagaen* = maszatolni; *grabaen* = vmi után kapni; *tšāpaen* = lomhán lépni; *salētərŋ* = tovább mozdítani; *grātšln* = görbe lábú ember járásáról mondják; *māžaen* = belenyúlni vmibe; *kwātš~* = ordítani; *šlamfutər*, *lafandər*, *galgan* = lafanczos; *šlap* = ütés, *an šlap gēbm* = ütni; *gvdāgər*, leginkább e fordulatban: *ear biat gvdāgər* = enged a 48-ból; *pāgl*, *mō~pāgl* = mákos patkó; *gamz~* = meghalni; *dər pār* = korpából készített kovász; *plapərŋ*, *pfafərŋ* = fecsegni; *tatškaen* = paskolni vmit; *babē* = igen! úgy van!; *faks~* több. = tréfa, pl. *faks~ mox~* = tréfálni; *matohv* = matyóka; *dram*, pl. e fordulatban: *en ēn dram* = egyfolytában.

63. §. Idegen szavak legtöbbnyire megőrizték az *a* és

ā hangot: *gazdn*, *gazdinn* (szláv. gazda, gazdina); *gat* (magy. gatya); *kampl* (magy. kámpó, kámpós bot = ütőfa, v. ö. Dobos: A magyar diáknyelv), leginkább e fordulatokban: *kampl šlōn* = a labdát magasra elütni; *kampl tsīn* = magasra vizelni; *matrats* (lat. *matratium*); *zāl* Saal; *praktikn* = ész, csalfintáság, pl. *dear lēbt met praktikn* er lebt mit Praktiken = szemesé a világ; *špektākl* Spektakel = botrány; *tšinākl* (a magy. 'csónak' szónak kicsinyítővel való umlautos továbbképzése); *ālāš* (magy. állás) az országút melletti kocsiszín; *bātši* (magy. bácsi); *tšākō* (magy. csákó); *tšārdāš* (magy. csárdás). Megrövidült a hosszú *ā* e szókban: *dōhan* (magy. dohány); *tšakan* (magy. csákány), de hosszú *ō*-ra változott az *ā* ezekben: *tšōtār* (magy. sátor); *tsigōn* (magy. czigány) = hazug; *tsigōnan* = hazudni; nőn. alakja: *tsigankn* = czigány asszony, hazug asszony.

64. §. Az irodalmi szavak *a*-ja nyjokban szintén nem változott, pl. *bān* Bahn, ellenben *pōn* = erdővágás; *fabrik* Fabrik; *paxtn* = pachten stb....

65. §. Sok szóban a kfn. *a*-nak *r* + *consonans* előtt *oa* felel meg: *oam* (arm); *poat* (bart); *poarhēpiχ* (barhöubtie); *goarn* (garn); *di poar* = talicska; *swoat* (swarte); *boam* (warm).

1. jegyzet. Kivétel számba megy a kfn. *a*-nak hosszú zárt *ō*-ra változása, a mire csak e két példát találtam: *rō* (rach); *tōtš* (tatze).

2. jegyzet. A kfn. *a* umlautja mindenütt beállott, pl. *trēnan* < gót *trannjan; *rēnan* < gót rannjan; *gmex̃t* (ófn. *gimahhi) = a czipő borítása; *tēmpiχ* (dampfec) = kehes.

66. §. Kfn. *â* többnyire rövid *o* vagy hosszú *ō*-ba ment át: *ōbm̃t* (âbent); *ōbm̃tm̃ol* (âbentmâl); *ōd̃ar* (âder); *ōd̃n* (âtem), az ige *ēd̃n* (âtemen); *pl̃ō* (blâ), ellenben *wažblao* = kékítő, mely úfn. jövevényszó; *br̃ōx* (brâche); *br̃ōd̃n* (brâdem); *br̃ōt̃n* (brâten), *gvbr̃ōt̃ann* *tōk* = nehéz napok; *pl̃ōt̃ar* (blâtere); *gōpgelt* (gâbe) = az a pénz, melyet a menyasszony számára a násznép között gyűjtenek; igéje = *gōbm̃*; *gr̃ō* (grâ); *gr̃ōt* (grât), de csak ez összetételben: *h̃ōx-gr̃ōt* = egy hegy neve; *j̃ō* (jâ); *j̃ōm̃arn* (jâmern) = a beteg jajgatása, ellenben *jam̃arn* = panaszkodni, sopánkodni, valószínűleg úfn. kölcsönszó; *kl̃ō* (klâ); *kl̃ōft̃ar* (klâfter) = hosszmérték a földmérésnél; *kr̃ō* (krâ); *kr̃ōm* (krâm);

krōkln = csúnyán írni (v. ö. ófn. *krāko* = kapa); a csúnya írásról gyakran mondják nyjokban: *hōkŋ mox~* Hacken machen = kapaalakú betűket írni; *los~* (lāzen); *lōxtər* (lâchter), pl. *v lōxtər hōlts* = egy öl fa; *mōn* (mân); *mops*, *mopsliχ* = kissé romlott ételről mondják; *mō~kōk* = mákfej; *mōln* (mâlen); *əs mōlaen* = húsvéti tojás; *mōnərt* (mânôt); *mōs* (mâz), az ige *mes~*; *zoltsmes* = fából való nagyobb sótartó; *nōxpər* (nâch-bûr); *nōdl* (nâdel); *nōtər* (nâter); *zōt* (sât); *šōf* (schâf); *šlōf* (slâf); *prōts* = nagy és formátlan kéz, mancsok; *pušlōf~* (be-slâfen) = áldott állapotba hozni; *špōn* (spân); *tōxt* (tâht); *bōk* (wâge). Kivételesen *a*-val ejtik: *graps~* (grâpen) = karmolni; *tšaxərŋ* (schachen) = csereberélni, eladogatni.

67. §. Kfn. *â* következetesen *oa*-vá diphthongizálódott *r* előtt, pl. *hoar* (hâr); *kloar* (klâr); *joar* (jâr); *boar* (wâr) = igaz.

68. §. Kfn. *â*-nak elvétele megfelel *o* és *ū* is, pl. *štrol* (strâl), *štrolŋ* = nagy füstöt eregetni a pipából; *bū* (wâ); *ol* (âle).

Jegyzet. Diphthongus lett a kfn. *â*-ból *e* szóban: *lōiχ* (lâ).

69. §. Kfn. *â* umlautjának, *æ*-nek, nyjokban általában *ē* felel meg, pl. *drēn* (dræjen), *en dər drē* = a csávában; *ziχ pudrēn* = elférni; *drēhēpiχ* = bolond, pl. *bist drēhēpiχ bearn* = meg fogsz bolondulni; *kēs* (kæse); *lēk* (læge) = lejtős; *mēn* (mæn, mæjen); *nēn* (næn); *zēn* (sæn); *tsē* (zæh). Későbbi átvételek: *pukwēm* bequem; *ō~ganēm* angenehm.

Jegyzet. Rövid *e* hangot találunk *e* helyett *gvfres* (ge-vræze) szóban s *a*-val mondják *aosflāgŋ* (vlæn) = edényt elmosni.

70. §. *r* előtt kfn. *æ* diphthongizálódott: *jearliχ* (jærlich); *lear* (lære); *šear* (schære).

71. §. Kfn. *e*-nek többnyire *e* (liquidák és nasalisok előtt *ē*) felel meg, pl. *pēndl* (binde); *pēndlhemp* = hosszú női ing; *peχl* (bechel); *peχər* (becher); *pek* (becke); *brēnan* (brengen) = szülni, elleni; *stēln* (stellen), *paeštēln* = feltenni (az ételt a tűzhelyre); *dek* (decke), *kopərdek* = ágyterítő; *dēn* (denn); *tēman* (demmen); *tsutēnl* (dengeln) = összegázolni; *ēnl* (engel); *hēlp* (help) = nyele vminek; *gvhek* (ge-hege) = sűrű bokor; *gvmeχt* (ge-mechte) =

czipőborítás, fejelés; *hēnan* (hengen); *hēnər* (henger), pl. *dər hēnər hōl dīx* = vigyen el az ördög; *kesl* (kezzel); *klekŋ* (klecken) = kizúditani, kiönteni; *n klekər* = nagy és csúnya köpet; *kleks* = téntafolt, pacza; *kleŋlŋ* (klengeln); *lefl* (leffel), *rotslefl* = takonypolcz; *leŋkŋ* (lenken); *leš~* (leschen); *mesər* (mezzer); *nestl* (nezzel); *pelts* (belz) = bunda, ellenben *pelts* (peliz) = daganat; *kwetš~* (quetschen); *ref~* (reffen) = kendert nyúni; *pet* (bet), *petfet* = ágynemű; *šefl* (scheffel); *šepm* (schepfen) = meríteni; *šepflefl* vagy *dər šepər* = merőkanál; *šrekŋ* (schrecken); *zēnan* (sengen) = megperzselni; *šprents~* (sprengen); *štēŋl* (stengel); *zīx štrekərŋ* (strecken) = nyújtózkodni; *remswēntsŋ* (swenzeln); *oltfrenkiš* (frenkisch) = nagyon régi; *belbm* (welben) = boltozatot csinálni; *gvbēlp* = boltozat és üzlet; *gvštēŋ* = deszka, melyen a bányába mennek; *greš*, pl. *oltər greš* = öreg, tehetetlen ember; *pletš* = tenyeres (ütés); *peltš* = sült tésztafélé; *krets* = kiütés; *šōfgvperpl* = juhtrágya; *lepərŋ* = habzsol (állatról); *tsuflēntsərŋ* = elvagdosi; *letsərŋ* = hosszúra vagy koczkára metélt tészta; *bēndŋ* (wenden), pl. *əs hā bēndŋ* = a szénát megforgatni; *besp* (wespe); *bets~* (wetzen) schärfen, átvitt értelemben is: *net bets di šniks* = ne járjon a szád! *tsuplets~* (zerbletzen); *drēnz~* = nyögni; *kwestŋ* = nyomorítani; *metaen* = dobálni; *fōrbept* = elaszott, silány; *fōrbeptv flaoman* = hitvány szilva.

Jegyzet. Kivételek: *ēks* (ehse) = tengely; *hōdərīx* (hederich), pl. *di zaen šon bīdər hōdərīx* = megint veszekednek.

72. §. Kfn. *e*-ből *ll*, továbbá *l + cons.*, *m + cons.* és *n + cons.* előtt *e*, *d*, *g*, *s*, *t* előtt pedig *ē* lett, pl. *purēdŋ* (be-reden); *pubēgŋ* (be-wegen); *brēlŋ* (brellen); *el* (elle) = rőf; *ēzl* (esel); *hēl* (helle); *kēgl* (kegel); *kētn* (ketene), kicsinyítője: *kētl* = retesz, főleg istállóajtón, az ige: *ēnkētn* = elzárni; *kwēlŋ* (queln) = kinezni; *lēgŋ* (legen), *oplēk* (ablegec) = bágyadt, kedvetlen, pl. *dear əs šon zear oplēk*, vagy *dear kraext nər šon vžō* = ő már nagyon bágyadt, csak úgy vonszolja magát; *di hājər zaen opgnlēkt* = a bányászokat elbocsátották a munkából; *plēdərŋ* (aln. pladderer) = a vizet szétlocsolni; a főnév: *gvplēdər*; *əs plēdər* = az eső csobogásáról mondják; *nēglŋ* (negelkīn); *di štēt* (stete) = a szénégetés helye a réten; *šēlŋ* (scheln) = hámozni; *šlēgl* (slegel) = ütőszerszám; *fōrplēndŋ* (ver-blinden); *fēgŋ* (vegen) = maszatolni;

fremt (vremde); *tsēln* (zeln); *tswēlwn* (zwelf); *trēgar* (treger) = keresztgerenda; *bēln* (wellen) = akarni. Hosszú *ē*-vel ejtik még: *dēnan* (denen) = énekelni; *ēnekl* (eninkelîn).

73. §. *r* előtt a kfn. *e* diphthongizálódott: *jeabm* Germ = élesztő; *heabost* (herbest); *eabm* (erben); *gvdeamar* (gederme); *ēnearn* (erne) = bearatni; *kearn* (kern); *špeabər* (sperwære); *pear* (ber), csak összetételben, pl. *rōdn pear* = szamócza; *featiz* (vertic); *beaman* (wermen); *bearn* (wern). Hol nincs diphthongus, ott a nyílt *e*, vagy a nyílt *a* hangot találjuk, pl. *hart* (herte); *mērts* (merze) = márczius; *šparn* (sperren) = kitátani a száját; a főnév *gvšpar*, pl. *bu v gvšpar meyzt* = ha valaki pl. ásít és jól kitátja a száját; összetételekben: *špargos* = tátott szájú gyerek; *špar-nōgl* = hosszú szög; *šparbaet of* = tárva-nyitva; *šwarts* (swarz); *stērkn* (sterken); *tsangaen* (v. ö. kfn. zerren) = húzni; *tsangō* = rágós hús.

74. §. Az ige *be*-præfixumában kfn. *e* helyett *u*, a *ver*-előragban *o* áll, főnevek *ge*-előszótagjaiban pedig *v*, pl. *putixtn* (be-denken); *purēdn* (be-reden); *pubēgn* (be-wegen); *fōroxtn* (ver-âhten); *fōrpitn* (ver-bieten); *fōrpaon* (ver-bûwen); *gvlox* (ge-lach); *gvzel* (ge-selle).

Azon kfn. szavak közül, melyek *a* meg *e* tőhangzóval is előfordulnak, nyjkbán túlnyomóan az *e*-vel képezett, vagyis umlautos alak van elterjedve, pl. *eš* (asche, esche); *sēbl* (sabel, sebel); *ēltər* (alter, elter); *haks~* (hahse, hehse) = hosszú láb; *zēns* (sëgense); *hēlər* (haller, heller); *zēk* (sage, sege).

75. §. Kfn. *ē*-nek a legtöbb szóban *e*, *ē* felel meg, pl. *brēgl̥n* (brëglen); *gvbrēgl̥tn zupn* = rántott leves; *brēm* (brëm) = a ruha vizes vagy havas szegélye; *pēln* (bëllen); *pēt̥lār* (bëtelaere); *brēt* (brët); *dər̥lēbm̥* (er-lëben); *jēs* (jëst) = a veszett kutya nyála; *jēstn kũ* (v. ö. kfn. jësten) = meddő tehén; *lēpkūx~* (lëbekuoche-n); *klēbm̥* (klëben); *krēbats* (krëbez); *lēbər* (lëbere); *lēgarn̥* (lëgern) = mikor a pásztor a rétet teheneivel megtrágyáztatja; *lēz~* (lësen); *lēf* (lëwe); *gēl* (gël); *knēln̥* (knëllen) = ütlegetni; *knēt̥n* (knëten) = dagasztani; *knēt̥zen* = galuska; *faolv knēt̥zen* = angyalbögyörő; *kwēln̥* (quëllen) = kelni (a tésztárol); *ērxen* (ëher); *mēl* (mël); *nēbl̥* (nëbel); *nēst* (nëst); *rēgn̥* (rëgen); *zēksv* (sëhs); *zēm̥l̥* (sëmel);

šwēbl (swēbel); *fēl* (vël); *fleχtn* (vlēhten); *di fleχtn* = kas (koesi); *bēk* (wēc); *bēksln* (wēhseln); *bētar* (wëtter); *pēpl* = összeszaradt orrváladék; *tsēdl* (zétel); *štrēn* (strēn) = egy csomó kender; *flēdər-bēš* (v. ö. kfn. vlēder) = tollu seprő; *puflēdərŋ* (v. ö. vlēdern) = a szél megszikkasztja a ruhát; *tsēkərŋ* = pizsmogni; *dərjēz~* = kikapós, pl. *dərjēz~nn mrūnn*; *vortšēpərŋ* = elcsepegtetni. *e* és *ē*-vel mondják még: *pēltsliŋk* = tinórú; *rēš* = meredek; *brētšln* = hangosan és többször egymásután szel....; *špresl* = az a nád, mely puskaporral bevonva gyújtókanóczul szolgál a bányában; *fēslēbər* = savanyú burgonyaleves; *fēgulaen* = burgonyakása; *klēbl*, *štēbl* = nagyon kevés; *plētš* = kelés; *trēdln* = pizsmogni; *ziχ pēkl-mēstərŋ* = kotnyeleskedik; *ziχ knētərŋ* = vesződni, bajlódni.

76. §. Zárt *e* (liquidák és nasalisok előtt nyílt *e*) hangot kfn. *ē* helyett a következő szavakban találjuk: *breχ~* (brēchen) = törni és tilolni; *di breχ* = a tiló; *dərleχ~* (er-lēchen) = összeszaradt faedényről mondják, pl. *as šēfl es dərleχt* = a dézsa t. i. annyira összeszaradt, hogy a víz kifolyik belőle; *es~* (ēzzen); *bērŋāk* (v. ö. kfn. bērn) = kinövés a szemén; *gēlt* (gēlt); *hēlf~* (hēlfen); *pēχ* (bēch); *pleχ* (blēch); *kēlar* (kēller); *lekŋ* (lēcken); *lēnan* (lēnen); *mēlkŋ* (mēlken); *mes~* (mēzzen); *šēldŋ* (schēlden); *špek* (spēc); *štēχ~* (stēchen); *štepŋ* (stēppen); *fēχtn* (vēhten); *di bēl* (wēlle) = tengely a malomban; *bēln* (wēllen) = dagasztani; *tseχ* (zēch) = fizetség, czéh, barlangalakú üreg; *gnlekriχ* (ge-lēcke) = nyalánk; *drek* (drēc) = sár; *rētn* = számolni.

77. §. Néha a kfn. *ē*, ha *rr* vagy *r+cons.* előtt áll, *a*-vá lesz, pl. *har* (hërre); *harts* (hërze); legtöbbsnyire azonban *ea* diphthongus van *r* előtt, pl. *learn* (lërnen); *šearŋ* (schërŋ); *beaf~* (wërfen), *forbeaf~* = elvetelni; *beat* (wërt); *šmear* (smër); *štearŋ* (stërŋ); ellenben diphthongus nélkül ejtik: *wērks̄tēl* (wërc-stat) = mûhely.

Jegyzet. Kivételnek kell vennünk azt az egy-két szót, melyekben *i*-re változott a kfn. *ē*: *pitŋ* (bēten); *dərtritŋ* (er-trēten).

78. §. Kfn. *ē* (germ. *ai*) következetesen *e*, *ē*-re változott, pl. *ē* (è); *gēn* (gèn); *klē* (klê); *mē* (mê) = több; *rē* (rêh); *zēl* (gót *saiwala*, kfn. *sêle*); *slē* (slêhe); *šnē* (gót *snaiws*, kfn. *snê*); *zē* (gót *saiws*); *štēn* (stên); *bē* (wê); *bēniχ* (wēnec); *tsēp* (zêhe), kicsinyítője *tsēpχen* = egy darabka; *tswēnn* (zwêne).

79. §. A kfn. *ê*, ha consonantikus *r* áll előtte, *ea*-vá diphthongizálódik, pl. *ear* (êre); *eašt* (êrst); *hearšoft* (hêrschaft); *di kear* (kêr) = kanyarulat; *mear* (mêr); *rearŋ* (rêren); a diphthongus elmarad e szóban: *plarŋ* (blêren).

80. §. Kfn. *i* megmaradt *b, d, g, l, t, s, sch* és néha nasalisok előtt; *b, d* és *g* előtt többnyire *î*-nek ejtjük, pl. *opšnit* (abe-snit) = famunkálatoknál a hulladék; *bilix* (billic); *pilt* (bilde); *dil* (dil, dille); *glit* (ge-lid); *igl* (igel); *kitl* (kitel); *glintš* (glinster) = buborék; *kist* (kiste); *līgŋ* (ligen); *pulībærŋ* (liberen) = mondják a levesről, mely sokáig áll és megsűrűsödik; *miš* (mischen); *nīdær* (nider); *rīgł* = retesz és egy hegy neve Dobsina mellett; *riŋk* (ring); *rist* (riste) = a lábfej háta; *šilt* (schilt) = a kalap karimájának elülső része; *ritlŋ* (ritte) = kanyaró; *šimpf* (schimpfen); *šin* (schin); *zīdærŋ* (v. ö. sidelen) = elpocsékolni a vizet; a főnév: *gnzīdær, dær zīdær* = a szűrő; *šiŋt* (schichte) = réteg, rakás, a bányászok nyelvében pedig a munkaszakasz jelölése, pl. *šiŋt mox* = Schicht machen = mikor a bányászok felváltják egymást; *šiks* = erkölestelen leány, ufn. Schicksel < zsidó schikhúz = Greuel (v. ö. Kluge 337. l.); *zībŋ* (ziben); *zīgłštēn* (zigel-stein); *šmīt* (smit); *šmik* (smicke) = ütés az ostorral, pl. *an šmik tūn* = egyet ütni az ostorral; az ige *šmikŋ* = ostorral ütni; a gyakorító ige *šmigaen* (v. ö. Kisch: N. Wörter und W. 42: *šmukisch*); *kwitš* = ordítani (sírásról); *nigaen* = tompa késsel vágni; *grimlŋ* = elmorzsolni (kenyeret); *šniks* = száj (megvető értelemben); *finulaen* = gyűrű; *finulaenmōn* = rongyszedő; *piplŋ* = inni; *štibits* = lopni; *špirants* = hunczut; *figl* = tréfa; *figl mox* = tréfát üzni; *tiplŋ* = a kalácsot kilyukasztani; a főnév: *dær tiplær* = kalácslyukasztó; *tšinkaen* = sántikálni; *bist*, leginkább összetételben: *bistlont* = ugarnak hagyott szántóföld; *kir* = bányászoknak egy csapatja; *di pin* = gödöralakú üreg a föld felszínén; *pinkærŋ* = kis kalapácsal ütügetni; *klīn* (klein); *pīrŋen* = fánk; *pīgærŋ* = az orrot piszkálni; *jīrŋ* = erjedni; *gnkrintsł* = ocsú; *špilŋ* (spiln); *špitōl* (spitâl); *di štift* (stift); *stinkŋ* (stinken); *štīrŋ* (stirne); *šwil* (swilch); *tiŋtŋ* (tihten); *fiŋ* (vihe) = Luder; *finær* (vinger); *bīdær* (wider); *bīŋkl* (winkel), *bīŋklmēŋl* (gúnynév); *piks*, pl. *met štēnærŋ piks* = követ hajigálni; *bīspōm* (wis-boum); *bidmon* (witman); *tsilŋ* (ziln); *tsits* (zitze); *tswīŋklŋ* (zwinken);

tswīrn (zwirn); *tswīzl* (zwisele) = kettős ág; mondják úgy is: *tswīzlink*; *tsītsarkn* = veszekedés; *tsukripln* = összegyűrni.

81. §. Legtöbbször *e*-re változott a kfn. *i* és pedig a zöngetlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n*, *n*+cons. előtt, pl. *gnēk* (genicke); *puženan* (be-sinnen); *pendar* (binder); *petar* (bitter); *plek* (blic); *pfef* (pfiff); *glētš* = csúszni, *glētšriχ* = csúszós; *gref* (grif) = a disznó tokája; *plent* (blint); *dēk* (dicke); *kent* (kint); *mest* (mist); *met* (mitte); *testl* (distel); *zems* (simz); *slēm* (slim) = görbe, *šlēmfsiχ* = csámpás; *šlēkn* (slicken) = mohón enni; *šlēχiχ* (slihtec) = mondják a sűrű levesről, pl. *di zupv es šlēχiχ*; *šlēχ* = a kendert szövés alkalmával megnedvesíteni; *pretš* = lapát; *nekp* (nicken); *šenan* (schinden) = nyúzni, *šenar* = nyúzó, ügyetlen mészáros; *fembn* (vinf), *kpm miχ fembarn* = nyald ki a s....; *pemzl* (pinsel); *zeχl* (sichel); *zeχar* (sicher); *zelbar* (silber); *rep* (rippe); *šlep̄m* (slipfen) = elcsúszni; *šnepln* (snippeln) = faragni; *šlets* (slitzen) = szoknyahasíték; *šēmln* (schimelen); *šēndl* (schindel); *šmet* (smit) = kovácműhely; *šmets* (smiz) = korom és a szövésnél a hosszúság jelzése, *ziχ pušmets* = bekormozni magát; *špel* (spille); *spets* (spitze); *šteχ* (stic), pl. *man gōzīt kēn šteχ* = egy szikrát sem látni; *šteχln* (stichel); *lēmpern* = könyörögni; *pušlēkarn*, pl. *pušlēkartv meliχ* = aludt tej (slic-kes = Schluck + kfn. milch összetétele); *pužets* (besitzen), de *puzes* = bolond; *ēnzl* (inslit); *štel* (stille); *štrek* (strie); *tēl* (tille) = kapor; *tēs* (tisch); *forbēkl̄n* (verwickeln); *fēs* (visch); *flekp* (vlicken) = foltozni; *forflek̄n* = jól megütni valakit; a főnév: *dər flek*, pl. *an flek om gēbm* = jól megütni; *bēlt* (wilt); *bēndl* (windel) = pelenka; *bēnt* (wint); *bēntar* (winter); *bēs* (wizzen); *tsepl* (zipfel); *špembet* (spinne-wēt); hosszú *ē* van e szóban: *špēdl* (spidel) = az alsó nadrág piszkos hátulja. Az eltérő alakok, melyeket *i*-vel ejtenek, a következők: *tsipln* (zipeln) = tipegni, összetétele: *tsiparpolkv* = szökellő táncz; *šimarn* (schimmern); *himl* (himel); *bilīχ* (billie, billig); *fīnk* = flink, melyek nagyrészt ufn. jövevényszók.

82. §. *r* előtt a kfn. *i* többnyire diphthongizálódik (*ia*): *hiat* (hirte); *kiax* (kirche); *šiabərχen* (schirben, in Stücke brechen) = törött edény darabjai; *štiak* (stirke) = üsző; *biak̄n* (wirken); *biat* (wirt); *štiadln* = piszkálni; *kiapl* = nagy boeskor; *niak̄n* = nyikorgatni, de mondják a gyermek sírásáról is. Hol

nines diphthongus, ott a kfn. *i* rendszerint megnyúlt, pl. *štīrn* (stirne); *bīr* (wir); *tswīrn* (zwirn).

1. jegyzet. Kivételesen *e*, *ē* (liquidák és nasalisok előtt *e*) lett a kfn. *i*-ből a következő szókban: *klenk* (klinke); *šmēs* (smiz) = az ostor vége.

2. jegyzet. *gluts~* (glitzen) szóban *u* van a kfn. *i* helyett, pl. *di āgŋ gluts~ om nŋr vzo* = nagyon dühösen néz.

83. §. Kfn. *i* majdnem mindenütt *ae*-vá diphthongizálódik, pl. *pušraebm* (be-schreiben); *pušnaedn* (be-schneiden); *pušpaen* (be-spähen); *paes~* (bizen); *taesl* (dihsel); *gaegn* (gige); *gaets* Geiz; *pugaets~* (gitsen), pl. *du pugaetst nŋr šon olas* = mindent megvonsz magadtól; *graenan* (grünen) = ríni; *aes* (is); *aez~* (izen); *kaeχ~* (kichen); *klaestər* (klister); *kraes~* (krischen); *kraet* (kríde); *laen* (líhen); *laeχ* (lích) = temetés, *tsur laeχ gēn* zum Begräbnis gehen; *laeχtn* (líhten) = világítani, alaposan elbánni vkivel; *di laetn* (líte) = hegyoldal; a déli hegyoldal: *zumərlaetn*; északi: *bentər-laetn* (ép így a leibiczi nyjban is, v. ö. Lumtzer: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 19. k. 290. l.); *maelər* (míler) = a szénégető farakása; *di rae* (ríhe) = sikátor; *raebm* (ríben); *raeχ* (rích); *raef* (ríf); *raes* (rís) = galy; *dər laestn* (líste) = faléc; *raetər* (ríter) = rosta; *raes~* (rízen); *šaep* (schíbe); *zaef~* (sife) = völgy, de csak összetételben: *bŋlfsaef~* = farkasvölgy; *zaet* (sít); *šlaeχ~* (schlíben); *šlaem* (slím); *spaelχēn* = hurkapálczika; *štaek* (stíc); *štraet* (štrít); *taeχ* (tích); *taebl* (tível), úgy is *taeksl*; *traebm* (tríben); *frae* (vrí); *baeχ~* (wíchen); *baen* (wín); *baep* (wíp); *baet* (wít); *knaep* = dikics; *štaeman* (< štím) = félre-verní a harangot; *flaeχ* = talán; *raeksln* = mozgatni; *klaebln* = lassan enni; *laebl* (líbel) = mellény; *šlaegər* = mindenki (kihált szó); *paex~* = ruhát áztatni; *di laestχēn* = a puha ing kezelője; *naetərŋ* = mikor a tehén tögye ellés előtt megtelik; *əs štraeχ~* = közet réteg, mely a telérhez vezet; *šnaebln* = feleselni; *baes* (wíz); *baes~* (wízen) = meszelni; *šplaespərŋ* Preiselbeere = veres áfonya; *tsaet* (zít); *flaes* (vlíz), de *mēt flaes* = absichtlich.

Kivételek a következők: *gŋswīblt fol* (ge-schwíchen) = színlítig tele; *di šplis~ t.* (splizen) = grobe Kleie; *rozínk* (rosín); *trīp* (tríp), pl. *e* fordulatban: *dər hot kēn trīp tsu əs learn* = nines kedve tanulni; *kājəl* (kíl) = ék, nagy darab kenyér; *tsajəl* (zíl) = sor és utca.

84. §. Kfn. *o* túlnyomóan *o*, *ō*-ra változott, pl. *bišof* (bischof); *plox* (bloch); *gløk* (glocke); *hōf* (hof); *hōkv mōkv* (< hocke Bündel) = vkit hátán lovagoltatni; *hōs* (hose); *dər golərt* (gollier, goller) = a gallér, ellenben *di golərt* = a kocsonya; *gōš* (sziléziai gusch, aln. goske) = száj (megvető értelemben), arczulütés; *knop* (knopf); *knōx* (knoche); *kōl* (kol); *jōx* (joch); *klop̃m* (klopfen); *kōts* (kotze), *kōtsiχ* (kotzēht) = boglyas; *kōts* = tácska, *tsūkōts* = betakarni; *kōman* (komen), *tsūkōman* = elromlani; *krop* (kropf); *lōbm* (loben); *lōx* (loch); *mōlk̃n* (molken) = savó; *gvbrōx* (gebrochen); *hōldnlōk* (v. ö. kfn. holde) = varros betegség; *mōltbuam* (moltwerf); *mōlthaefərχen* = vakondtúrás, zsombék; *mōts* (< mot, Sumpf) = vízben babrálni; *ōf* (offen); *ōks* (ohse); *rōkp* (rocke); *rōts* (rotz), *rōtsiχ* (rotzie), *rōtslīk* = takonypolecz; *šlōs* (sloz); *šōbər* (schober); *sōpm* (schopf); *šlōtər̃n* (slottern); *stōk* (stoc); *stōln* (stolle) = táró; *stōlts* (stolz); *štōpm* (stopfen) = tömni, dugni, megvesztegetni; *tōxtər* (tochter); *hōniχ* (honic), de többnyire umlauttal: *hēniχ*; *mīškōlts* = Miskolcz; *kēl* (kole); *bōdaen* = morogni; *tōl* (tol); *tōp* (topf); *trōk* (troc); *trop̃m* (tropfe); *fōx* (fochen); *fōgl* (vogel); *plōnn* = félbolond; *fōl* (vol); *fōdər̃n* (voder̃n), *di braot fōdər̃n* = esküvő előtt elmenni a menyasszonyért; *frōgp* = megkérni a leány kezét; *fōts* (votze) v. *protš* = vulva; *bōx* (woche); *bōlf* (wolf); *gvbōlk̃n* (wolken); *bōl* (wolle); *tsōp* (zopf); *tsōtl* (zote); *trōtl* (< troten) = lassú és ügyetlen ember; *mōfl̃n* = csámcsogni; *gōdv* = keresztanya.

85. §. Néha *u*, *ū* felel meg a kfn. *o*-nak, pl. *brūdln* (brodeln); *as bosər brūdlt* = a víz morajlik, de mondják mennydörgésről is; *bi ər brūdlt* = milyen gyorsan beszél; főneve: *v gvbrūdln*; *hūbl* Hobel; *knurv* (knorre); rendesen e fordulatban: *v knurv brōt* = jókora darab kenyér; *di šprūsln* Sommersprossen; *šupm* (schopfe); *šut* (schotte) = homok; *kufər* (koffer); *fōrūstərt* verrostet.

86. §. Idegen szókban szintén *u* van: *lūtərī* Lotterie; *fōrdabužr̃n* < faire la debauché = eltékozolni, pl. *di fōrdabužr̃n ōx v kēniχraeχ* = eltékozolnának egész királyságot is.

87. §. *r* előtt többnyire *oa*, néha *ua* diphthongus áll, pl. *doaf* (dorf); *hoax* (ófn. hōrechen); *koar̃n* (korn); *moagp* (morgen)

foax = túró; *knuapl* (knorpel); *štuakl* (< storzen) = gabona szárának alja; *gvhoart* (középn. gehort); *oat* Ort, Ortschaft; *tuakln* torkeln (aln. turkeln) = mondják a részeg ember dőlöngéséről is, pl. *dər mōn tuaklt*; *knoats* (knorz) = a kenyér púpja; *knoats~* = erősen rágni; *tsoarn* (zorn); *boat* (wort); *foaš~* (vorschen); *føršpoart* = foltos, penészes, pl. *əs tizl əs mər føršpoart* = mikor a nedves kendő foltot kap. A diphthongizálás elmaradt e szókban: *før* vor, pl. *før an joar* = két évvel azelőtt; *tsujoar* (< kfn. ze jár) = tavaly, ellenben *foar* = helyett és miatt, pl. *dər hot foa mər gvšpilt* = helyettem játszott; *iχ hop foar om gvkrikt* = miatta kaptam ki; *føršnər* Förster.

88. §. Kfn. o megmaradt kölcsönszavakban: *fokoš* (< magyar fokos); *košār* (< szláv košar) = juhászat; *polōk* = polák és általában minden tót ember; *tšok* (< magy. csóka); *rotškv* (magy. rocska, szláv ročka) = vödör; *kozv* (< ószláv koza).

89. §. A kfn. és ufn. nyelvben umlaut nélkül, de nyjokban umlauttal ejtik a következő szókat: *tsuletərt* zerlottert (< kfn. loter = laza); *tsetln* = rázni (< kfn. zoten, ufn. zotteln, v. ö. Kluge 438.); *tsəkərn* = lassan végezni vmit; *ziχ knetərn* = bajlódni; *fədər*, *fədərsto* (vorder, vorderste); *ēbərsto* (oberste); *førštēliχ* (verstolenliche).

A kfn. kettős alakok közül csak az egyiket őrizte meg nyjk, pl. kfn. stopfel, stupfel nyjokban *štopln*, pl. *dər poat əs pustoplt* = pelyhedzik a szakáll; *pulušt* (luschen, loschen).

90. §. Kfn. ö helyén nyjokban kivétel nélkül *ə* hangot találunk, pl. *həl* (höl); *əl* (öl); *šeps~* (schöpz), *šepsərnəs*, *šepsurv* = birkahús; *gvšpət* (ge-spöt); *fəliχ* völlig; *kəpərn* (kupfern); *pək* (böcke); *kəχərn* (köchin); *təlpł* (törpel, dörpel, dölpel); *stək* Stöcke, Baumstümpfe.

91. §. *r* előtt diphthongizálódik kfn. *ö*: *beatər* (wörter), *meažər* (mörser); diphthongus helyett nyilt *ə* van e szóban: *kərpər* (körper).

92. §. Kfn. *ô*-nak *o*, *ō* felel meg *h*, *n*, *s*, *si*, *t* és *z* előtt, pl. *štōs~* (stößen); *dōn* (dôn) = dallam, ellenben *dēnan* = énekelni; *brōt* (brôt); *dō* (dô); *hōχ* (hōhe); *klōstər* (klôster); *klōts*

(klôz), többese *kletsar* = fatalpú papucs; *mō~tox* (môn-tac); *nōt* (nôt): *bōs get tix dōs nōt ōn* = mit törödsz vele; *ōstarn* (ôster); *rōs* (rôse); *rōt* (rôt); *šōnan* (schônen); *ērōt* (schrôt); *fizoln* (visole) = bab; *gōs* (gôz) = eső és garat; ellenben *gisar* = záporosó; *drōšl* (drôschel) = rigó; *šlōs* (slôz); *šot* (schôte) = borsó hüvely; *zot* (sôt); *frō* (vrô); *gnlōz~* (lôsen); *flōs* (vlôz) = egy hegy neve; *trōts~* = találgatni; *lōn* (lôn); *lōs* (lôs).

93. §. A következő szókban *ō*, *ū* van *ō*-helyén: *plōdarn* (blôdern) = fecsegni; *grūs* (gröz), ellenben *grōsn* = nagyatya; *flūdarn* (vlôder); *plōdarn* kis rakás, *kīplōdarn* = kis rakás tehéntrágya; *rūst* (rôst, angol-szász rust) = rozsda, ellenben *darn rōst* = bányászok tűzhelye, melyen a fa szárad.

94. §. *r* előtt a kfn. *ō* megnyúlt *oa*-vá, pl. *oar* (ôr); *roar* (rôr).

Jegyzet. Umlautot találunk a következő szókban: *rē* (rô, ufn. roh); *hēfliχ* (hevelich, ufn. höflich); *strē* (strô).

95. §. Kfn. *oe* mindenütt *e*, *ē*-be ment át, pl. *hē* (hœhe); *nētiān* (nœten) = kinálni; *œn* (bœhen) = kenyeret pirítani; *spēnar* (spœne); *rēst* (rœze), *rēstn* (rœzen); *šēn* (schœne); *grēsar* (grœzer), *grēstv* (grœzeste).

96. §. Kfn. *u*-ból *o* lett zöngétlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n* + *cons.* előtt, pl. *brōst* (brust); *poš* (busch), ellenben *boš* = egy kis esomó; *poțar* (buter); *poš~* (bussen); *gvrōx* (ge-ruch); *grōnt* (grunt); *krōst* (kruste); *loft* (luft); *lošt* (lust); *nōts~* (nutz); *polwār* (pulver); *rōntsln* több. (runzel); *šoldar* (schulter); *nōs* (nuz); *stōm* (stummec); *štopl* (stupfel); *zōnv* (sunne); *fōrtōman* (ver-tummen); *bōnt* (wunde); *bōndar* (wunder); *bōntš* (wunsch); *tsōkār* (zucker); *kōpār* (kupfer); *krōm* (krumpf), *krōmphōlts* = rámfá; *štōmp* (stumpf); *stōm* (stum); *plōmp* (plump) = tökzacskó, *plōmzok* = rongyos ember; *lōmp* (lump); *kōmpm* (kumpf) = jászol és vályú; *rōmpln* (rumpeln); *kōtl* (kutel) = bél; *pop* (puppe); *brōn* (brunne); *klōmpm* (klumpe); *darn bōlst* (wulst) = a szoknya felső vastag szegélye; sokkal gyakoribb a kicsinyítője: *as bēlstl*; *dōnst* (dunst); *kōtsār* (kutscher), de *u*-val mondják: *kutš* = hintó; *gvpondn* gebunden. Hosszú *ō*-val találkozunk e szóban: *šnōpārñ* (aln. schnupperrn) = szimatolni.

Kivételek a következők: *koldoš* (< magy. koldus) = tolvaj

ember és kódorgó állat (kutya); az ige: *koldowaen* = lopni és kódorogni; *gusto* (lat. *gustus*): *kap* (kupfe), rendszeren e fordulatban: *man kimd om of di kap* = rájön az ember a turpiságára; *morŋ* (murren); *kworŋ* (kurren) = mondják pl. a czipő csikorgásáról; *šnorŋ* (snurren), ellenben *šnurŋ* vagy *nūtaen* = a cigányok czinczogásáról; *dər šnorər* = vén, tehetetlen ember.

97. §. A kfn. *u* megmaradt a következő szókban: *hunər* (hunger); *hunt* (hunt); *jw* (junc), *jwan* = elleni; *klukv* (klucke); *kunst* (kunst); *kut* (kutte); *lun* (lunge); *plundər* (plunder) = nadrag; *šluk* (sluc); *štrunk* (strunk); *štunt* (stunde); *strup* (strupfe); *štux~* (stuchen) = lökni (óskandin. *štúkan*); *tšuk* = penis, kicsinyítője, *tšikl*; *klufti* = nagy hasáb fa; *plutsər* = tök, nagy fej, *plutsərkraot* = tökkáposzta; *zumər* (sumer); *zupv* (suppe); *druml* (trumel); *puts~* (butzen); *förputs~* (verbutzen) = elkölteni; *tunkl* (tunkel); *tutər* = tülök, *tutərŋ* = kürtölni és ríni; *fuks* (vuhs), *fukš~* = coire; *funkp* (vunke), *ol funk* = szakasztott olyan, *v funkl* = nagyon kevés; *tsun* (zunge); *pumər*, *pumrätsl* = iczi-piczi ember, állat; *klunkərŋ* (< *klunc*) = a víz lotyogásáról mondják, főneve: *v klunkər* = alaktalan, nyulós anyag; *tumln* (tumeln); *gruli* (< szláv *gruli*); *di štutslŋ* = csuklómelegítő; *u*-val ejtik még *gnuman* (genommen); *gwkunt* (gekonnt); *ofhuts~* = felizgatni; *šmuntslŋ* = mosolyogni; *di stuf* = ércz; *dur* = ütés; *an dur krīgŋ* = ütést kapni; *bumv* = musta; *muntšalekl* = csikó; *tsup* = ugrás; *hurk* = láрма; *lulv* = kikapós, így is *χnuškv*; *jubəlŋŋ* = dözsölni; *turkaen* = nyúlkalni; *kurp* Kurbel; *šupklŋ* schaukeln.

98. §. Hosszú *ū* van ezekben: *stūp* (stube); *dər tūn* = modor; *trūn* (truhe); *tūrŋt* (turn); *krūm* (krume) = a kenyér bele; *šlūbərŋ* (sluppern); *šnūdərŋ* (snuderen) = szipogni az orrával, *ziχ aossnūdərŋ* = kifujni az orrát; *dər mūt* (angol mud) = a víz alja, salakja; *ofmūdln* = fölzavarni a vizet; *būdln* = hemzseg; *hūzln* = babonázni, *hūzltson* = szerencsét hozó fog; *gūgl* (gugel) = egy hegy neve; *der swūr* = geny; *əs kənt regūtst* = a mikor a gyermek erősen köhög, jóformán fuldoklik; *dər tsūbər* (zuber) = fából való nagyobb dézsa, melyet ketten hordoznak; *kūgl* (kugel); *tšūkərŋ*, *ziχ tsuzōftšūkərŋ* = összezsugorodni; *aos-štrūdln* = kiöblögetni; *dūn* duzen.

Jegyzet. A kfn. *u* umlautot kapott a következő szókban:

šeldix (schuldec); *ziχ bendərη* (wundern); *kepərη* (kupferin), pl. *kepərnər lawōr*; *tsek* (zuc) = rezzelés; *dər tik* (tucke) = tulajdonság; ugyanazt jelenti: *tswik*; *tucke* kicsinyítője: *tekln* (tückelin) = kötekedés, csiny, pl. *net mox zətv tekln en kent* = ne bosszantsd a gyereket; umlaut nélkül való: *tukp* = lehajolni.

Umlauttal ejtik még: *hinərη* (hungern); *gvšnādar* = nátha; *līn* (luns), ez összetételben: *līnōgl* = kocsiszög; *əntər*, *ēbər* = alsó, felső a kártyajátékban; *finklēn* (funkeln); *netš* (nützen); *īdiš* jüdisch, *jidiŋk* Jüdin.

99. §. *r* előtt a kfn. *u* diphthongizálódik (*ua*), pl. *šuats* (schurz); *buam* (wurm); *buašt* (wurst); *buatsl* (wurzel); *duašt* (durst); *knuapl* = göröngy; *muaš* = lassan végezni valamit; *duax* (durch); *kuats* (kurz); *puaš* Bursche, de csak gúnyos értelemben. Különben mindig *purš*.

100. §. Kfn. *ü* sokszor *i*, *ī*-vé lett, pl. *hībl* (hübel); *kripl* (krüpel); *mīl* (mül); *mīr* (mür), átvitt értelemben is: *əs lēbm mīr mox* = elkéséíteni az életet; *ziχ ristēn* (rüsten) = készülni; *širf* (schürfen) = érczet keresni; *špīrēn* (spürn); *tiχ/iχ* (tühtic); *tīr* (tür); *ībər* (über); *ībər pēn* = holttetem; *aosībēn* (ausüben) = csinálni, művelni; *flīgl* (vlügel); *fīdərēn* (vürdern); *pīn* (büne) = padlás; *dī kīrēn* (kürn) = köpülő; *kīrēn* (kürnen) = köpülni; *dī kīrēmēliχ* = író; *šitēn* (schütten); *brīn* (brühen); *šwīrēn* = meggyül, elgenyesedik.

101. §. Kfn. *ü* zöngétlen hangok, továbbá *n+cons.*, elvétele pedig *l* előtt is *e*-be ment át, pl. *glēk* (gelücke); *het* (hütte); *keχ* (küche); *əs gələst miχ* (gelüsten); *mēk* (mücke); *reχp* (rücken), *əfrēχp* = a kendert a guzsalyra rácsavarni; *šlēsl* (slüzzel), *himl-šlēšχēn* Schlüsselblume = kankalin; *štēk* (stück); *štēts* (stütze) = tolltok; *zēnt* (sünde); *fōlkrepiχ* (< krüpfē) = nyakig jóllakott; *fēmbv* (vünf); *bēntš* (wünschen); *gvrempēl* (gerümpel); *treplēn* (trüpfeln); *setš* (schütze) = vetelő és gát; *šrētsl* (strützel) = fonott kalács; *ēm* (ümbe), *ēmvtēm* um und um, ringsum; *gvpendl* (ge-bünde); *knepl* (knüppel); *tsekp* (zücken), vagy *an tsek tūn* = összerendezni; *tsekia mēliχ* = savanykás tej; *jēkp* (jücken); *drēkp* (drücken); *kreχ* (krücke); *rečš* (rutschen); *hepš* (hübsch); *breχ* (brücke); *telχēn* (tülle) = a lámpa drótja; *gēmpēl* (gümpel);

drem (darümbe); *fləkŋ* (pflücken). A hosszú *ē* csak nasalis előtt fordul elő: *kēniχ* (künnie).

Jegyzet. A kfn. trülle nyjkbán *trulŋ* alakban maradt meg.

102. §. *r* előtt *ia* diphthongussá lett a kfn. *ü*, pl. *pukiats~* (be-kürzen) = valakit megrövidíteni; *dərbiagŋ* (erwürgen); *štiats* (stürze) = fedő; *šiagŋ* (schürgen), *undəršiagŋ* = csinyt elkövetni; *tsušiagŋ əs fājər* = a tüzet éleszteni.

103. §. Kfn. *û*-ból *ao* diphthongus lett: *braox~* (brüchen); *braot* (brût); *paox* (büch); *haop* (hübe); *haof~* (hüfe); *haos* (hûs); *haot* (hût); *haoz~* = szidni; *haokaen* = ugatni; *jaoxv* (jûche); *kraot* (krût); *laos* (lûs); *laotər* (lûter); *maol* (mûl); *maos* (mûs); *maot* (mûte); *paok* (pûke); *raop* (rûpe); *šraop* (schrûbe); *šaom* (schûm); *šaofl* (schûfel); *zao* (sû); *zaof~* (sûfen), *dərzaof~* = megfûlni; *graoəlŋ* (grûwelen); *daox~* (dûchen), *an daox gēbm* = ütni; *kaoliχ* (< kûle, kûgele); *kulaen* = görgetni; *kaolər pəš* = egy kisebb erdő neve; *kaom* (kûme); *štaox~* = mikor a len-esomókat kiteszik száradni; *ofštaox~ ən fus* = kifecszamítani a lábát; *šnaots* = száj (megvető értelemben), *šnaots~* = nyelvelni; *kaots~* = a gyermek köhögéséről mondják; *gpraom* (gerûm); *tsaom* (zûn); *ziχ fərkuts~* = mikor az étel vagy ital cigányútra megy és az ember köhög tőle.

1. jegyzet. Kfn. *û* umlatot kap e szóban: *kimərliχ* (kûmlich) = bajosan, nehéz.

2. jegyzet. Kfn. *û*-ból *o* lett ezekben: *drəf* (drûf); *of* (ûf).

3. jegyzet. Kfn. *sûl* nyjkbán *zājəl*; kfn. lûre (lat. lora) *lōrv*: kfn. tûchen hiányzik nyjkbán és helyette *tunkŋ* (tunken) használtatik.

104. §. Kfn. *iu* a legtöbb esetben *ae*-vá diphthongizálódott, pl. *paetl* (biutel); *daetŋ* (diuten); *gppaet* (gebiuwe); *kaen* (kiuwen); *kraets* (kriuze) = kereszt és hátgerincz; *nae* (niu); *trae* (triu); *fraent* (vriunt) = barát és rokon; *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *traen* (triuwen); *graeliχ* (griulich); *graol* vagy *bridoš* = utálatos ember; *gpkraediχ* (gekriute); *haet* (hiute); *laedŋ* (liuten) läuten; *maes* (miuse); *tsaem* (ziune).

Jegyzet. Kivételesen *ō*-val ejtik: *plon* (bliuwen).

105. §. Kfn. *iu* helyén egyszerű hangot találunk a következő szókban: *fərnājərŋ* (verniuwen); *fājər* (viur); *šājər* (schiure);

plājəl (bliuwel) = sulyok; *klājəl* (kliuwel); *tājər* (tiure); *hājəlŋ* (hiulen); *štājər* (stiure); *gotsā* (geziuge); *pudux~* (diuhen), leginkább a fordulatban: *əs puduxt miχ vbōs* = mikor nagyon kívánok vmit és attól tartok, hogy bajom történhetik.

106. §. Kfn. *ei* legtöbbnyire monophthongizálódott hosszú *ē*-vé, pl. *zēgər* (zeiger) = óramutató; *pēn* (bein); *krēs* (kreiz); *ājər krēz~* = tojást hímezni; *purēt* (bereit); *plēχ~* (bleichen); *di laemərt plēχ~* = vásznat fehéríteni; *brēt* (breit); *ēχearŋχən* (eichorn); *gēsł* (geisel); *gvrēχ~* (gereichen) = elérni; *galēs* (geleise); *gvmēnər* (gemeiner); *gvšrē* (geschreie); *gvhētert* (heiter) = derült; *hēs* (heiz); *klēn* (kleine), de *klīn* is; *klēt* (kleit); *lēm* (leim), ellenben *laem* = enyv; *lēštŋ* (leist); *bēs* (weise); *ēgŋ* (eigen); *flēs* (vleisch); *ēdŋ* (eidem); *šnētsłŋ* (< schneitelen) = ágakat lenyesni; *šprētsł* (spreiten), ellenben *ziχ šprāts~* = henczegni; *bēts* (weize); *bēχ* (weich); *štēn* (stein); *zēf* (seife); *rēs* (reise); *mēstər* (meister); *zēχ~* (seichen) = mingere; *šwēs* (sweiz); *tēk* (teic); *bēdŋ* (weiden); *bēt* (weide); *tsēχ~* (zeichen); *lētsł* (leitseil); *rēn* (rein); *lētər* (leiter); *gēsł* (geisel). Hosszú zárt *ē* van e szókban: *tēdiχ* (teidinc) = vizsály, pl. *net mox an tēdiχ* = ne veszekedj; *fōrklēbm* (vorkleiben).

107. §. Kfn. *ei* nyjokban *ae*-nak hangzik: *haelia* (heilige); *raetŋ* (reiten); *əs puraest* = jut vmi; *gaest* (geist); *raef* (reif) = érett; *kaezər* (keiser); *zaen* (seihen); *šlaef~* (sleifen); *šmaes~* (smeizen); *špaen* (speien); *štaeman* (< steim) = félreverní a harangot. Kivételesen *ā* vocalis van kfn. *ei* helyett e szókban: *ā* (ei); *rān* (rein) = a szántóföld határa, mesgye, de *an rān tonts~* = egy tánczot jární; *mākōmər* (< mei = május) Maikäfer; *hākl*, *hākliχ* (heikel); ide tartozik még: *fājərŋ* feiern, *ājər* Eier. Hosszú *ō* fejlődött e szóban: *ōdəks* (eidēhse).

108. §. Kfn. *ou* többnyire *ō*-ra változott: *fōrtōbm* (vertouben) = megsiketülni; *putsōbərŋ* (bezoubern); *pōm* (boum); *lōf~* (loufen); *lōp* (loup); *štōp* (stoup); *tōp* (toup), *tōbər štēn* vagy *tōbəs* = meddő közet; *trōf* (trouf); *trōm* (troum); *tsōbərŋ* (zoubern); *ziχ pulōf~* (beloufen) = folytatni, leginkább tehénről mondják; *ōx* (ouch); *tsuhōf* vagy *tsuzōf* (zehoufe); *tsōm* (zoum). — Az ufn. irodalmi nyelv hatása folytán *ao*-val ejtik: *puzaof~* (besoufen); *ərlaobm* (erlouben); *dər glaobm* (geloube); *kaofman* (koufman).

1. jegyzet. Umlautos alakok: *hēp* (ófn. haubit), *hēpliȝ* hauptlings, *poarhēpiȝ* barhauptig; *zēflōtər* = beteg tehénnek készített ital; *v gēsł* (gous, goufe) = marok, *v gēsł fōl* = egy márékkal; *kēf~* (kaupjan kaufen); *kēfər* (käufer); *galēbm̃* (gelouben).

2. jegyzet. Kivéletesen *ā* lett kfn. *ou*-ból e szókban: *purā-xər̃n* (berouchen); *rāx~* (rouchen); *rāx* (gerouch); *āk* (ouge); *o* pedig a következőkben: *knōblox* (knobe-louch); *sniplox* (snit-louch).

109. §. Kfn. *ouw* mindenütt *ā*-vá lett, pl. *tān* (touwen); *kā* (kouwe); *hān* (houwen) hauen; *hā* (houwe) = kapa; *sān* (schouwen); *gvnā* (genouwe); *di miltak* (miltou-wes) = lehullott gyümölcs. Ellenben diphthongus van e szóban: *ao* (ouwe) Aue = termékeny föld.

110. §. Kfn. *öu*, *öuw* többnyire *ā*-vá monophthongizálódott, pl. *tsuſtrān* (zerströun); *rāxər̃n* (röuchen); *zāg̃n* (söugen); *drān* (dröuwen), a főnév: *gvdrā* (gedröuwe); *fōrdān* (verdöuwen). Kivétel: *fraet* (vröude).

Umlaut jelentkezik e szókban: *tēf~* (töufen); *pēm* (böume); *trēman* (tröumen); *rēbər* (röubere).

111. §. Kfn. *uo*-ból *u*, *ū* lett, pl. *pušūn* (beschuoehen); *puzux~* (besuoehen); *plūt* (bluot); *brūdər* (bruoder); *pūx* (buoche); *grūp* (gruobe); *gut* (guot); *kuf* (kuofe); *rūf~* (ruofen); *rūm* (ruom); *rut* (ruote); *šū* (schuoch); *šul* (schuol); *šnūr* (snuor); *štul* (stuol); *tux* (tuoch); *tūn* (tuon), *optūn* = disznót ölni, *ō-tūn* vagy *tsō-bər̃n* = megbabonázni; *fōrtūn* (vertuon) = elkölteni; *fōrflūx~* (vervluochen); *fus* (vuoz); *tsū* (zuo), *tsūnōman* = csúfolni; *lūdər* (luoder) = erkölcsstelen nőszemély; *fūr* (vuor); *fūrmon* (vuorman); *nūš* (nuosch) = a disznó orra és ezután szája (megvető értelemben); *hut* (huot); *kūx~* (kuoche); *krūk* (kruoc); *rūdər* (ruoder); *kū* (kuo); *plūm* (bluom); *di drūz~* plur. (druose) = daganat; *rūst* (ruoz); *hust̃n* (huoste). Kivételek: *mōtər* (muoter); *ruər̃iȝ* (< ruore) = a záptojást nevezik így.

Umlaut van a következő szavakban: *di šip̃m* plur. (schuoppe) = fejkorpa; ellenben *di šib̃m* = a kender hulladéka; *tist*, *tit* (tuost, tuot) tust, tut; *rīfst*, *rīft* kfn. ruofen praes. sing. 2. és 3. sz.

112. Kfn. *üe*-ből nasalisok és liquidák előtt (egy-két kivétellel) hosszú *ī* lett, a többi esetben rövid *i*, pl. *puhit* (behüeten), *got puhit* = isten ments; *putrīb̃m* (betrüeben); *kil* (küel); *kīn*

(küen); *mūt* (müede); *biln* (wüelen); *miz~* (müezen); *nihtarn* (nüchtern); *rīman* (rüemen); *rīrn* (rüeren), ellenben *gnrürt* (< rüren); *gnšpiliχ* (spüelach) = moslék; *zīs* (züeze); *forbrīn* (verbrüejen); *trīp* (trüebe); *frī* (vrüeje); *britn* (brüeten); *fitarn* (vüetern); *fis* (vüeze), de umlaut nélkül e kifejezésben: *tsu fus~* = ágy lábánál; *grīn* (grüene); *fln* (vüelen); *pīχar* (büecher).

113. §. Kfn. *ie*-ből hosszú *ī*, néha *i* lett, pl. *špīgl* (spiegel); *štīk* (stiege); *štrīman* (strieme); *fiχt* (viehte); *flīk* (vliege); *bī* (wie); *bīk* (wiege); *tsuklībarn* (zerklieben) = apró fát hasogatni, *klībarn* = apró fa; *tsīχ* (ziech); *drīšlont* (< driesch) = az a szántóföld, melyen csak gaz nő; *its* (ieze); *tsīgl* (ziegel); *gnīr* (getiere); *tsīn* (ziehen) = húzni és haldokolni; *forlīrn* (verliesen); *grīp* (griebe); *nīs~* (niesen); *dīnan* (dienen), *dīnarn* = fogas; *lībaen* (lieben) = simogatni; *dārfrīrn* (ervriesen); *gis~* (giezen); *hī* (hier); *kīpōm* (kienboum); *līt* (liete); *nīrn* (nier); *rīχ~* (riechen); *šīf* (schief); *šīr* (schier) = talán, majdnem; *šīs~* (schiezen); *grīziχ* (< griez) = homokos, különösen e kifejezésekben: *as mel es grīziχ* = a liszt összecsomósodik; *di meliχ grīzlt ziχ* = összefut a tej; *flīgn* (vliegen); *rīman* (rieme); *pīr* (bier); *štīr* (stiere); *tīf* (tief); *hīnār* (hüener) = tyúk. Rövid *i* csak e szókban van: *dī* (die); *liχt* (lieht) = világosság és gyertya; *pugis~* (begiezen). Zárt *e*-vel ejtik: *denstoχ* Dienstag.

114. §. Kfn. *ie* kivétel nélkül *ae*-ra változott, pl. *klaen* (klie) = korpa; *wistenae* (wüestenie); *šenārae* (schinderie), *šenan*, *opšenan* = megnyúzni; *timerae* (< timmer) = nagy szoba; *pfarvtae* Pfarrhaus; *olmārae* (almerie).

2. Összefoglaló megjegyzések.

115. §. Nyjokban — mint a történeti fejlődésből látjuk — túlnyomó számmal vannak a zártabb hangok; jóformán minden kfn. hang egy vagy két fokkal zártabb lett, vagyis az *i-a-u* (Winteler-féle) sornak számos vocalisa az *u* felé fejlődött. Jellemző mindenekelőtt az *a*-nak *o*, *ō*-vá válása és az *o* átmenetele *ō*-ba; az *e* nyjokban is többnyire *e*, de már *ē* és *ê* zárt *e*, *ē*-vé lett. E jelenlét különben már a kfn. nyelv idejében kezdődött, mert már akkor kezdték a hangokat magasabb nyelvvállással képezni; pl.

e helyett *ei*, néha *i*, vagyis magasabb nyelvállással képezett hangot már a XII. században találunk; *o* helyett pedig gyakran írnak az írók *u*, *ü* és *ö*-t. E folyamat a dobsinai nyelvjárásban tovább fejlődött és teljes befejezést nyert. Az ellenkezőre, t. i. az alacsonyabb nyelvállás fejlődésére csak e két eset van: kfn. $u > o$, kfn. $i > e$.

116. §. Egy másik sajátása nyjknak az, hogy az *ö* és *ü* hangok hiányzanak; *ö* helyén *e* van, *ü* helyén pedig *i*. De nemcsak nálunk, hanem az egész középnémetben elmaradt az ajakgömbölyítés; itt is *ü*-ből *i*, *ö*-ből pedig *e* lett. A dobsinaival rokon hazai nyjokban, a meczenzéfiben, a leibicizban és a Szepesi Felföld nyelvjárásában megtaláljuk az *ü* és *ö* hangokat; e körülmény valószínűvé teszi, hogy valamikor nálunk is megvoltak. Csak az a kérdés, hogy mikor és miért veszték ki? Minthogy a kfn. nyelvben az ajakgömbölyítés nélkül képezett palatalis hangokra még igen kevés példát találunk, valószínűnek tartom, hogy a dobsinaiak *ü* és *ö* helyett csak új hazájokban kezdtek *i* és *e* hangokat használni. Oka valószínűleg a hangképző szervekben rejlik, melyek lassanként (tán a tótokkal való sűrű érintkezés folytán) leszoktak az ajakgömbölyítésről.

117. §. Gyakori jelenség a diphthongus egyszerűsítése. Kivétel nélkül egyszerű hangokká lettek a következő diphthongusok: *ou*, *ouw*, *ie*, *öu*, *öuw*, *uo*, *üe*; a germán *ai* (kfn. *ei*) is sokszor monophthongizálódott. Megfordítva, az egyszerű hangok diphthongizálása is el van terjedve nyjokban, sőt sokkal sűrűbben fordul elő, mint az előbbi eset. Leginkább hosszú hangzók diphthongizálódtak ($i < ae$, $ü < ao$), azután *r* előtt is bekövetkezett; más hangok előtt sehol sincs diphthongus. Az *r* előtt álló hangok közül csak a hangsúlytalan *a* maradt meg egyszerű hangnak. De *r* nem csupán a diphthongizálást mozditja elő, hanem más irányú befolyást is gyakorol a hangokra, t. i. nyiltabbá teszi a hangot, ép úgy mint a nasalisok.

118. §. Ha nyjk hangállapotát összehasonlítjuk a meczenzéfivel, a leibicziével és a Szepesi Felföldével, akkor azonnal szembeötlik az egyezés. Nagyjában e nyelvjárásokban is ugyanazon hangmegfelelései vannak a kfn. hangoknak, mint a nyelv-

járásunkban; a zárt hangzók amazokban szintén el vannak terjedve és a diphthongizálás is nagy tért hódított. De a dobsinai nyelvjárás valamennyinél legjobban szereti a zárt hangokat. Mindjárt utána következik a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárása, azután pedig a meczenzéfi, mely — mint személyes megfigyelésből is tudom — már a nyiltabb ejtésű nyelvjárások közé tartozik. A kfn.-ből fejlődött hangok itt sokkal közelebb állanak a Winteler-féle sor *i* hangjaihoz, mint a többi nyelvjárásban. Pl. kfn. *a* megmaradt a meczenzéfi nyjban *a*-nak, a leibicziben és a Szepesi Felföldében *o* lett belőle, míg a dobsinaiban *o*-nak hangzik (v. ö. Gedeon: Az alsómeczenzéfi nyelvjárás hangtana. 46.—97. §§, Gréb: A Szepesi Felföld német nyelvjárása 3.—15. §§). A többi hang is nyiltabb hangzású, csak néhány esetben van oly zárt hang, mint a dobsinai nyelvjárásban. Végül a diphthongizálás és a monophthongizálás is közös sajátysága e nyelvjárásoknak.

3. Mennyiségi változások.

a) A szótag magánhangzójának nyújtása.

119. §. Kfn. magánhangzó nyjokban sokszor megnyúlt: $a > \bar{o}$ (ritkán $\bar{o}$); $\ddot{e} > \bar{e}$ (ritkán $\bar{e}$); $i > \bar{i}$; $o > \bar{o}$; $\ddot{o} > \bar{o}$; $u > \bar{u}$; $\ddot{u} > \bar{u}$. E hangzónyújtás, melynek igazi okával a nyelvészek sincsenek tisztában, mint annyi nyjban, a mienkben is sokszor megfejtethetetlen. Egyes eseteit tudjuk ugyan magyarázni, de oly határozott törvényről, a milyent pl. a minőségi hangváltozásra*) állítottak fel, még szó sem lehet. Paul, Bahder, Ritzert és Wilmanns törvényei közül még ez utóbbiék illenek aránylag legjobban hangzónyújtásunk jelenségeire. Nem is czélom, minden egyes alaknál keresni a nyújtás okát, csak általános törvényeket próbálok felállítani. Legkönnyebben magyarázhatók a nyílt szótagú alakok, melyekben a hangzónyújtás oka nézetem szerint jórészt a hangzó hangsúlyában rejlik; de befolyásolja a hangzónyújtást a hangzót követő mássalhangzó is. A mássalhangzók, melyek előtt a hangzónyújtás az irodalmi nyelvben és nyjban

*) V. ö. Schmidt Henrik: A hangváltozás törvényszerűségéről, a kfn. nyelvjárások fejlődése alapján. Nyelvtud. Közl. 36. k.

következetesen beállott, a következők: *v, h, s, b, d, g, l, r* és *n*. Szóvégi *-er, -el* és *en* előtt, a hol az ufn.-ben többnyire rövid vocalis van, nálunk hosszú hangzót találunk. Példák: *jōk* (jaget); *jōgn* (jagen); *hōs* (hase); *nōgl* (nagel); *nōs* (nase); *fōtar* (vater); *hōdarn* (hadern); *grōs* (gras); *mōn* (man), de rövid az összetételekben: *mosmon* Massmann; *fraemon* Freimann; *bidmon* Witwer; *snūdarn* (snuderen); *šwōdarn* (swaderen) = fecsegni; *tōfl* (tavel); *fōdn* (vaden); *pōdn* (baden); *fēdar* (vēder); *lēbār* (lēber); *nēbl* (nēbel); *bēk* (wēc, węg); *kētn* (ketene); *tsūkētl* = bezárni; *lēbm* (lēben); *lēn* (lēne); *tsēdl* (zétel); *īgl* (igel); *rīgl* (rigel); *dīrn* (dirne); *grībln* (kribelen), pl. *ās grīblt mār undār dār haot* = borzadok; *tswīzl* vagy *tswīzlink* (zwisele); *fiχ*, plur. *fiχar* ebben az értelemben: gonosz ember; *hōz* (hose); *ōbm* (oven); *fōdarn* (vodern); *špēdl* (spidel); *šēbār* (schöber); *hēfliχ* (hovelfiche); *tsūk* (zuc); *jūt* (jude); *kōmār* (kamere); *zōt* (sat); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štūp* (stubech); *dūn* duzen; *bētār* (wēter); *nōtar* Natter; *rōt* (rat); *zōtl* (satel); *zēn* (sin); *pulībarn* (liberen); *tsuzōf* (zesamene); *pīrn* Birne; *opsōmln* (samelen) = mikor a gabonát rostálják és a pelyvától megtisztítják; *hōmār* (hamer); *šmēs* (smiz); *puhit* behüte; *zēml* (sēmel); *plōt* (blat); *stōt* (stat); *gvhīrn* (hiren).*) Rövid hangzóval ejtjük: *kil* kühl; *mołn* (kfn. mälén, ufn. mahlen); *fil* viel; *mīl* (kfn. mül, müle, ufn. Mühle); *spiln* (kfn. spil, spile, ufn. Spiel, spielen); *zol* (kfn. sol, ufn. Sohle); *kol* (kfn. kole, ufn. Kohle); *hol* (kfn. hol, ufn. hohl); *holn* (kfn. holn, holen, ufn. holen); *šul* (schuole, schuol, ufn. Schule); *tsol* (zal); *mēl* (mēl); *šmet* die Schmiede; *tritn* (trēten); *tsiln* (ziln); *puhit* behüte; *gvhut* gehütet.

120. §. Zárt szótagokban a hangzónyújtás több mássalhangzó előtt jő létre; többnyire *r+cons.* előtt lesz hosszú a hangzó, vagy azokban a szavakban, melyek egy *e* kiesése következtében zárt szótaguakká lettek. Példák: *tūrnt* (kfn. turen, ufn. Turm); *slēxt* (slēht); *knēxt* (knēht); *rēxt* (rēht); *nōxt* (naht); *tōxt* (täht); *pētār* (bētelære); *štīrn* (stirne); *kīrn* (kürn); *slūbarn* (sluppern); *fīdarn* (vürdern); *zōtlār* Sattler; *prētsl* Bretzel.

*) Idegen szavakban néha szintén beállott a magánhangzó nyújtása, pl. *išinākl* a magyar csónak továbbkepzése *-el* kicsinyítővel.

121. §. A melléknév továbbképzésében a rövid magánhangzó megnyúlik: *gel*, *gēln* *šwem* = csirkegomba; *hol* hohl, *dər hōln* *pōm* hohler Baum; *nae* neu, *əs nājn* *pet* neues Bett.

122. §. Hosszú hangzó van végül az ige præsensében, mikor az ufn.-ben szótagzáró lenisre még zöngétlen consonans következik: *iχ slōf*, *du slēfst*, *bir slōf*~ ich schlafe, du schläfst, wir schlafen; *iχ trōk*, *du trēgst*, *ear trēkt*, *is trōkts* ich trage, du trägst, er trägt, ihr tragt stb. Ha az igető tenuissal végződik és az igének a præsensben ugyanaz a magánhangzója van, akkor a præsens rövid, pl. *slep̄m* schleppen; *lek̄n* lecken; tehát *iχ slep*, *du slepst*, *bir slep̄m* ich schleppe, du schleppst, wir schleppen; *iχ lek*, *du lekst*, *is lekts* ich lecke, du leckst, ihr leckt. Az ind. præsens első személyét röviden, a többit hosszan ejtjük, mikor az ige magánhangzóval végződik: *iχ ge*, *du gēst*, *bir gēn*, *di gēn* ich gehe, du gehst, wir gehen, sie gehen; *iχ gvzē*, *du gvzēst*, *bir gvzēn*, *di gvzēn* ich sehe, du siehst, wir sehen, sie sehen.

123. §. A *bōs* (waz), *bī* (wie), *bū* (wâ), *dū* (du) névmásokat, mikor rajtuk van a hangsúly, mindig hosszan ejtjük, pl.: *bōs host* was hast? *bī gēd* *əs* wie geht es? *bū boarst* wo warst? *dū pest* du bist? *pest dū* bist du? — itt a névmást különösen kiemelem. Ha azonban közömbösen kérdezek, akkor az ige kapja a hangsúlyt és a névmás ilyenkor rövid: *bos host* was hast? *bi gēd* *əs* wie geht es? *bu boarst* wo warst? *bu pest* wo bist? A mutató névmás mindig hosszú: *es dōs dī* ist das die?, míg ugyanazon alak mint határozott névelő mindig rövid: *di kots* die Katze; *di šaep* die Scheibe = Teller. Az ufn. *von*, *zu* elöljárókat személynévmással kapcsolatban hosszú magánhangzóval ejtjük, pl. *fōn om* von ihm; *tsū dər* zu dir. Ha azonban a névmáson van a hangsúly, akkor rövid a hangzójuk: *fon im* von ihm. Az igenlő szócska hangsúlytalan alakja rövid: *jō*, a hangsúlyos hosszú: *jō̄*.

b) A szótag magánhangzójának rövidülése.

124. §. Ez sokkal ritkább jelenség nyjkban. Bekövetkezett *t*, *ch* előtt, hol az ufnben hosszú vocalis van, pl. *iχ rēt* ich rede, *ear rēt* er redet, *rēt* rede, *gvrēt* geredet, *v gvrēt* ein Gerede; *britn* (brüeten); *iχ left*, *du lefst*, *ear left*, *bir leftn* ich lüfte, du

lüftest, er lüftet, wir lüften, *as šot mār, gvšot* es schadet mir, geschadet, s általában a *d, t*-re végződő gyenge igék ind. præs. egyes számában, a part. präteritumban és az imperativusban az összevont alakot használjuk rövid vocalissal; *gut* (guot); *opfītū* aufbieten; *rut* (ruote); *hut* (huote); *kwiš~* quietschen; *zux~* (suochoen); *flux~* (vluochoen), de hosszú vocalissal ejtik a következő szavakat: *brēt* (breit); *njētbēdār* (ietweder); *nīmōnt* (nieman); *plūt* (bluot); *krīχ~* (kriechen); *rīχ~* (riechen); *tsīχ* (zieche) Bettüberzug; *pūx* (buoch); *kūx~* (kuochoe); *ībarmītiχ* (übermüetec).

125. §. Kfn. *z* és *f* előtt szintén megrövidült a vocalis, pl. *ix los* (lâze); *gis~* (giezen); *fus* (vuoz); *fis* (vüeze); *gris~* (grüezen); *of* (ûf, ouf); *kuf* (kuofe); de hosszan ejtjük *pīs~* (büezen) = daganatot eltüntetni ráolvasással; *ībārpēn pīs~* = holtcsontot gyógyítani; *rūst* (ruoz); *šīs~* (schiezen) stb.

126. §. Több mássalhangzó előtt is bekövetkezett a rövidülés: *fiχt* (viehte); *šipm* = fejkorpa (kfn. schuoppe többese); *hustn* (huosten). Kivételek: *grūmārt* (gruonmât); *dār rīš* (ófn. rise) = sás; *as rīžia grōs* = sásfű; *šūstār* (schuoster).

127. §. A fortis mássalhangzók előtt, mint a kfnben, nyjokban is mindig rövid magánhangzó van: *pet* (bette); *rep* (rippe, ribbe); *bol* (wolle); *gvsel* (gaselle); *štēl* (stille); *grōl* (grolle); *kēnan* (kennen); *bron* (brunne).

B) A mellékszótágok magánhangzói.

1. Előszótágok.

128. §. Mint a töhangzók, úgy a mellékszótágok hangjai is zártabbak lettek nyjokban; így kfn. *be-* előszótágból *pu-* lett: *pu-grōbm* (be-graben); *pu-tiχtn* (be-denken); *pu-rēdn* (be-reden). Kfn. *ge-*nek *gv-* felel meg: *gvdeamār* (ge-derme); *gvhek* (ge-hege); *gvlox* (ge-lach). Ez előrag néha igéhez is járul a præsensben és infinitivusban, pl. *gvzēn*, *iχ gvzē*, *du gvzīst*, *ear gvzīt* sehen, ich sehe, du siehst, er sieht; az ige part. präteritumában e rag sokszor elesik: *iχ hop ges~* ich habe gegessen; *iχ zae kōman* ich bin gekommen; de előraggal mondják: *gvritn* geritten, *gvzēn* gesehen stb. Némely főnév elvesztette az előrag vocalisát:

glōbm (ge-loube), de az ige *gvlēbm* (ge-louben); *glēk* (ge-lücke), melyet csak köszöntésben használnak előraggal: *gēp gvlēk* [Gott] gebe Glück! A kfn. *zer* nyjokban *tsu*, pl. *tsufokln* = széttegni szövöt; *tsuplets~* (zer-bletzen); *tsuhān* (zer-houwen); *tsukaen* (zer-kiuwen); de a kfn. *zuo* mindig *tsū*: *tsūgphear* (zuo-gehoer) = a mi hozzá tartozik; *tsūnōman* (zuo-namen) = kicsúfolni; *tsūbōk* Zuwage. A *ver-* helyett *fōr-* használtatik, pl. *fōrdenkē* (ver-denken) = meggyanúsítani; *fōrdīnan* (ver-dienen); *fōrdrōs* (ver-dröz). Kfn. *er* előszótag helyébe *dār-* lép: *dārplēkē* (er-blicken); *dārfolgē* (er-folgen); *dārkhān* (er-houwen) = agyonütni; *ent-* helyett a régi *unt-* alak fordul elő: *untklōf~* (ent-loufen); *untslōf~* (ent-slāfen); *untslōn* (ent-schlagen) = kiütni a kézből; az *ent-* elmarad e szóban: *kēgē* entgegen, pl. *iχ gē ȝm kēgē* = elébe megyek.

A határozószók előszótagjait (*hin-*, *her-*, *dar-*) synkopálta nyj.: *drof* darauf; *rof* hinauf; *raos* heraus; *daos~* draussen; *reñ* herein; *ȝm* herum. Synkope állt be e névben is: *mrīxen* Mariechen, vagy *mrūnv*, *mrīntsl*.

2. Végyszótagok.

129. §. Szó végén a kfn. *e* mindig elesik: *foap* (farwe); *haop* (hûbe); *fon* (vane); *gvnuk* (genuoge); *fost* (vaste); *laebł* (libel) = mellény; *haet* (hiute); *frā* (vrouwe); *krōn* (krōne); *dī tōk* (tage); *dī gest* (geste); *dī hit* (hüte); *dī pēm* (boume); az ige præsensét és az imperativust szintén *e* nélkül mondjuk, pl. *iχ nēm* (nime); *iχ grōp* (grabe); *frōk* (vrage); *plaep* (blibe). Szó végén csak a hangsúlytalan *v* áll és pedig a névmások hangsúlyos alakjaiban: *iχ*, *iχv* (ófn. ihha); *bēlχv* és *bulēnv* = melyik; *maēnv* = az enyém; *daēnv* = a tied; a nöstény állatok elnevezéseiben: *ketsīnv* Katze, *gēnzīnv* Gans; helységnevekben: *rewūtsv* Nagyrőcze; *zoltsv* Sajó (község); naptári nevekben: *jnkōbv* = Jakabnap; *jozefv* = Józsefnap; *mīzēlv* = Mihálynap. Idegen szavakban is gyakran megtaláljuk: *vrendv* = árenda; *kurtv* (magy. kurta) = rövid kabát; *sērwijankv* (lengyel szó, szintén kabát neve); *kordv*, pl. *ȝn kordv holdē* = kordában tartani; *polkv* = lengyel s azután minden tót asszony. Kfn. *iu* szintén *v*-vá gyengült: *plēndv* (blindiu); *oltv* (altiu) — a nön. es semlegesek egyes nominativusában, accusativusában és a többesben. Ezzel a hangsúlytalan *v*-val ejtjük a 2—12 terjedő számneveket,

ha önállóak, pl. *drājn* (driu); *fīrn* (vieriu); *fēmbn* (finfiu); *ēlwn* (einlif); *tswełwn* (zwelf); de elvesztik az *v* hangot, mihelyt mint számjelzők állanak: *drae hint* drei Hunde; *fīr oks~* vier Ochsen.

Kiesik az *e* a kéttagú szók utolsó tagjából is: *mark* (mar-
ket); *mēt* (maget); *jōk* (jaget); *obst* (obez, obz), de megmaradt:
krēbats (krēbez), *heabast* (herbest, herbst) szavakban. Kfn. *el*,
em, *en* szótagokból az *e* szintén kiesik; az *l*, *m*, *n* ilyenkor szó-
tagképző hanggá válik, az *m*, *n* végű szótagban pedig az első
szótag *e*-je assimilatio következtében megnyúlik. Példák: *foln*
(vallen); *špiln* (spiln, spilen); *foarn* (varn); *oksl* (ahsel); *onl*
(angel); *opl* (apfel, epfel); *klēbm* (klēben); *fēggn* (vegen) = masza-
tolni; *bēggn* (wegen); ide tartozik: *bifl* (wie+vil); *bifl zofl* (wie+
vil, sô-vil) = annyi, a mennyi. Igék praesensében és part. pra-
teritumában dentalis tövek után az *e* következetesen synkopál-
tatik: *iχ lōf* ich laufe; *iχ pok* ich backe; *gwhut* gehütet; *gwpēt*
gebetet stb. Az *-en* rag többeli *m*, *n*, *v* után mindig *an*, pl. *nē-*
man (nēmen); *zīnan* (singen); *kēnan* (kennen). Ugyanaz a rag
van 13—19 terjedő számnevekben is: *draetsan*; *fīrtsan*; *zeχtsan*;
χtsan; *naentsan*.

Kfn. *-er* (*ern*) és *-ez* végzetben az *e* nyjokban *a*-vé gyen-
gül: *fōtər* (vater); *šwestər* (swēster); *fēnstər* (venster); *bēntər*
(winter); *šwearn* (swern); *lēgərpn* (lęgern) = a mezőt megtrágyáz-
tatni marhákkal; *plēndəs* (blindez); *klēnəs* (kleinez). Az *-ert* végű
participiumot szintén *a*-vel ejtjük: *gwhstolpərt* gestolpert; *gwhsi-*
tərt gezittert; *gwhfitərt* gefüttert.

Érdekes, hogy néhány kfn. szó, melynek utolsó tagjában
hosszú vocalis van, nyjokban *-ərt* szótaggal végződik, pl. *grūmərt*
(gruonmât); *mōnərt* (mânôt); *oabərt* (arbeit); *hōχtsərt* (hōchzît);
laemərt Leinwand; de nincs *r haerōt* (hîrât) szóban, mely való-
színűleg ufn. jövevény. Szintén *r*-rel mondják a kfn. *-în* képzős
anyagneveket: *hēłtsərpn* (hülzîn), pl. *hēłtsərpn haezər* Holzhäuser;
tuxərpn (tüechîn), pl. *tuxərpn grati* Tuchkleider; *štrēərpn* = szalmá-
ból való, pl. *štrēərpn hit* szalmakalapok; de *r* nélkül használ-
tatik: *pīχēnəs* (buochîner), *pīχēnəs hōłts* Buchholz. Főnevekben
az *-în* képző magánhangzója *a*-vé vagy *a*-vá lett, de sok esetben
synkopáltatik, pl. *biatan* Wirtin; *kēχərpn* (kocherîn); *grēwan*
Gräfin; *nōχpərpn* Nachbarin; *šwēgərpn* (swægerîn). Az *-an* tulajdon-
nevekhez is járul s ilyenkor megfelel a magyar *-né* képzőnek,

pl. *di laofan* Frau Lauf = Laufné; *di mrāzan* = Mrázné. Liquidára végződő szó csak *n*-t vesz fel: *di španl̥n* Frau Spangel; *di lindnər̥n* Frau Lindner. A többi képző magánhangzói részint megmaradnak, részint megváltoznak; néhányszor synkope áll be. Így az *-isch* (ófn. *isc*) mint melléknévképző megvan nyjokban is; *šwaeniš* schweinish; *paoəriš* bäuerisch; de *-uš* képzővel mondják: *epuš* = haragosan; tulajdonnevekből képzett melléknevekhez majdnem mindig *-uš* alakban járul, pl. *oltfr̥epkuš* altfränkisch = nagyon régi; *unruš* ungarisch; *binduš* windisch; *lutruš* lutherisch; *katōluš* katholisch; *tsigōnuš* zigeunerisch. De *iš*-sel mondják: *vmerikāniš* amerikanisch; *frantsēziš* französisch. A kfn. *-zec* tízes számokban (20—90) *-siḡ* alakban fordul elő: *tswentsiḡ* zwanzig; *draesiḡ* (drizec); *fīrtsiḡ*; *foḡtsiḡ*, (funfzec). Kfn. *-ic* (*-ec*) ófn. *-ag*, *-ug* képzőnek mindig *iḡ* felel meg: *tsaetiḡ* (zítec); *enbendiḡ* (inwendic); *gr̥endiḡ* (grintec); *mex̥tiḡ* (ófn. mahtig); *trūbiḡ* trübe; *šwīriḡ* (swiric); *hun̥riḡ* vagy középvoalissal is *hun̥riḡ* hungrig. Spiranssal ejtjük a napok neveit is, melyeknek második része *-tag* (*tac*): *zon̥toḡ* Sonntag; *mō̃toḡ* Montag; *den̥stoḡ* Dienstag stb.; a szombat neve: *zon̥ōbmt*. A kfn. *-inc*, *-linc* képzőt megtaláljuk e szókban: *ts̥end̥ər̥link* = az állat fogazata; *pfiašt̥link* = barack; *krep̥ər̥link* = nyavalyás gyermek; *kn̥uster̥link* = csenevész, fejletlen gyermek, gyümölcs; *ro̥ts̥link* = takonypolcz; *but̥s̥link* = bűdös bűrök; *ble̥pl̥ink* = a harang nyelve; *šweat̥link* = palánkdeszka; *ke̥ts̥link* = kóczos leány. Változatlanok még a következő képzők: *-heit*, *-keit*, *-lich*, *-nisse*, *-unge*; a két utóbbiban synkope állt be. Példák: *kron̥khaet* (kranc-heit); *tō̃m̥haet* (tumpheit); *kl̥ēnikaet* Kleinigkeit; *fraent̥liḡ* (friuntlich); *tsaetiḡ* (zítlich); *tsaegn̥is* Zeugnis; *šaeun̥k* = szemérem; *hond̥lun̥k* = vasmű; *m̥ūtun̥k* Freischrift (bányára vonatkozólag); *kō̃lun̥k* = Köhlung; *fr̥ājun̥k*, pl. *d̥ər̥ g̥ēt of ti fr̥ājun̥k* = kedveséhez megy. Zárt *o*-vá változott a kfn. *-sam* és *-schaft* képző magánhangzója, pl. *long̥s̥om* (lanc-sam); *špoar̥zom* sparsam; *fraent̥š̥oft* Verwandtschaft.

A kicsinyítő képző nyjokban *l* és *-ḡen* (kfn. *-l̥in*, *ch̥in*-, *-chen*). Mikor használjuk az egyiket, mikor a másikat, arra nézve nincs határozott szabály. Példák: *br̥en̥l̥* = forrás; *br̥ek̥l̥* Brücklein; *pe̥yl̥* Bächlein; *b̥is̥ḡen* Wieschen; *b̥ē̃ḡḡen* Wägenchen. Vannak köztük olyanok is, melyek már nem vétetnek kicsinyítő szóknak, hanem valamely határozott fogalom megnevezésére szolgálnak; ilyen:

tixl, mely nem *tux* kicsinyítője, hanem zsebkendőt és fejkendőt jelent; ilyen *frīštekl* Frühstück; *hurkaxen* Gurke; *dīnaxen* = ruhafogas; *baemperxen* Himbeere. A nép különben nagyon szereti a kicsinyítő alakokat, képezi akkor is, mikor nincs szükség rájuk.

Jegyzet. Svarabhakti nagyon kevés van nyjkban; az *i* csak *el'jēn* (magy. éljen) szóban fordul elő. *mēlix* Milch (milich), *koliχ* (ófn. chalah) *i*-je, mely a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában svarabhakti, nálunk tisztán ejtett vocalis. Az *ə* hang szóvégi *r* előtt szerepel mint svarabhakti, pl. *fōtər* Vater; *aeər* euer.

C) Összeolvadás és rövidülés.

130. §. Mind a kettő elég gyakori nyjkban. Ha kfn. *zuo*, *ze* összekerül névmással, akkor a két szó összeolvad, a mi az en- és proklitikus hangsúlytalanságban leli magyarázatát. Pl.: *tsaex* (kfn. *ze iu*, ufn. *zu euch*) hozzátok, de jelenti azt is nálatok: *iχ boar tsaex* ich war bei euch; *tsuns* (kfn. *ze uns*, ufn. *zu uns*); *tsujoar* (ze *jâr*) = tavalý; *tsōbmst* (ze *âbent*) = este; *om treat* = a földön, e h. *of tər eat* auf der Erde. A nyelvérzék a *treat* szóban már nem lát egybeolvadást, hanem egy szónak veszi, a mi kitűnik abból is, hogy abban a kapcsolatban hímneművé lett, míg *eat* mindig nőnemű. Ufn. *denn* = vajjon? hát? miért? ige mellett mindig *n*-né olvad össze, pl. *bōs hotn* (*hot den*) *dī* was hat denn die? *bōs keartn dī net* was kehrte sie denn nicht? Ha ez az *n* *n*-re végződő ige mellé kerül, akkor az utóbbit jobban megnyomjuk, pl. *bu zaen di laet* Wo sind die Leute? *den* összevont alakjával: *bu zaen'n di laet* Wo sind denn die Leute?

Rövidüléssel van dolgunk *vbear* (einwer) irgendwer, *vnon-dər* (einander) szókban, hol az *v* ein-ből rövidült. Ugyancsak *v*-vá lett kfn. *en* is e szókban: *vhēm* (enheim); *vfoar* (envor) vor; *vhentər* (enhinder). Kfn. *dār* szintén megrövidült: *dərfoar* dafür; *dərtsū* dazu; *dərpae* dabei. Megrövidültek még: *vlēn* allein; *vzō* also; *vzetər* solch einer; *flaex* vielleicht; *braediōn* Bräutigam; *tiapl* Türpfahl = Schwelle; *hempər* Himbeere; *baempərxen* Weinbeere = ribizke; *klaempərŋ* = vörös berkenye; *di hentš* Handschuhe; *lētšl* Leitseil = gyeplő; *knōblōx* (knobelouch) = foghagyma; *ešlōx* = mogyoróhagyma; *šniplōx* = pázsitka. A sem-

leges névelő nyjokban *as* vagy *s* kfn dag-ból rövidítve, pl. *as braetln* das Bräuteln; *s rent* das Rind. — Mind e rövidülések oka a gyöngye hangsúly.

Jegyzet. Határozott névelőül szolgál még *as*, melyet azonban már csak öreg emberektől hallani. Régen — mint mondják — általános volt.

D) Metathesis.

131. §. Erre csak a következő példákat találtam: *naendroſ* Neuendorf = Igló; *lompərštroſ* Lampertsdorf = Oláhpatak; *ništ* nichts; *šarpaen* (schrapen) = az ajtón, ablakon karczolni.

II. fejezet. Mássalhangzók.

I. Liquidák.

132. §. Kfn. *l* mindenütt megmaradt, pl. *loix* (lâ); *lox~* (lachen); *lōm* (lam); *plājəl* (bliuvel); *lon* (lanc); *lont* (lant); *la-tearn* (latërne); *los* (laz); *los~* (lâzen); *lēbm* (lëben); *lēdər* (lëder); *lefl* (leffel); *lēz~* (lësen); *laen* (lihen); *laeyt* (líht); *lēbm* (loben); *lox* (loch); *laot* (lût); *flom* (vflamme); *štiln* (stëlen); *mēlix* (milch); *pēln* (bëllen); *plots* (platz); *holts* (holz); *tešlər* (tischler); *štəl* (stille); *špil* (spil); *fəl* (vol); *fil* (vil, vile). Mint szótagképző elem akkor fordul elő az *l*, mikor az előtte lévő hangsúlytalan *e* kiesik; pl. *pētln* (bëtelen); *opl* (apfel); *oksl* (ahsel); *šnōbl* (snabel); *bēksl* (wëhsel); *bifl* wieviel.

133. §. Szóvégi másodlagos *l* van e szavakban: *monl* (mange); *rešpl* (rispe). Diphthongusok után szóvégi *l*, *ln* és *r* előtt *ə*-t ejtenek; *paoər*; *faoəlŋ*; *zaoər* (v. ö. Lumtzer: Die Leibitzer Mundart 100. §.). Szóközépi *l* mint a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában — néhány szóban *r*-be ment át, pl. *tsētern* (zetteln) = lassan végezni vmit; *fōrtsētern* = összekuszálni, *as tsē-tərt zix* = húzódik; *tsipərpolkv* = tipegő táncz (első része *tsipln* = ugrálni, gyakorítója *tsoplŋ* kfn. zappelen igének); *pūdərŋ* = mikor a baromfi a porban fürdik; *ešərpūdər* = piszkos, kormos gyerek; *tswešpərŋ* (wispeln); *kristērŋ*; e köszöntésben: *fōrkōm tsuns* willkommen bei uns (tkp. zu uns); dissimilatio van e szóban: *franəl* Flanell. A kfn. *l* kiesett: *vzō* (alsō) szóban.

134. §. Kfn. *r* szintén megmaradt nyjokban, pl. *rin* (ring), *oarinl* = fülbevaló; *rōm* (ram); *krẽm̃tsfōgl* Krammetsvogel; *rẽn* (rinne); *trōm* (troum); *rōt* (rat); *brẽx* (brächen), *brẽx holz* ~ *gv-pēn* = eredj, törd ki a nyakad! *pfarv* (pharrære); *karn* (karre); *har* (hërre); *nar* (narre).

135. §. Szóközépi és szóvégi *r* előtt álló vocalisból diphthongus lett, magas vocalisból *ea*, *ia*, mély vocalisból *oa*, *ua*, pl. *toar* (tor); *hiat* (hirt); *gearn* (görn); *buatsl* (wurzel); *buašt* (wurst); *beat* (wért). Mikor a szóközépi *r* hangra consonans következik, akkor az *r* következetesen kiesik, pl. *eabm* (erben); *goatn* (garte); *piašt* (bürste); *poašt* (borst); *zĩx opmeadarn* (< moder) = kínlódni vmivel; *meažar* (mörser); megmaradt azonban e szókban: *purš* Bursche; *harts* (hërz); *swarts* (swarz). A kfn. *r* kiesik még a következő szókban, a nélkül hogy diphthongizálás állana be: *kwatir* Quartier; *fīdarn* (vürderen) = sietni; *darpae* (darbī), *fēdarn* vordere; *fēderstn* vorderste; *fēdarlĩx* = előbb való; *maširn* marschieren; *egzetsīrn* exerzieren; *tanistar* (tornister); *koprōl* (korporal); *fōdern* (fordern); *matarn* martern. E kiesés oka valószínűleg abban rejlik, hogy a nyelvnek nehéz és kényelmetlen volt a második *r-et* is képezni. Viszont *r-rel* mondják a következő alakokat: *mraots* (miauzen); *štrōmp* (stump); *strompšwentsĩx* stumpfchwänzig; *klunkarn* (klungen, klunc) = mondják a víz lotyogásáról nem egészen megtöltött edényben; *lẽlkarn* = köhécselni; *as šaesart mĩx* = cacaturus sum; *as gvlẽxart mĩx* = nevethetnék.

136. §. Kfn. *dar*-nak hangsúlytalan szótagokban *dər* felel meg nyjokban; a régi *r* tehát megmaradt. Példák: *dər̃hēm* daheim; *dartsū* dazu; *dər̃met* damit; *dər̃vōn* davon; *dər̃foar* dafür.

Jegyzet. *polbīr*, *polbīrn* szókban az *r* *l*-be ment át; *bit* wird-ben pedig az *r* a *t*-hez assimilálódott.

II. Nasalisok.

137. §. Kfn. *m*-nek nyjokban is *m* felel meg, szó elején, közepén és végén egyaránt, pl. *mēl* (mēl); *mes* (mēzzen); *mōln* (mālen); *miš* (mischen); *mēk* (mücke); *mox* (machen); *mōstər*

(muster); *nōman* (name); *kōmər* (kamer); *hōmər* (hamer); *zōman* (sâme); *zēm̃l* (sēmel); *tōm* (tum); *lōm* (lam); *buam* (wurm); *oam* (arm); *holman* (halm). Néha azonban szó végén és hangsúlytalan szótagokban *m* helyett *n* van, mely a spirans végén részben vocalisnak, részben nasalisnak hangzik. Példák: *fōd̃n* (vadem); *pēz̃* (besem, besen); *pūz̃* (buosem, buosen); *ōd̃n* (âtem, âten); *ēd̃n* (eidam); *braediōn* Bräutigam; *brōd̃n* (brâdem); *grēd̃iχ* (grim-mec) szóban kfn. *m* a dentalis hatása alatt szintén *n*-be ment át.

Jegyzet. Szóvégi *m* kiesett *žandār* gendarm szóban; ezekben pedig: *pupēmpert* = klebrig, beschmiert; *pampər̃n* = kotyvasztani — nincs az *m*-nek etymologiailag jogosultsága. Saját-ságos szó *zonft̃n* sammt ihm, a melyben az *n* tulajdonképen *m*-ből lett és a két consonans közé még *f* is becsúszott (v. ö. Lumtzer 104. §).

138. §. Kfn. *n* a szó elején és végén mindenütt megmaradt, pl. *nōx* (nach); *nōgl* (nagel); *nōdl* (nâdel); *nōxt* (naht); *nōs* (nase); *goar̃n* (garn); *hēndər̃n* (hindern); *pēn* (bein).

139. §. Szóközépi *n* hangsúlyos szótagból kiesett e szókban: *fōftsan* 15; *fōftsiχ* 50; *brēt̃sl̃n* (brünseln) = mondják a hangos szel . . .ről; *n* nélkül mondják még ein névelőt a nom.-ban: *v hunt* ein Hund; *v ost* ein Ast; *vbear* = ein + wer = irgendwer; *vbōs* = ein + was.

140. §. Ha a szóközépi *n*-re *m* következik, akkor assimilatio áll be, pl. *štēm̃ats* (steinmetze); *ēm̃ol*, *vm̃ol* einmal; *grū-m̃art* (gruonmât). Labialis nasalissá lett az *n* még e szókban: *fēmbv* fünf; *baēmpər̃χēn* Weinbeere; *homf* (hanef); *hombər* haben wir, *bambər* werden wir? Assimilatióval van dolgunk azon szavakban is, melyekben magánhangzók között labialis hangok (*b*, *p*, *pf*) állnak; ilyenkor a szóvégi *n*-ből sonantikus *m̃* lesz. Példák: *lēbm̃* (leben); *klop̃m̃* (klopfen); *klēbm̃* (kläben); *eab̃m̃* (erben); *šraeb̃m̃* (schriben); *lob̃m̃* (loben); *zop̃m̃* (soppen). Dentalisok után sonantikus *ñ*-né válik a szóvégi *n*, spiransok után pedig nasalis hanggá, pl. *hold̃ñ* (halten); *ret̃ñ* (retten); *rēχ̃* (reichen); *lōf̃* (loufen); *es̃* (ēzzen); *beš̃* (waschen, waschen).

1. jegyzet. Szó végén *m* van *n* helyett — eltérőleg az ufn.-tól — e szóban: *tsaom* (zûn).

2. jegyzet. *nactər* (iuter) szóban az *n* valószínűleg a határozatlan névelőből ered; míg *dēns~s* *n*-je az aln. *wems*, *wens*, *dems*, *dens* alakokból magyarázható (v. ö. Lumtzer 311. l.); *trūn* szóban az *n* a genitivusból került a nominativusba.

141. §. Gutturalis hangok (*k*, *g*) előtt mindig gutturalis nasalis lesz a kfn. *n*; a kfn. *ng*-nek megfelel *n*, *nk*-nak pedig *nk*; az *n* magas vocalisok után palatalis, mély vocalisok után gutturalis. Példák: *hēnər* (henger, henker); *oarīnl* = fülbevaló; *fīnər* (finger); *brēnan* (bringen) = hozni, szülni, elleni; *ēnk* (enge). Szótagképző *n*-et ejtenek *k*, *g* után: *trīnkŋ* (trinken); *šēkŋ* (schicken); *donkŋ* (danken); *lēgŋ* (legen).

III. Explosivák.

1. Zöngések.

142. §. Kfn. szókezdő *b*-nek nagyon sokszor *p* felel meg, pl. *paon* (bûwen); *paetl* (biutel); *peak* (bere); *pārzen* = fark; *pexln* (bickeln) = gyógyítgatni, pl. *əs bīrt fat nbōs gnpexlt unt bīrt nē gpoznt* es wird immer etwas gemacht und wird nie gesund; *plūt* (bluot, pluot); *plōt* (blat); *plūm* (bluome); *poast* (borste); *pīt* (bütte); *paoər* (gebûr); *oppaos~* (bôzen) = kicsépelni a gabonát; *v pos~ floks* vagy *kaetŋ* = nagyobb csomó len; *pos~* (bussen); *poš* (busch); *purš* Bursche; *pētər* (bitter); *puatsln* (burzeln); *puts~* (butzen). De *b*-vel mondják e szokat: *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *biliž* (billic); *v boš*, kics. *v bešl* = csomó vmiből.

143. §. A *br* kapcsolatban legtöbbnyire megmarad a *b*. pl. *brōman* (brummen); *brēk* (brücke); *brōdn* (brâdem); *brōtn* (brâten); *brēgln* (breglen); *brōt* (brôt); *brēln* (brüelen); de *p*-vel ejtik: *prētsl* (brezel); *prōts* Tatze. Irodalmi és idegen szavakban szintén változatlan a *b*: *bān* Bahn = vasút; ellenben *pōn* = (erdő)vágás; *bār* baar; *bībl* Bibel; *bagō* (magy. bagó); *bāl* (magy. bál); *betžār* (magy. betyár); *bandv* (magy. banda); *bātsi* (magy. bácsi); *bajūs~* (magy. bajús); de *p* van *pajāts* ol. bajazzo szóban.

144. §. Szó közepén vocalis előtt szintén *b* van nyjokban: *ōbmt* (âl-ent); *lēbm* (leben); *klaobm* klauben; *knōblox* (knobelouch); *hōbər* (haber); *šwēbl* (swēbel); *hībł* (hübel); *ungpotsibər* (ungezi-

2. jegyzet. *nactar* (iuter) szóban az *n* valószínűleg a határozatlan névelőből ered; míg *dēns~s* *n*-je az aln. *wems*, *wens*, *dems*, *dens* alakokból magyarázható (v. ö. Lumtzer 311. l.); *trūn* szóban az *n* a genitivusból került a nominativusba.

141. §. Gutturalis hangok (*k*, *g*) előtt mindig gutturalis nasalis lesz a kfn. *n*; a kfn. *ng*-nek megfelel *n*, *nk*-nak pedig *nk*; az *n* magas vocalisok után palatalis, mély vocalisok után gutturalis. Példák: *heṇar* (henger, henker); *oariml* = fülbevaló; *finar* (finger); *breṇan* (bringen) = hozni, szülni, elleni; *enk* (enge). Szótagképző *n*-et ejtenek *k*, *g* után: *trinkṇ* (trinken); *šekṇ* (schicken); *donkṇ* (danken); *lēgṇ* (legen).

III. Explosivák.

1. Zöngések.

142. §. Kfn. szókezdő *b*-nek nagyon sokszor *p* felel meg, pl. *paon* (bûwen); *paetl* (biutel); *peak* (berc); *pārzen* = fark; *peylṇ* (bickeln) = gyógyítani, pl. *as birt fat vōs gṇpeylt unt birt nī gṇzont* es wird immer etwas gemacht und wird nie gesund; *plūt* (bluot, pluot); *plōt* (blat); *plūm* (bluome); *poašt* (borste); *pit* (bütte); *paoar* (gebûr); *oppaos~* (bôzen) = kicsépelni a gabonát; *v poš~ floks* vagy *kaetṇ* = nagyobb csomó len; *poš~* (bussen); *poš* (busch); *purs* Bursche; *petar* (bitter); *puatslṇ* (burzeln); *puts~* (butzen). De *b*-vel mondják e szokat: *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *bilix* (billic); *v boš*, kies. *v bešl* = csomó vmiből.

143. §. A *br* kapcsolatban legtöbbször megmarad a *b*. pl. *brōman* (brummen); *brek* (brücke); *brōdṇ* (brâdem); *brōtṇ* (brâten); *brēglṇ* (breglen); *brōt* (brôt); *breṇṇ* (brüelen); de *p*-vel ejtik: *prētsl* (brezel); *prōts* Tatze. Irodalmi és idegen szavakban szintén változatlan a *b*: *bān* Bahn = vasút; ellenben *pōn* = (erdő)vágás; *bār* baar; *bībl* Bibel; *bagō* (magy. bagó); *bāl* (magy. bál); *betxār* (magy. betyár); *bandv* (magy. banda); *bātsi* (magy. bácsi); *bajūs~* (magy. bajúsz); de *p* van *pajāts* ol. bajazzo szóban.

144. §. Szó közepén vocalis előtt szintén *b* van nyjokban: *ōbmt* (âlent); *lēbm* (leben); *klaobṇ* klauben; *knōblox* (knobelouch); *hōbār* (haber); *šwēbl* (swēbel); *hūbl* (hübel); *ungp̄tsībār* (ungezi-

150. §. *l*, *r* után a *dentalis media* váltakozik *gutturalis* mediával, sőt néha végleg az utóbbi állandósult: *gulgn* és *guldñ* Gulden; *fidlspōdñ* és *fidlspōgñ* (videlboge).

Jegyzet. A *dentalis* hang *m* mellett labialissá változott *hemp* Hemd szóban, plur. *hembər*.

151. §. Kfn. *g* a legtöbb esetben megmaradt, és pedig a szó elején, szó közepén vocalisok között és liquida szomszéd-ságában, pl. 1. *gost* (gast); *gōs* (gôz) = eső és garat; *gvzēmzen* (gezam) Vogelsamen; *gluts~* (glitzen); *graps~* = karmolni, mohón utána kapni; *grēts* = dara; *gvzēndl* Hausgesinde; *golstərñ* (< galster) = fecsegni; *gēbm* (gēben). — 2. *trōgñ* (tragen); *rōgñ* (ragen); *flēgl* (vlegel); *pugaets~* (gīzen); *flīgñ*, *gvflōgñ* (vliegen, gevlogen); *tōgvnōxt* Tag- und Nachtblume; *guaql* (gurgel); *eagərñ* (ergern).

Jegyzet. *g*-ből *h* lett *ę* szóban: *hurkan* több. Gurke.

152. §. Zöngétlen hangok előtt és szó végén fortis felel meg a kfn. *g*-nek; *gvkrikt* gekriegt = kapni, ellenben *gvkrīkt* = veszekedni; *jōk* (jaget); *flīk* (fliege); *klōk* (klage); *zoak* (sorge); *plōk* (plāge); *bōk* (wāge).

153. §. Kfn. *n+g*-ből *n* lett: *hunər* (hunger); *šprinan* (springen); *zīnan* (singen); *onl* (angel); *ęnl* (engel); *tson* (zange); *bon* (wange).

154. §. Lenis helyett fortist találunk a következő szavakban: *kēgn* (engegen) gegen; *krūšlaet* (< grūz) = egy gúnynév; *kākln* (goukeln) = tűzzel játszani; *kukn* gucken; az idegen szavak közül: *kalup* Galopp.

155. §. A *gv*-val képezett collectivformák nyjokban nagyon gyakoriak (v. ö. Lumtzer és Gréb). Lumtzer szerint eredetileg az alap- és collectivformák együttesen használtattak, idővel azonban az alapformák kiveszvéen, helyökbe a collectivformák léptek, melyeket aztán a nyelvhasználat az alapformák jelentésével ruházott fel. Példák: *kēndərgvbark* = pajkos gyermekek; *gvbolk* Wolke; *gvtēr* Tier; *gvšpīlīz* Spülicht; *gvneč* Nacken; *gvneš* Obst; *gvkeasł* Kehrlicht; *gvhint* (< hunt) mint szitokszó.

156. §. Az *-ig* képző *g*-je szó közepén kiesik, szó végén pedig zöngétlen *χ* lett belőle, pl. *braediōn* (briutegāme) Bräuti-

gam; *prēdian* predigen; *hēniχ* (honic); *kēniχ* König; *kēnian* Königin; *golekriχ* leckrig, naschhaft; *bēniχ* wenig.

157. §. Kfn. *g* végül gutturalis spiránssá változott e szavakban: *zontox* Sonntag; *mōtox* Montag; *denstox* Dienstag, stb. *lēpstox* Lebtage; ellenben *mētōk* (◡ ◡) Mittag. Szintén *χ*-vel ejtik a part. -*endig* melléknévképző *g*-jét, pl. *kox~diχ* kochend; *brī~diχ* brennend; *brī~dia* *kēldn* brennende Kälte. E képző rendszeren a partic. praesenshez járul, de analogia útján mellékneveket is képezünk vele, pl. *nokpdiχ* (nacket); *tsoarndiχ* (zornic); *grēndiχ* (grimme); *aēlndiχ* eilig.

158. §. Mint a legtöbb nyjban, a mienkben sem ejtik a melléknévképző *g*-t a -keit, -heit (-icheit) ufn. képző előtt, pl. *ēwikaet* (ēwicheit); *haelikaet* Heiligkeit.

Jegyzet. *k* helyett *g* van e szavakban: *grampln* (aln. krem-pen) = fésülni a kendert; *gātš* (szláv kača).

2. Zönge nélküliek.

159. §. Kfn. *p* szó elején és közepén megmarad, pl. *paok* (pûke); *plots* (platz); *plōk* (pläge); *praes* (pris); *pēmzl* (pēnsel); *papīr* (papier); *pop* (puppe); *rep̄m* (rippen); *lep̄rn* lappern, lecken, schlürfen. Szó végén szintén mindenütt *p* van nyjban, pl. *baep* (wip); *koap* (korp); *laep* (líp, lib); *štōp* (stonp, stonb).

Jegyzet. E szóban *špēmbet* (spinne-wēppe) a *p* elesett és helyébe *t* lépett.

A kfn. kettős alakok közül nyjban a *p*-vel kezdődők állandósultak, pl. *pēmzl* (pensel, bensel); *pēlts* (belliz, pelz); *pox~* (punchen, bochen); *prēdian* (predigen, bredigen); *pukl* (buckel, puckel); *pukliχ* buckelig.

160. §. *m* után álló ny. germ. *p* és kettős *pp* szó közepén és szó végén nem változott. Példák: 1. *kōmpm* (kumpf) = vályú, jászol; *šlōmp̄rn* = lustán menni, *ziχ aosslōmp̄rn* = kifáradni a járásban; *pēmpln*, *aospēmpln* = kunyorálni; ugyanazt jelenti: *pēpln*; *štōmp* (strumpf); *klaemp̄rzen* *gēbm* = megszólalni vkit (v. ö. Schnell. I. 1330.: klamp̄rn = tönen); *rēmpl* = rōmpöly; *tempiχ* (dampfec) = nehezen lélegző, kehes. Ufn. jövevényszók: *křēmf* (krämpfe); *kēmpf~* kämpfen; *šimf~* schimpfen; *domf* (dampf). —

2. *štep̃m* (steppen) = varrni varrógéppel; *štomp̃arn* (stampfen); *šlep̃m* (slüpfen); *top* (topf); *tep̃ar* (töpfer); *op̃ar* (opfer); *šnōp̃ern* = szimatolni; *šnōptiyl* = zsebkendő; *šnep̃ln* = nyesegetni; *šop̃m* Schuppen; *štrup* (strüpfen); *štop̃m* (stopfen) = dugni, megvesztegetni; *tipl̃n* (aln. tippen) = hegyes eszközzel szurkálni; *d̃ar tip̃ler* = kalácsszurkáló eszköz; *as tipt̃ miyl* = mikor a tarló szurja az ember talpát; *tiapl̃* = küszöb.

161. §. Szó elején ny. germ. *p* (*pf*-nek) legtöbbször *pf* felel meg, pl. *p̃fon* (pfanne); *p̃fef̃ar* (pfeffer); *p̃faef̃* (pfifen); *p̃farn* (pfarrer); *p̃fiaštlink* Pfirsich; *p̃fot̃ar* (pfetter) = keresztatyja; *di p̃fot̃arn* = keresztanya; *p̃fl̃eg̃n* (pflegen): *p̃faf̃arn* = fecsegni; ellenben *f* áll a ny. germ. *p* helyett e szavakban: *fil* (pfülwe); *fl̃ek̃n* (pfücken); *frop̃m* (phrophen); *f̃ont* (pfunt); *fl̃aom* (pfûme). Változatlan a ny. germ. *p* a következő szavakban: *p̃ip* (aln. bibe) = pipa és csap, *p̃ip̃m*, *p̃ip̃ern* (aln. bibn) = dohányozni; *p̃et̃š* (phetzen) = csipni, *p̃et̃š̃ndia brinz̃* = keserű túró; *p̃l̃ed̃arn* (aln. pladdern) = a vizet elöntözgetni, és mondják az eső csobogásáról is.

Jegyzet. Nagyon ritkán hallani *tf*-et *pf* helyett, pl. *tfarn* e helyett *p̃farn*.

162. §. Kfn. *t* nyjokban is majdnem mindenütt *t*, pl. *tom* (tam) Damm; *t̃om* (tump); *tiyl̃tn* (tihten) = tépelődni; *t̃ōxt* (táht); *tuk̃n* (tucken); *tunk̃l* (tunkel); *tsut̃ep̃ln* (tengeln) = összetaposni; *t̃ōt* (tôt); *f̃ot̃ar* (vater); *m̃ot̃ar* (muoter); *b̃et̃ar* (wäter); *p̃et̃lar* (bételære).

Jegyzet. Kivételesen lenis áll fortis helyett e szóban: *druml̃* (trumbel).

163. §. Szóközépi *t*-nek vocalisok között és *l* után media felel meg: *gṽkraediyl* (gekriute); *ōd̃n* (âtem); *ēd̃n* (âtemen); *bid̃mon* (witeman) = özvegy ember; *hold̃n* (halten); *laed̃n* (liuten) den Leuten; a *t* megmaradt ezekben: *hit̃n* (hüeten); *štraet̃n* (striten).

Jegyzet. *r* után media áll e szóban: *fiad̃l* (wirtel).

164. §. Kettős *tt* szóközépen *t*-nek marad: *p̃et̃ar* (bitter); *bet̃n* (wetten); *br̃et̃ar* (bretter); *rot̃n* (ratten); *štok̃arn* szóban pedig *k* lett a *tt*-ből, ugyanazt jelenti *kok̃arn*.

165. §. Kfn. *t* kiesett a következő szavakból: *hēp* Haupt; *mark* Markt; *hempærn* több. (hintber); *diškurīrn* (diskutieren); *es* ist, de *t*-vel ejtik: *bōs estn den was ist ihm denn? braox* er braucht; *dærdiašærn* = megszomjazni; de megmaradt ezekben: *ništ* (nichts); *duašt* (durst).

166. §. Sokszor minden ok nélkül lép fel a *t*; így az *l, r, s, ʒ, n, m*-re végződő szavakat rendesen megtoldjuk *t*-vel, pl. *foits* falsch; *dæstolbm* deshalb; *šont* schon; *entær* eher; *kastrōi* casserole; *feašt* Ferse; *nestl* Nessel; *rūst* Russ; *hotært* Hotter Gemarkung; *zuoærompært* (ampfer) = sóska; *tsont* Zahn; *onkært* (anker); *ēbmt* Ebene; *narŋthaos* Narrenhaus. Ellenben szabályszerűen megőrzött szóvégi *t*-vel van dolgunk a germ. -*idō* végű szavakban, pl. *heʒt* (hőhida); *græst* (grôzida): *gvmæxt* (gimachida) = a czipő felső része.

167. §. Szókezdő *š, s* és *r* előtt sokszor *t* mutatkozik, pl. *tšunķn* Schunke; *tšoln* schallen; *tšaxærn* schachern; *tšēlnās* Schellenass; *tšōtær* (magy. sátor); *tšęš~* (zischen); *tšīžærn* (flüstern); *tšuk* himvessző, kicsinyítője: *tšīkl*; *tšampūdł* = rendetlen, hanyag ember; *trōts~* (râtsalen) = kitalálni.

1. jegyzet. Szókezdő *tw* néha *tf*-nek hangzik: *tfiadłn*; régi *tw* helyébe pedig *tsw* és *kw* lép e szóban: *tsweš~* és *kweš~* zwischen.

2. jegyzet. *t* helyett *p* van e szóban: *šniplōx* (snit-louch).

168. §. Kfn. *k* (*ck*)-nak *k* felel meg, pl. *kitl* (kittel); *kētŋ* (ketene); *kent* (kint); *kiaš* (kërse); *kiax* (kirche); *klukv* (klucke) Glucke; *pek* (becke); *knēln* (knülle).

169. §. Nyugati germán *k* megvan e szavakban: *štiak* (aln. starke, stärke) = üsző; *jearkv* (< szláv jarku = egy éves juh); *mēlķn* (mēlchen).

170. §. Gutturalis explosivának néha spirans felel meg szó végén: *kweʒ~* Quecke = szalmacsutak.

1. jegyzet. *k* helyett *g* van e szóban: *grimłn* (< krume). Az idegen *haedūk* tulajdonképen a magyar hajdú többese.

2. jegyzet. Néha *k* a szó elejére kerül, a hol etymologiailag nincs is helye, pl. *krēʒłn* (rūchelen); *knōgŋ* nagen.

IV. Spiransok.

1. Zöngések.

171. §. Szókezdő kfn. *w* vocalis előtt kivétel nélkül *b*-re változott, pl. *box* (wache); *bōk* (wâge); *boks~* (wahren); *bolt* (walt); *bompm* (wambe, wampe); *bon* (wange); *bont* (want); *beš~* (waschen, weschen); *bosər* (wagzer); *bē* (wê); *beksln* (wählsen); *bēχ* (weiche); *bes~* (wizzen).

Szó elején csak dentalisok és gutturalisok után maradt meg a kfn. *w*: *šwonts* Schwanz; *tswā* zwei; *tswonkŋ* = fűrt; *kwetš~* = összenyomni; *kwirŋ* = a czipő csikorog; *kwitš~* = ríni; *kwondlpoat* (gúnynév); *kwekzēlbər* = higany. Ellenben kiesett a *w* — mint már az ófn.-ben — a *wl*, *wr* hangkapcsolatokban; az utóbbi mint *br* megvan e szóban: *brinan* wringen = facsarni.

172. §. Szóközépi *w* előtte álló *ou*-val, vagy utána álló *ou*-val *ae*, de többnyire *ā*-vá olvadt össze (l. 109—110. §.).

Vocalisok között és *l* után lévő *w* többnyire kiesett, úgy mint az ufn.-ben, pl. *krō* (krāwe) Krähe; *paon* (būwen); *gēl* (gēl, gēlwer); *naeliχ* (niuwelich); *rūn* (ruowen); *špaen* (spiuwen); *kaen* (ófn. kiuwan); de *w* hanggal mondják: *ēwv* Eva; *ēwiχ* (ewic); *tswēlvv* (zwölviu); *ēlvv* (elviu); *kawē* (magy. kávé).

173. §. *r* után álló szóközépi *w* következetesen *b*-re változott, melyből szó végén *p* lesz a hangsúlytalan *e* kiesése után, pl. *feabm* (varwen); *foap* (farwe); *speabər* (sperwer); *eabəs* (erweiz).

1. jegyzet. *troz~t* szóban kiesett a *w*; eredeti alakja valószínűleg **twroz~t*.

2. jegyzet. *w* helyett *m* áll e szóban: *mēdln* wedeln.

3. jegyzet. *f*-nek hangzik a *w* e szókbán: *lēf* (lēwe); *hontfərēk* (handwēre); *maentfēgŋ* meinetwegen.

174. §. Kfn. *j*-nek szintén *j* felel meg, pl. *jō* (jā); *jōmərŋ* (jāmern); *joar* (jār); *jōx* (joch); *jūn* (nem ismeretes sem a fn. Bub, sem a középnémet Knabe); *jearkv* (szláv jarku) = egy éves juh.

175. §. Kfn. *g* kfn. *ē* előtt *j*-vé lett: *jēš* (*gēš*) = veszett kutya nyála; *jēstv* *kū* = meddő tehén; *jētŋ* (jēten, gēten) = gyomlálni; de régi *g*-vel van dolgunk e szóban: *gēlndiχ* (goehelich).

176. §. Vocalisok között kiesett a kfn. *j*: *plān* (blüején) blühen; megfordítva *j*-vel mondják: *hājəlŋ* heulen; *fājərŋ* feiern; *g* áll *j* helyett: *flāgŋ* (vlejen, vlöm) = maszatolni; *aosflāgŋ* = edényt mosogatni.

Jegyzet. *petərzelgŋ* (petersilie) szóban *l* után a *j*-ből *g* fejlődött.

2. Zönge nélküliek.

177. §. A kfn. *f* hangot, mely germán *p*-nek felel meg, nyelvjárásunkban szintén zöngétlen spiránsnak, *f*-nek ejtik, pl. *šōf* (ófn. scâp, kfn. schâf); *šlōf* (g. slêpan, ófn. slâfan, kfn. slâfen); *graef* (g. greipan, ófn. grîfan, kfn. grîfen); *tēf* (g. daupjan, kfn. toufen); *sof* (g. skapjan, kfn. schaffen); *kēf* (g. kaupân, kfn. koufen); *beaf* (g. wairpan, kfn. wërfen); *lōf* (lôufen).

178. §. Ugyancsak zöngétlen spiránssá fejlődött kfn. *ph*, *f* (germ. *p*, ufn. *pf*) szó elején, pl. *fil* (phulwe, phülwe); *fī* (ófn. fihu); *fōtar* (ófn. fater); *fēš* (ófn. fisc); *futar* (ófn. fuotar); *fri* (ófn. fruoji); *fōnt* (phant); *farof* Pharrhof; mindig affricátával ejtik: *pfof* Pfaffe, de összetételben ugyanazt a szót *f*-vel mondják: *farprektərbidmonknēxt* = közönséges aranyvirág.

179. §. Kfn. *f*, *v* (germán *f*) nyjokban is többnyire *f*, szó közepén zöngék közt *b*. Példák:

1. *faost* (vüst); *fēl* (vël); *feakl* (verkel); *flēkŋ* (vlicken); *fātš* többes (vasche) = pelenka; *fēmŋ* mint jelző (finf); *dərleŋt* = mikor a kenyérből elválik a hajától.

2. *gēbər* Geifer, *gēbərŋ* geifern; *pulībərŋ* = megsűrűsödik (a leves); *ūbər* Ufer; *taebł* (tiuvel); *šwēbl* (swēvel, swēbel); *f* van e szókban: *lēf* = a borsót kifejteni; *hēfliχ* höflich; zöngés spiráns fejlődött ezekben: *tswēlwŋ* (zwelf); *grēwan* Gräfin; *ēlwŋ* (elviu); idegen szókban is *w* hangzik: *diwan* díván; *kawē* (magy. kávé).

180. §. Kfn. *h* csak szó elején maradt meg, továbbá *ht*, *hs* kapcsolatokban; *hs*-ben explosíva lett belőle, mint az ufn. irod. nyelvben, pl. *doks* (dahs); *floks* (flahs); *zēksŋ* (sehs); *ēks* (ehse); *boks* (wahs).

Jegyzet. *Arrest* szót többnyire *h*-val mondják: *harest*; *harestant* = rab.

181. §. Kfn. *ch*-nak χ (x) felel meg. Magas hangzók után a palatalis χ -t, mély hangzók után a gutturalis x -t ejtjük, pl. *zeχl* (sichel); *peχər* (becher); *teχər* Dächer); *loχ* Loch; *poχ* (bach). Szó végén többnyire megmarad χ (x), pl. *freχ* (g. friks, ófn. frēh, kfn. vrēch); *laeχ* (ófn. līh, kfn. līch); *boχ* (ófn. wēcha, wocha, kfn. woche); de nem ejtjük az ufn. nach præpositionának megfelelő *nō* szóban: *ge ɔm vnō geh' ihm nach*; *nō baenōxtŋ* nach Weihnachten.

182. §. Szó közepén is elmarad, illetőleg assimilálódik a kfn. *h*, *ch*, pl. *puštōp* (buochstabe); *taesl* (dihsel); *duafərt* (durchfahrt); *kiaxɔf* Kirchhof; *pūbekər* frucht der Buche = bükkmakk; *slē* Schlehe.

183. §. Kfn. $\mathfrak{z}$ ($\mathfrak{z}\mathfrak{z}$) nyjokban mindig zöngétlen spirans *s*, pl. *flīs~* (ófn. fliozzan, kfn. vliezen); *gis~* (ófn. giozzan, kfn. giezen); *hēs~* (ófn. heižzan, kfn. heizen); *štraos* (strûz); *gos* (gazze); *bosər* (wazzer); *es~* (ëzzen).

Jegyzet. Zöngés spirans csak e szókban van: *aozər* (ûzer); *miz~* (müezen).

184. §. Kfn. *s* szó végén és zöngétlen hangok mellett *s*-nek marad, pl. *gons* (gans); *glōs* (glas); *grūs* (grôz); *mest* (mist); *oksl* (ahsel); *gost* (gast); *hospl* (haspel).

185. §. Vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zöngé hangokkal kapcsolatban a kfn. *s* zöngés spiransnak hangzik, pl. *zōt* (sât); *zinan* (singen); *zēn* (sehen); *zont* (sant); *zupv* (suppe); *baez~* (weisen), ellenben *baes~* = meszelni; *kaezər* Kaiser; *taozt* tausend; *plōz~* (blâsen); *ēzl* (esel). De idegen szókban *š* lett *s*-ből, pl. tót *sisel* nyjokban *šišərle* = ürge.

186. §. A szókezdő *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* hangkapcsolatok *s* hangjának *š* felel meg, pl. *šlēχt* (sleht); *šlēkŋ* schlicken; *šmaes~* (smizen); *šmolts* (smalz); *šnē* (snê); *šnūdərŋ* (snuderen) = az orr szortyogásáról mondják; *špletər* vagy *šletər* Splitter; *šplaespərŋ* Preiselbeere; *štol* (stal); *štēn* (stein); *swōdərŋ* schwatzen; *šwets~* (switzen).

187. §. Régi *rs*-ből és *sk* (kfn. sch)-ből *š* lett: *buašt* Wurst; *hias* Hirse; *feašt* Ferse (ófn. vërsana); *oaš* Arsch; ott is *š* van,

a hol az *r* nem vocalizálódott, pl. *purš* Bursche; *kiršnar* Kürschner; *širm* Schirm.

188. §. Régi *ss* nyjban egyszerű *s*-sé lett: *gwbēs* (gewis -ss-); *ros* (ros -ss-).

189. §. *s* helyett *ts* áll e szóban: *tats* (tasse). Ugyancsak *ts* felel meg kfn. szókezdő *z*-nek és szóközépi *tz*-nek, pl. *tsun* (zunge); *krots* (kratze); de *tš*-t ejtenek kfn. *z* (*tz*) helyett e szavakban: *tōtš* (tatze); *tsūkōtš* = betakarni; *plintšln* (blinzeln).

1. jegyzet. Zönge hangok között kivételesen zöngétlen *s* hangot ejtenek: *gēsł* (geisel) szóban, de idegen szavakban általános az *s*: *saml* Samuel; *salētarn* = elmozdítani.

2. jegyzet. Az *sp* *šp*-nek hangzik e szavakban: *baešpāl* Beispiel; *rošpl* Raspel; *š* hanggal mondják még: *kaštil* Kastell; *šklāw* Sklave.

3. jegyzet. Etymologiailag jogosulatlan az *s* e szóban: *papsv* (egy leves neve).

1. Összefoglaló megjegyzések.

190. §. A mássalhangzók sokkal kevesebb változáson mentek keresztül, mint a magánhangzók; a legtöbb kfn. mássalhangzó megmaradt nyjban. Pl. ősrégi sajátságunk kell vennünk azt, hogy kfn. *w* helyén következetesen *b* áll, a mi a középkorban a bajor nyjban általános volt; e sajátságot a dobsinaiak maig megtartották. (V. ö. Dr. K. Weinhold: *Mittelhochdeutsche Grammatik* 159. §.) Ebből is világos, a mit «A dobsinaiak eredete» cz. fejezetben részletesen fejtegetek, hogy a bajor és dobsinai nyelvjárás között bizonyos összefüggést kell feltételeznünk. Felső-magyarországi német nyelvjárásunk közül csak a meczenzéfi és szomolnokhutai használ *b* hangot *w* helyett, míg a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában nincs meg e sajátság. Valószínűleg szintén ősi sajátsága nyjknak szókezdő *p* lenis *b* helyett, a mit a meczenzéfi nyjban is megtalálunk, sőt itt még a *br* kapcsolatban is. (V. ö. Gedeon: Az alsómeczenzéfi nyelvjárás hangtana. 98. §.)

A leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában általában *b* felel meg kfn. *b*-nek. Az *-ig* és *-endig* képző *g*-je, mint a Szepesi Felföld nyelvjárásában, nyjban is *χ*-vé vált, míg a leibiczi többnyire megtartja a *g*-t. Szókezdő *d* mindegyik nyelvjárásban

d-nek maradt, legnagyobb mértékben a meczenzéfiben és a Szepesi Felföldében. Mint ez utóbbi és a leibiczi nyjban, nálunk is egyes szavak *t*-vel megtoldva fordulnak elő; de már ny. germán *p* (ufn. *pf*)-nek *tf*-ként való ejtése, mely a szepességi nyjban gyakori, Dobsinán csak elvétve fordul elő. Van azonban egy nevezetes különbség, az t. i., hogy svarabhakti nálunk nem fejlődött, míg Leibiczbán és a Szepesi Felföldön egészen közönséges. Érdekes különbség még az is, hogy míg a meczenzéfi nyjban szóvégi *r* nem hangzik, addig Dobsinán és a Szepességben tisztán és erősen hallani. Van oly sajáttság is, mely mind a három nyjban előfordul; ilyen pl. az, hogy szóvégi kfn. *d*-nek *t* felel meg, kfn. *s* pedig zöngés *z*-vé lesz szó elején és szó közepén vocalisok között.

ALAKTAN.

A főnév.

I. A főnevek neme.

191. §. Nyjban többnyire ugyanazon nemük van a főneveknek, mint az ufn.-ben. A gyakrabban előforduló kivételek a következők:

1. Nyjban hímneműek, az ufn.-ben pedig nőneműek vagy semlegesek: *dər laestn* (lîste) die Leiste; *dər flom* die Flamme; *dər hias* die Hirse; *dər tswibl* die Zwiebel; *dər štājər* die Steuer; *dər tūn* das Tun = modor; *dər tsaek* das Zeug.

2. Nyjban nőneműek, az ufn.-ben hímneműek: *di štift* der Stift; *di haostsins* der Hauszins; *di flō* der Floh; *di of* der Affe; *di pox* der Bach; *di hōbər* der Hafer; *di hūbl* der Hobel; *di sēbl* der Säbel; *di kuks* der Kux; *di tsīgl* der Ziegel.

3. Nyjban semlegesek, az ufn.-ben hímneműek vagy nőneműek: *əs oat* der Ort; *əs šēfl* der Scheffel; *əs altār* der Altar; *əs jaoz* die Jause; *əs bīnkl* der Winkel; *əs taex* der Teich; *əs mōnərt* der Monat; *əs šaml* der Schemel; *əs kōl* di Kohle; *əs bon* die Wange; *əs tsēdl* der Zettel; *əs zēmł* die Semmel; *əs flūdər* der Fluder; *əs dekl* der Deckel.

192. §. Magyar kölcsönszók rendesen hímneműek: *dər*

tētəs = töltés; *dər žep* = zseb; *dər tsākō* = csákó; *dər topank* = topánka; *dər tsakan* = csákány. A latin vagy más nyelvből átvett szók majdnem mindig megőrizték az eredeti nemet, pl. *əs perpendikl* = az óra sétálója (latin *perpendiculum*); *əs špektākl* (lat. *spectaculum*); *dər parizol* (régí neve az esernyőnek, francia le parazol); *di mašin* (lat. *machina*); *di kastrōl* (francia *casserole*); *di tunik* (lat. *tunica*).

II. A főnevek ragozása.

193. §. Megkülömböztetünk kétféle ragozást: erőset és gyengét. Az elsőhöz tartoznak azok a főnevek, melyeknek egyes genitivusához *s*, többes genitivusához *-ns* rag járul, a többes nominativus pedig ragtalan, vagy *-er* végzettel bír; azonkívül az umlaut is sokszor fellép a többes számban. Gyengén ragozzuk azokat a főneveket, melyek a többes nominativusban *n* ragot vesznek fel umlauttal, vagy a nélkül; az egyes genitivust szintén *s* (*s~s*), a többes gen.-*t-ns* raggal képezik, mint az erős főnevek. Az erős és gyenge főneveket tehát tulajdonképen csak a többes nominativus különbözteti meg egymástól.

A) Hímneműek.

1. Erős hímneműek.

194. §. Ide tartoznak a régi *o-*, *i-*, *jo-*, *wo-* és *u-* tövűek. A többes szám ragtalan vagy *-er* raggal van ellátva, azonkívül egyes főnevek umlauttal, mások umlaut nélkül képezik a többest. Ragtalan és umlautos többesük a következő főneveknek van:

a) *o* — *e*, pl. *kom* Kamm — *kem*; *tsont* Zahn — *tsent*; *tswonk* = *fürt* — *tswenk*; *šoxart* = zsajtár — *šexart*. b) *ō* — *ē*, pl. *hōmər* Hammer — *hēmər*; *mākōmər* Maikäfer — *mākēmər*. c) *ō* — *ē*, pl. *fōgl* Vogel — *fēgl*; *trōk* Trog — *trēk*. d) *o* — *e*, pl. *top* Topf — *tep*; *pok* Bock — *pek*; *kop* = kupa — *kep*. e) *oa* — *ea*, pl. *koap* Korb — *kēap*; *oam* Arm — *eam*; *hoanər* Horn — *heanər*. f) *ao* — *ae*, pl. *štraox* Strauch — *štraex*; *tsaom* Zaun — *tsaem*. g) *u* — *i*, pl. *hunt* Hund — *hint*; *hut* Hut — *hit*. h) *ū* — *ī*, pl. *tūrnt* Turm — *tīrnt*; *zūn* Sohn — *zīn*. i) *ua* — *ia*, pl. *šuats* Schurz — *šiats*; *buats* Wurzel — *biats*. Umlautot nem kap: *dər hōn* Hahn — *di hōn*;

dər frak Rock — *di frak*; *dər gōn* — *di gōn*; *hunt-nak* nincs umlautja, mikor gonosz gyermekekre értjük, pl. *dōs saen hunt das sind Hunde*; de ugyanebben az értelemben umlauttal és előraggal is: *gəhint*.

A többes számot *-er* végzettel és umlauttal képezik:
 a) *o — e*, pl. *bolt Wald* — *bēldər*. b) *o — ē*, pl. *poln Balken* — *pēlər*. c) *ō — ē*, pl. *spōn* — *špēnər*. d) *oa — ea*, pl. *oat Ort* — *eatər*; *oaš Arsch* — *eašər*. e) *u — ī*, pl. *štul Stuhl* — *štīlər*. f) *ua — ia*, pl. *buam Wurm* — *biamər*. Umlaut nélkül és csupán *-er* végzettel képezik a többest: *fil Kopfkissen* — *fīlər*; *štēn Stein* — *štēnər*.

Az erős hímneműeket egyébként a következőképen declináljuk:

a) Végzet nélküli többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>mīlər, fōtər, zūn</i> .	Nom. Acc. <i>mīlər, fētər, zīn</i> .
Gen. <i>mīlərs, fōtərs, zūns</i> .	Gen. <i>mīlərns, fētərns, zīns</i> .
	Dat. <i>mīlərŋ, fētərŋ, zīn</i> .

b) *-er* raggal:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>mōn, štul</i> .	Nom. Acc. <i>mēnər, štīlər</i> .
Gen. <i>mō~s, štuls</i> .	Gen. <i>mēnərns, štīlərns</i> .
	Dat. <i>mēnərŋ, štīlərŋ</i> .

195. §. A főnév többes gen. ragja *-ns* vagy *s*, az erős nőneműeknél *s~s* is, mint az egyesben. Mikor milyen raggal képezzük a többes genitívust, arra nézve nincs határozott szabály. Ha a hímn. főnévnek csak többes alakja van, akkor a rag rendszeren *s* (*gvšwistər*, gen. *gvšwistərs*); csupán *s* raggal képezzük a többest akkor is, mikor a birtok ki van téve, pl. *dōz ɛs kēndərs pīxl* das ist das Buch der Kinder, de mondják így is: *dōz ɛs kēndərns pīxl*. Ha a birtokot nem teszszük ki, akkor rendszerint a gen. bővült alakját használjuk, pl. *dōz ɛs kēndərns* = ez a gyerekeké, ezt a gyerekek örökölték. A többes gen. ritkább nyjában, annál sűrűbben fordul elő az egyes gen. *s* (ritkán *-ns*) vagy *s~s*; az előbbi leginkább liquidára (*r, l*) végződő szóhoz járul, *s* vagy *s~s* raggal pedig a többi szó genitívusát képezzük.

196. §. A mindennapi használatban a gen. leginkább mint gen. possessivus fordul elő; megtaláljuk sokszor hegyek és erdők elnevezésében is, pl. *honvshē* (= egy hegy neve); *joxmansbrōn*; *paltsmansfēlt*; *himlskrōn* (= egy bánya neve); *fronts~sgrep* (= egy völgy neve); *pfarvspēšl* (= egy kisebb erdő neve); *jūdñbolt* (= egy erdő neve); *romz~gront* (= egy völgy neve); továbbá e köszönésben is: *en gotas nōman* in Gottes Namen = isten áldjon meg. A határozók gyanánt előforduló genitívusok közül megemlítendők: *tsōbmst* abends; *dərbājel* derweile; *desfēgn* deswegen; *destolbm* deshalb. Genitívus van még ez esküvésben is: *maenær zek*, t. i. auf mein Ehrenwort; *maenær oaman kristñ zel* bei meiner armen Seele, és a következő összetételekben: *kolbærskop* (megfelel neki az ufn. Dummkopf) = tökfilkó; *pfof~kepzeu* = kecskerágó; *kletñpletar* = úti lapú. A gen. ragja hiányzik ezekben: *šarkanbīs* = Sárkány's Wiese; *kristofēbmt* = Christophs Ebene.

197. §. Az egyes datívus olyan, mint a nominatívus; csak az *r*-re végződő erős nőnemű szó *n*-t kap. A többes datívust *n* raggal képezik, mely csak nagy ritkán esik el, mint pl. ebben a mondatban: *bōs host fōn zīn* (*zīnan* h.) was hast von Söhnen. Használják néha még ott is, hol az ufn.-ben egyes datívus áll, pl. *pae kreftñ* bei guter Kraft; *en lefñ* in der Luft; *en engstñ* in der Angst; *tsu gonts~ tōgn* ganze Tage hindurch; *om fis~* auf dem Fuss; *tsu šondñ mox~* = vernichten, pl. *dū host mār di gontsv nōxt tsu šondñ gvmox* du hast mir die ganze Nacht verdorben.

198. §. Az accusativus úgy az egyes, mint a többes számban egyenlő a nominativussal. Megtaláljuk a következő kifejezésekben: *en ēn dram* = egyhuzamban; *en ēn grāt* = egyfolytában; *en ēn jōk* = lélekszakadva; *its drae joar* jetzt drei Jahre; *s foria joar* = tavaly előtt. Az erős főnevek közül *-er* végzettel képezik a többest — eltérőleg az ufn.-től — a következők: *gvdeamēr* Därme (Darm többese, az egyes nem fordul elő); *hōlts* Holz — *hēltsēr*; *paox* Bauch — *paexēr*; *oat* Ort — *eatēr*; *oas* Arsch — *eašēr*; *di deaner* die Dornen.

Jegyzet. *hiat* (hirte); *reñ* (rücke) nyjokban erős ragozásúak. A gyenge ragozáshoz tartoznak: *šotñ* (schate); *nokñ* (nac); *nots~* (nuz); *fupñ* (vunc); *kompñ* (kumpf); *laestñ* (liste); *lēst* (leist).

2. Gyenge hímneműek.

199. §. E csoportba osztom először azon főneveket, melyeknek töve *m*, *n*, *ŋ*-re végződik; a ragbeli *-en* ezeknél elmarad és a többest az egyestől csak az umlaut különbözteti meg. Másodszor ide sorolom azon főneveket is, a melyek az *-en* ragot csak a többesben veszik fel, umlautot pedig nem kapnak. Így ragozzuk az idegen szavakat is, pl. *dər komaš* = kamásli — *di komaš*; *dər topaŋk* = topánka — *di topaŋk*; *dər husār* = huszár — *di husār*; *dər regrūt* = regruta — *di regrūt*, és a népek neveit: *dər šlowōk* Slowake — *di šlowōk*; *dər polōk* = polyák — *di polōk*; *dər krowōt* Kroate — *di krowōt*; *dər tiak* Türke — *di tiak*.

Az *m*, *n*, *ŋ* tövű szók umlautot kapnak és pedig: a) *o* — *e*, pl. *kostŋ* Kasten — *kestŋ*; *bompŋ* Bauch — *bempŋ*; *poš* = ártány *peš*. b) *ō* — *ē*, pl. *krōgŋ* Kragen — *krēgŋ*; *grōbŋ* Graben — *grēbŋ*. c) *o* — *e*, pl. *kompŋ* = vályú — *kempŋ*; *šopŋ* = csűr — *šepŋ*; *roŋk* Rocken — *reŋk*. d) *ō* — *ē*, pl. *ōbŋ* oben — *ēbŋ*. e) *oa* — *ea*, pl. *goatŋ* Garten — *geatŋ*; *poatŋ* = pártá — *peatŋ*. Umlautjuk nincs a következőknek: *dər gīsbajōn* = héja — *di gīsbajōn*; *dər tšakan* = csákány — *di tšakan*; *dər braediōn* Bräutigam — *di braediōn*; *kots* (kotze); *peš* (bisse); *golŋ* (galge); *knoŋ* (knoche); *tšunŋ* (schinke); *tropŋ* (tropfe); *flekŋ* (vlęc) = folt és hegyi rét; *rēf* (reif); *kūx* (kuoche), de összetételben: *fonkux*. — Az ufn.-től eltérőleg umlauttal képezik a többest: *nōman* (name) — *nēman*; *hōkŋ* (háke) — *hēkŋ*; *brōn* (brunne) — *brēn*.

A gyenge hímneműek ragozása a következő:

a) Umlaut nélküli többessel:

Egyes szám.

Többes szám.

Nom. Dat. Acc. *purš*, *tiak*, *jūt*. Nom. Dat. Acc. *purš*, *tiak*, *jūdŋ*.

Gen. *puršs*, *tiaks* (*tiaks*),

jūts.

Gen. *puršs*, *tiakŋs*, *jūdŋs*.

b) Umlauttal képezett többessel:

Egyes szám.

Többes szám.

Nom. Dat. Acc. *kostŋ*, *goatŋ*.

Nom. Dat. Acc. *kestŋ*, *geatŋ*.

Gen. *kostŋs*, *goatŋs*.

Gen. *kestŋs*, *geatŋs*.

Jegyzet. Erősen ragozzuk: *pōlump* (balle) — többese *pēlimbər*. — *hōbər* Hafer nyjkan a gyenge nőneműekhez tartozik.

B) Nőneműek.

200. §. A nőnemű főneveket két osztályba sorozhatjuk; az egyikhez tartoznak az erős ragozásúak, melyek a többes számot mindig umlauttal képezik, a másikhoz pedig a gyenge ragozásúak. Ez utóbbiak nagy tért hódítottak, míg az erős nőneműek száma sokkal kisebb; az erős ragozást legjobban megőrizték az *i*-tövek.

Az umlaut beáll a következő erős nőneműekben: a) *o* — *e*, pl. *hont* Hand — *hent*; *bont* Wand — *bent*; *ponk* Bank — *penk*. b) *ō* — *ē*, pl. *rōm* Rahme — *rēman*; *štōt* Stadt — *štētŋ*. c) *o* — *e*, pl. *toxtar* Tochter — *tēxtar*; *nos* Nuss — *nes*; *brost* Brust — *brēst*. d) *ō* — *ē*, pl. *flō* Floh — *flē*. e) *ū* — *ī*, pl. *kū* Kuh — *kī*. f) *ao* — *ae*, pl. *maos* Maus — *maes*; *laos* Laus — *laes*; *braot* Braut — *braet*. g) *ua* — *ia*, pl. *buašt* Wurst — *biašt*. — Umlauton kívül még *-er* raggal is képezi a többes számot: *šol* Schale, több. *šēlar*.

Régen az *ī*-tövekhez tartoztak, de most *-en* raggal képezik a többes számot: *tīr* (türe) — *tīrŋ*; *pox* Bach — *poxŋ*; *mēt* (magnet) — *mēdŋ*; *nōxt* (naht) — *nōxtŋ*; *tsaet* Zeit — *tsaedŋ*; *šrift* (schrift) — *šriftŋ*; *grūp* Grube — *grūbŋ*; *lost* Last — *lostŋ*; *maoer* Mauer — *maoerŋ*; *kroft* Kraft — *kreftŋ*; *tomhaet* (tumpheit) — *tomhaetŋ*; *foltšaet* Falschheit és más *-heit*-ra végződő szó. — Umlauttal mondják *di unkeŋŋ* die Unkosten. A gyenge ragozáshoz tartoznak a régi himn. főnevek közül a következők: *hōbær* Haber; *grīp* Griebe; *mōt* Made; *šnek* Schnecke, és szlávból kölcsönzött, de ófn. eredetű *grati* (ófn. *girāti*, szláv *graty*).

Jegyzet. A casus obl. *n*-je behatolt a nominativusba e szóknál: *pīrŋ* (bire); *klaen* (kleie); *trūn* (truhe); *nīrŋ* (niere); *di kēldŋ* (kelte).

a) Erős nőneműek:

Egyes szám.
Nom. Acc. *toxtar*, *kū*.
Gen. *toxtars* (*toxtarŋs*), *kūs*
(*kūs~s*).
Dat. *toxtarŋ*, *kū*.

Többes szám.
Nom. Acc. *tēxtar*, *kī*.
Gen. *tēxtarŋs*, *kī~s* (*kīs~s*).
Dat. *tēxtarŋ*, *kīn*.

b) Gyenge nőneműek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>krō, sājər.</i>	Nom. Dat. Acc. <i>krōn, sājərŋ.</i>
Gen. <i>krōs (krōs~s), sājərs.</i>	Gen. <i>krō~s, sājərŋs.</i>

Jegyzet. *mōtər* többese *mōtərŋ*; erős alakja nem ismeretes.

C) Semlegesek.

201. §. Itt is, mint a nőneműeknél, két osztályt különböztetünk meg. Vannak oly semlegesek, melyeknek többese ragtalan, vagy *-er* raggal bir, és olyanok, melyek a többes számban *-en* ragot vesznek fel. Ez utóbbiak a gyenge ragozást követik, míg az előbbieket erősen ragozzuk. Gyenge semleges nagyon kevés van.

a) Erős semlegesek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>kolp, fī, štiakl.</i>	Nom. Acc. <i>kēlbər, fiḡər, štiakl.</i>
Gen. <i>kolps, fīs (fīs~s), štiakls.</i>	Gen. <i>kēlbərŋs, fiḡərŋs, štiaklŋs.</i>
	Dat. <i>kēlbərŋ, fiḡərŋ, štiaklŋ.</i>

b) Gyenge semlegesek:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>āk, oar.</i>	Nom. Dat. Acc. <i>āḡŋ, oarŋ.</i>
Gen. <i>āks (āks~s), oars.</i>	Gen. <i>āḡŋs, oarŋs.</i>

Umlautot kapnak a következő főnevek: a) *o — e*, pl. *tīrŋpont* = ajtósarkvas — *tīrŋpēndər*; *lom* Lamm — *lēməŋ*; *tox* Dach — *teḡər*; *kolp* Kalb — *kēlbər*; *lont* Land, Acker — *lēndər*. b) *ō — ē*, pl. *plōt* Blatt — *plēṭər*. c) *o — e*, pl. *šlōs* Schloss — *šlēseŋ*; *plōx* (bloch) — *plēḡər*; *lōx* Loch — *lēḡər*. d) *ō — ē*, pl. *grōs* Gras — *grēzeŋ*; *grōp* Grab — *grēbər*; *rōt* Rad — *rēdər*. e) *u — i*, pl. *tux* Tuch — *tīḡər*. f) *ao — ae*, pl. *haos* Haus — *haezeŋ*; *maol* Maul — *maelər*. g) *oa — ea*, pl. *doaf* Dorf — *deafər*; *boat* Wort — *beatər*.

Eltérőleg az ufn.-től *-er* végzettel képezik a többes számot: *ḡwbelp* Gewölb — *ḡwbēlbər*; *oat* Ort — *eateŋ*; *šaet* Scheit — *šaeteŋ*; *fī* Vieh — *fiḡər*; *prezēnt* Geschenk — *prezeŋteŋ*; *pet* Bett — *peteŋ*; *hēmp* Hemd — *hēmbər*; *pēn* Bein — *pēneŋ*; *klōts* Klotz — *klētsər*; *plōx* (bloch) — *plēḡər*; *ēnt* Ende — *ēndeŋ*; *ḡnpiak* Gebirge —

gppiagər; *gppaet* Gebäude — *gppaedər*; *komitāt* Comitāt — *komi-tātər*; *roš* Ross — *rešər*; *štek* Stück — *štekər*; *heft* Heft — *heftər*

202. §. A deminutivák a többest *-er* közbeszúrásával képezik; pl. *klēdərzen* Kleider; *štraezərzen* Sträusse; az egyes szám: *klētzen*, *štraeszzen*. Az *-el* végűek, mint *laebl* Weste, *zehł* Säckel és a kettős deminutiv képzővel (*-elzen*) képezett szavak: *fēglzen* Vöglein, *mēdlzen* kleines Mädchen a többes számban ragtalanok. Nyelvjárásunk nagyon szereti a deminutiv alakokat, melyek sokszor az alapszó helyett állanak, pl. *frīštēkl* Frühstück helyett; *tswērgl* Zwerg helyett; *hurkazzen* Gurke; *rešpl* Rispe helyett; *šwēlimbl* Schwalbe helyett; *pīrzen* (valószínűleg kfn. bir szóból származik) = fánk; *nīrzen* Niere helyett.

Jegyzet. Az egyes néha többes helyett áll, pl. *šōf* Schaf, *roš* Ross, *hunt* Hund pluralisa néha szintén *šōf*, *roš*, *hunt*; az utóbbi ilyenkor mindig szitokszó, pl. *dos saen hunt* das sind Hunde!

III. A tulajdonnevek ragozása.

203. §. A tulajdonneveket és keresztnneveket a nominativusban mindig a határozott névelővel használjuk, pl. *dər kēlar* Köhler, *dər kratsun* Kracsun; *dər gusti* = Gusztáv; *dər pali* = Pál. Ha egynevű családokról van szó, vagy egy család több tagjáról, akkor a családnevet összekapcsoljuk a *laet* Leute szóval, tehát *di soikv laet* die Szoyka Leute; *di liškv laet* die Liska Leute. A családnév, mint a magyarban, mindig megelőzi a keresztnévet, pl. *dər mrās gusti* = Mráz Gusztáv; *dər mikulik saml* = Mikulik Samu.

A tulajdonneveket erősen és csak az egyes számban ragozzuk; a többest a *laet* szóval fejezzük ki. A gen. ragja *s* (spirans végen *s~s*), pl. *burgərs flekŋ* Burgers Bergwiese; *kraos~s hint* Kraus' Hunde. Ha a keresztnévet is kiteszszük, akkor ez veszi fel a ragot, pl. *gojv mežls bōgŋ* Goja Michaels Wagen. A genitivuson kívül még a dativus és accusativus használtatik, pl. *tsun kamenitski* zum Kamenitzki; *paen španł* beim Spangel; *en kīršnər* dem és den Kirschner. Így ragozzuk a tulajdonnevek nőn. alakjait is: *laofans kŋ* die Kuh der Frau Lauf; *šwirianans haos* das Haus der Frau Schwirian; keresztnévvel együtt: *lukas martšas kēndər* die Kinder der Frau Marie Lukas; *lindnər blankas*

gvbelp das Gewölb der Frau Blanka Lindner; vagyis a kereszt-név kap ragot. A dativust szabályszerűen használják: *pae dər mājərŋ* bei der Frau Mayer; de már *zu* praepositióval az accusativus áll: *tsu di wintslərŋ* zu der Frau Winzler. A névelő csak ez utóbbi esetekben marad meg, míg a genitivust mindig névelő nélkül használjuk.

IV. A melléknevek ragozása.

204. §. Kétféleképen ragozzuk a mellékneveket: erősen és gyengén. Az erős declinációnál a seml. nominativus ragozatlan, a hímn. és seml. genitivusa és dativusa pedig az accusativushoz igazodik, t. i. *-en* ragot vesz fel. Néha *-es* raggal is előfordul a melléknév semleges alakja és pedig először akkor, mikor articulus nélkül használjuk, másodszor *ništ* (nihtes), *bōs* (waz), *vbear*, *vbōs* (ettewer, -waz) szavak mellett, pl. *bēst nīšt gutəs* weist nichts Gutes? *bōs host nājəs gvbrōxt* was hast Neues gebracht? *dōz ɛs vbear ondərs* das ist ein anderer. — A határozott névelő után gyengén, a határozatlan után pedig erősen ragozzuk a melléknevet; az erős ragozás beáll akkor is, mikor a melléknév előtt nincs névelő. Személyes és birtokos névmások után az egyes nominativusban a melléknév ragozása erős, a többes számban pedig gyenge. Az *m*, *n*, *v* tövű melléknevek közül az *n* tövű állhat rag nélkül is névmások után a többes nominativusban, de a mellett raggal is, pl. *mae šēn brīdər* és *mae šēnv brīdər* meine schönen Brüder; az *m*, *v* tövű melléknév azonban mindig kap ragot, pl. *mae lōmv fis* meine lahmen Füße; *dae lōnv oarŋ* deine langen Ohren.

A) Erős ragozás.

1. Névelő nélkül.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər</i>	<i>gutv</i>	<i>gut, gutəs.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gut, gutəs.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>gutv</i>	} mind a három nemben.
Gen.	<i>gutŋ</i>	
Dat.	<i>gutŋ</i>	
Acc.	<i>gutŋ</i>	

2. Határozatlan névelő után.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər</i>	<i>gutv</i>	<i>gut.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gut.</i>

B) Gyenge ragozás.

1. Határozott névelő után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutv</i>	<i>gutv</i>	<i>gutv.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gutv.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>gutŋ.</i>
Gen.	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ.</i>

2. Személyes és birtokos névmás után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər, šēnər</i>	<i>gutv, šēnv</i>	<i>gut, šēn.</i>
Gen.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn.</i>
Dat.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn.</i>
Acc.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutv, šēnv</i>	<i>gut, šēn.</i>

Többszám.

Hím.	Nő.	Seml.
Nom. <i>gutn, šēn (šēnn)</i>	<i>gutn, šēn (šēnn)</i>	<i>gutn, šēn (šēnn)</i> .
Gen. <i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i> .
Dat. <i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i> .
Acc. <i>gutn, šēn (šēnn)</i>	<i>gutn, šēn (šēnn)</i>	<i>gutn, šēn (šēnn)</i> .

A gen. erős alakja megállapodott e kifejezésekben: *az es holbær tsuēnan* es ist halb zwei; *dær fonkuæ es roxær zolts di Eierspeise* ist versalzen (kfn. rach, roche). Erős nominativus van ezekben: *ništ gvķemtær, ništ gvbešēnær kimd ær en di šul* ungekämmt, ungewaschen kommt er in die Schule; *di hon an tōtær gvfondn* man hat ihn tot aufgefunden.

Jegyzet. Ragozatlan melléknév van e helységnevekben: *naehā* = Sajóréd; *oltšmekš* Altschmecks. Ellenben a gen. *n* ragjával mondjuk: *naendrof* = Igló.

V. Fokozás.

205. §. A középfok képzője *-ær*, pl. *šēn, šēnær* schön, schöner; *jun, jinær* jung, jünger; a legtöbb magánhangzó — körülbelül ugyanazok, mint a névragozásnál — umlautot kap. A felsőfokot *-st* képzővel képezzük; hangzója ugyanaz, mint a középfoké. Ha ez utóbbiban beáll az umlaut, akkor a felsőfok is kap umlautot. Úgy a középfokot, mint a felsőfokot erősen és gyengén ragozzuk; ez utóbbit azonban mindig a határozott névelővel együtt mondjuk. Példák:

a) umlaut nélkül:

<i>traek</i>	<i>traegær</i>	<i>traegst</i>
<i>longsom</i>	<i>longsomær</i>	<i>longsomst</i>

b) umlauttal:

<i>štark</i>	<i>štærkær</i>	<i>štærkst</i>
<i>kolt</i>	<i>kældær</i>	<i>kæltst</i>
<i>šwox</i>	<i>šweʒær</i>	<i>šweʒst</i>
<i>bolfł</i>	<i>belfłær</i>	—
<i>tōm</i>	<i>tēmær</i>	<i>tēmst</i>
<i>hōx</i>	<i>heʒær</i>	<i>heʒst</i>
<i>jun</i>	<i>jinær</i>	<i>jinst</i>

<i>oam</i>	<i>eamər</i>	<i>eamst</i>
<i>boam</i>	<i>beamər</i>	<i>beamst</i>
<i>šoaf</i>	<i>šeafər</i>	<i>šeafst</i>
<i>kuats</i>	<i>kiatsər</i>	<i>kiatst.</i>

Jegyzet. Umlaut nélkül fokozzuk: *kloar* klar, *kloarər*, *kloarst*; *flox* flach — *floxər*, *floxst*.

A következő melléknevek hangzója megrövidül a közép- és felsőfokban:

<i>klēn, klīn</i>	<i>klēnər</i>	<i>klēnst</i>
<i>brēt</i>	<i>brədər</i>	<i>bretst</i>
<i>šēn</i>	<i>šenər</i>	<i>šenst</i>
<i>šmōl</i>	<i>šmēlər</i>	<i>šmēlst</i>
<i>grūs</i>	<i>grēsər</i>	<i>grēst</i>
<i>grōp</i>	<i>grēbər</i>	<i>grēbst</i>
<i>šwear</i>	<i>šwērər</i>	<i>šwērst.</i>

Vannak melléknevek, melyek csak a közép- és felsőfokban fordulnak elő és részint határozók, részint kötőszók; ezek:

<i>gut</i>	<i>pesər</i>	<i>pest</i>
<i>mē</i>	<i>mear</i>	<i>maest, mēst</i>
<i>metl</i>	<i>metlər</i>	<i>metlst</i>
—	<i>fēdər</i> vorder (<i>fēdər-</i> <i>liər</i> = előbb való)	<i>fēdərst</i>
—	<i>ōbər</i> prap.	} <i>obər, ēbərst</i>
—	<i>ēbər</i> melléknév	
—	<i>undər</i> unter	<i>undərst</i>
—	<i>hēdər</i> hinter	<i>hēdərst.</i>

Jegyzet. A melléknevet nyjk szor *tsu* (zuo), *vzō* (sō). *pōt* és *flek* szókkal fokozza, pl. *dōz es v tsu gut baep* das ist ein sehr gutes Weib; *v pōtšlēxt kēnt* ein sehr schlechtes Kind! *iχ zae fleknos* = csurom viz vagyok; *dər himl boar vzō šēn* der Himmel war so schön (= sehr schön).

Sokszor nem képezzük a középfokot, hanem e helyett az alapszó elé *eagər* ärger szót teszszük, pl. *du pēst eagər nos bi* iχ du bist ärger nass (= nasser als ich).

VI. A névmások ragozása.

206. §. A névmásoknak (kivéve a vonatkozó és birtokos névmásokat) rendszerint két alakjuk van: egy hangsúlyos és egy hangsúlytalan; az előbbi rendszerint magában áll és mindig nyomatékkal ejtjük, az utóbbi nem kap hangsúlyt és ige előtt vagy után találjuk. Nyjokban e kétféle alakot már a magánhangzóról is felismerhetjük; a hangsúlyos névmás hangzója t. i. mindig hosszú, míg a hangsúlytalané *a* vagy *u*.

A) Személyes névmások.

207. §.

Egyes szám.

I. személy.	II. személy.	Hímn.	III. személy. Nőn.	Seml.
Nom. <i>iχ, iχv</i>	<i>dū, du</i>	<i>ear, ər</i>	<i>zi, zī, zv</i>	<i>əs, s.</i>
Gen. <i>bēgḡmaenər</i>	<i>daenər,</i>	—	—	—
<i>maentfēgḡ</i>	<i>daens</i>	—	—	—
Dat. <i>mīr, mīr,</i>	<i>dīr, dīr</i>	<i>īm, im</i>	<i>īr, ir</i>	<i>īm, im</i>
<i>mər</i>	<i>dər</i>	<i>om</i>	<i>ər</i>	<i>om.</i>
Acc. <i>miχ</i>	<i>diχ</i>	<i>ziχ, an</i>	<i>zī, zi,</i>	<i>əs, s</i>
		(sokszor <i>īm</i>)	<i>zv.</i>	

Többes szám.

I. személy.	II. személy.	III. személy.
Nom. <i>bīr, bir, bər</i>	<i>īr, is, ər</i>	<i>zī, zi, zv.</i>
Gen. <i>unzərēnəs</i>	<i>aerṇtolbm</i>	<i>īrv, īrṇtolbm</i>
<i>unzerṇtolbm</i>		(<i>īrtolbm</i>) <i>īnans.</i>
Dat. <i>uns (ziχ)</i>	<i>aex</i>	<i>īnan</i> (sokszor <i>om</i>).
Acc. <i>uns (ziχ)</i>	<i>aex</i>	<i>zī, zi, zv.</i>

Visszaható igék mellett a többes első személy helyett mindig a harmadik személyű névmás használtatik, pl. *zets pər ziχ of di ponk* setzen wir uns auf die Bank. Sokszor acc. helyett a dativus áll, pl. *bēm (bēn helyett) host gʷzēn* wen hast du gesehen? — *īm (īn helyett) hob iχ gʷzēn* ihn habe ich gesehen. A többest néha az egyessel fejezzük ki, pl. *host en polōkḡ tsu es~ gēbm* hast du den Polaken (= Mähern) zu essen gegeben?; felelet: *jō, iχ hob om (īnan helyett) gēbm*. Udvarias megszólításnál a III. személy

többsét használjuk, pl. *zī hon ɔm ništ gɔkōft* Sie haben ihm nichts gekauft; *hon zv īnan* (ufn. Sie helyett) *gɔzuxt* hat man Sie gesucht? *iχ hob īnan* (ufn. Sie h.) *nēt gɔhoart* ich habe Sie nicht gehört; a II. személyű többessel (*īr, ər*) pedig idős férfiakat, asszonyokat szólítunk meg, pl. *īr boart jə nēt dō* Ihr wart ja nicht dort! *iχ hob aex ništ gɔzēn* ich habe Euch (= Sie) nicht gesehen. Ugyanazon névmás III. alakját (*is*) mindig több személy bizalmas megszólítására használjuk, pl. *is boarts nēt en dər šul* ihr wart nicht in der Schule. A genitivust többnyire csak összetételekben találjuk; a gyakoribb alak *maenər*, de a mellett előfordul *maens* is (*maens-fēgn*). A III. sz. névmásnak sajátos alakja *īrv*, mely csak e kapcsolatokban található (I. és II. személynél egyaránt): *bīr boarŋ īrv zībmnv* wir waren unser sieben; *dī zaen īrv tsēnv* sie sind ihrer zehn.

B) Vonatkozó névmások.

208. §. Az ufn. vonatkozó névmás — der, die — nyjkan is megvan, pl. *its ɛs holt koman v har, dear hot gɔzōkt* jetzt ist ein Herr gekommen, der gesagt hat; *əs boar ɛmɔl v mōn unt v baep, dī hon v tsēn joar tsuzɔf gɔlēpt* es war einmal ein Mann und ein Weib, die 10 Jahre zusammen gelebt haben; a seml. das és welcher, -e, -es azonban sohasem fordul elő mint vonatkozó névmás. Vonatkozó névmásként nem annyira *dər* der, *dī* die szerepel, mint inkább a kérdő névmás *bear, bos*. Mindkettőt összeköthetjük a *dv* szóval, pl. *beardv nēt hī ɛs, krikt ništ* wer nicht hier ist, kriegt nichts; *dər jun, bostv gɔštoabm ɛs* der Knabe, der gestorben ist. A főmondatban a der, dessen el is maradhat, ha a mellékmondat megelőzi, pl. *bear fil hot, zɔl ɔx gēbm* wer viel hat, der soll auch geben; de ha a mellékmondat a főmondat után jön, akkor a névmást kiteszszük a főmondatban, pl. *dear ɛs nēt hī, bos miχ gɔšlɔgɔ hot* der ist nicht hier, wer mich geschlagen hat.

Míg *bear* személyekről használtatik és mindig az első mondat névmása, addig *bos* névmással a második mondatot kezdjük; de állhat néha az első mondat elején is, pl. *bos miχ nēt gearŋ hot, zɔl nēt mēt mər rēdŋ* was mich nicht gern hat, soll mit mir nicht reden. A *bos* névmást állatokra és minden-

féle dolgokra mondjuk, vonatkoztatjuk azonban személyekre is, pl. *dər mōn, bos met mər ɛs koman* der Mann, welcher mit mir gekommen ist; több személyről is *bos* névmást használjuk, pl. *di polōkɔ, bos mər ɛn flekɔ hon opɔvmət* die Polaken (= Mäher), die mir die Bergwiese abgemäht haben; *di haezər, boz iɣ hop ɔvpaot, zaen opɔvbrīt*, die Häuser, die ich gebaut habe, sind abgebrannt. A *bos* alakot sokszor a III. személyű névmás hangsúlytalan alakjaival együtt mondjuk, tehát *bozər, bosv, bozəs*; dat. *bozom, bozər, bozom*; acc. *bozan, bosv* (vagy *bosv an*) *bozəs*. Példák: *dər paoər, bozər uns* (szokottabb *boz uns* vagy *bostv uns*) *hōlts hot ɔvphokt* der Bauer, welcher uns Holz gehackt hat; *di frā, bosv uns* (*boz uns, bostv uns*) *ō-ɔvklōkt hot* die Frau, die uns angeklagt hat; *ɛs rɔs, bozəs uns* (*boz uns, bostv uns*) *ɔvzopt hot* das Ross, welches uns einen Fusschlag versetzt hat. A dativusnál és accusativusnál a vonatkozó névmás két része közé mindig közbeszúrjuk a személyes névmást, mely mint alany szerepel, pl. *dər hunt, boz iɣ om tsu fres~ hop ɔvbm* der Hund, dem ich zu fressen gegeben habe; *di toɣtər, bos pər ər kēn mōn krīgɔ* die Tochter, der wir keinen Mann kriegen...; *ɛs baep, boz om* (vagy *boz iz om*) *is ɛn di epl̩ zaets ɔnan* das Weib, dem ihr die Äpfel gestohlen habt. — A genitivus ritkán fordul elő s akkor is a *dər* genitivusa, pl. *dər hājər, dēns~s kēnt ɔvštoabm ɛs* der Bergmann, dessen Kind gestorben ist...; *di frā, dearns klēdər tsures~ zaen*... die Frau, deren Kleider zerrissen sind. A genitivust sokszor a dativus helyettesíti, pl. *dər fūrmon, bēm* (vagy *dēn*) *ɛs rɔs kreɔrt ɛs* der Fuhrmann, dessen Ross krepirt ist...

A vonatkozó névmás teljes ragozása a következő:

	Hímn.	Egyes szám. Nőn.	Seml.
Nom.	<i>bozər (bostv)</i>	<i>bosv (bostv)</i>	<i>bozəs (bostv).</i>
Gen.	<i>bēs~s (bēms)</i>	—	<i>bēs~s (bēms).</i>
Dat.	<i>bozom</i>	<i>bozər</i>	<i>bozom.</i>
Acc.	<i>bozan</i>	<i>bozv (bostv)</i>	<i>bozəs (bostv).</i>

Többes szám.

Nom. *bosv.*
Gen. —
Dat. *bozom.*
Acc. *bosv.*

A hiányzó alakokat a *dər* névmás megfelelő alakjaival pótoljuk.

C) Mutató névmások.

209. §.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>dear — dər</i>	<i>dī — di</i>	<i>dōs — dos — əs — s.</i>
Gen.	<i>dē~s~s</i>	<i>dear~s — dər</i>	<i>dē~s~s.</i>
Dat.	<i>dēm — en — n</i>	<i>dear~ — dər</i>	<i>dēm — en — n.</i>
Acc.	<i>dēn — en</i>	<i>dī — di</i>	<i>dōs — dos — əs — s.</i>

Többes szám.

Nom. Acc.	<i>dī — di.</i>
Gen.	<i>dēnans.</i>
Dat.	<i>dēnan — en — n.</i>

Ezek közül a hangsúlyos alak mutató névmás, a hangsúlytalan pedig határozott névelő; ez utóbbinak egyik alakja, az *-n* csak enklisisben szerepel, pl. *du brēst mi~ aoz~* (ufn. aus dem) *fōrštont* du bringst mich aus dem Verstand; *bīr gēn mēn* (ufn. mit den) *hīnər~ slōf~* wir gehen mit den Hühnern schlafen.

A névragozásban a névelőnek az a szerepe van, hogy az egyenlő eseteket (kivéve a genitívust) egymástól megkülönböztesse; pl.:

Egyes szám.

Nom.	<i>dər hiat</i>	<i>dər gusti.</i>
Gen.	<i>hiats (hiats~s)</i>	<i>— gustis.</i>
Dat. Acc.	<i>en hiat</i>	<i>en gusti.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>di hiat~.</i>
Gen.	<i>— hiat~s.</i>
Dat. Acc.	<i>en hiat~.</i>

Távolabbra mutató névmás nyjkbán *dear* és *dō* (dâ) együttes használata, pl. *dear dō boar en g~neš* — dieser vagy jener war im Obst (hat Obst gestohlen). A helyhatározó *dar* megvan ez

összetételekben: *dərĥēm* daheim, *dərtsū* dazu; a magánhangzó kiesik ezekben: *drōn* daran, *drof* darauf, *drīb̄m* drüben, *draos~* draussen. Kfn. *dār* már nem fordul elő összetételekben, a milyen pl. az ufn. daran, darauf, damit; helyettök a semleges névmást használjuk a megfelelő praepositíóval: *ōn dēn*; *of dōs*; *met tēn*. A *hin* és *her* határozóval alkotott összetételek közül csak az utóbbi használtatik, természetesen rövidített alakban, pl. *raosər* (herausher-ből); *reṇər* (hereinher-ből); *ropər* (herabher-ből).

D) Birtokos névmások.

210. §. A jelzői birtokos névmások: *mae*, *dae*, *zae*, *unzer*, *aer*, *ir*, *inans*. A III. sz. birtokos névmások közül *zae* akkor használtatik, mikor a birtokos hímn. vagy semlegesnemű, *ir* pedig akkor, mikor a birtokos nőnemű; *inans* = öné, pl. *dōz ēs inans lont* = ez az ön szántóföldje; *ēs dōs inans* = öné az? Névelő sohasem áll a névmás előtt, az *ig*-gel tovább képzett alakok pedig, mint az ufn. der meinige, der deinige, der seinige — ismeretlenek. A névmások ragozása olyan, mint a mellékneveké.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>mae (maenər)</i>	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenəs, maens)</i>
Gen.	<i>mae (maens~s)</i>	<i>mae (legtöbbször maenər̄s)</i>	<i>mae (maens~s)</i>
Dat.	<i>maen</i>	<i>maenər</i>	<i>maen</i>
Acc.	<i>maen</i>	<i>mae</i>	<i>mae</i>

Többes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenn)</i>
Gen.		<i>mae (maenans)</i>	
Dat.		<i>maen (maenan)</i>	
Acc.		<i>mae (maenn)</i>	

A zárójelben lévő alakokat csak akkor használjuk, mikor a névmás hangsúlyos és külön áll, vagy mikor mint állítmány szerepel; pl. *dear hunt ēs maenər* der Hund ist der meinige; *dōs*

haos es zaenəs dieses Haus ist seines; *bulēn kēndərŋ* host əs *gēbm* welchen Kindern hast du es gegeben? — felelet: *maenan* meinen. Egészen úgy, mint a *mae* névmást, ragozzuk a többit is.

E) Kérdő névmások.

211. §. Ezek a következők: *bear* wer? *bōs, bos* was (wer, was); *bēlχər, bulēnər**) welcher; *bu, bū* (wâ) wo; *buhin* wohin; *buhər* woher; *bōlv, bulv* welchein; *bos fōrv* was für ein. — *bear, bōs, bos* ragozása a következő:

	Hímn.	Egyes szám.
		Seml.
Nom.	<i>bear</i>	<i>bōs, bos</i>
Gen.	<i>bēs~s, bēms~s</i>	<i>bēs~s, bēms~s</i>
	<i>bēms</i>	<i>bēms</i>
Dat.	<i>bēm</i>	<i>bēm</i>
Acc.	<i>bēm</i>	<i>bōs, bos.</i>

bēlχər, bulēnər névmást így ragozzuk:

	Hímn.	Egyes szám.	
		Nőn.	Seml.
Nom.	<i>bēlχər, bulēnər</i>	<i>bēlχv, bulēnv</i>	<i>bēlχəs, bulēnəs (bulē~s)</i>
Gen.	<i>bēlχ~s, bulē~s</i> (<i>bulē~s~s</i>)	<i>bēlχərs, bulēnərs</i>	<i>bēlχ~s, bulē~s</i> (<i>bulē~s~s</i>)
Dat.	<i>bēlχ~, bulēn</i>	<i>bēlχər, bulēnər</i> (<i>bēlχərŋ, bulēnərŋ</i>)	<i>bēlχ~, bulēn</i> <i>bulē~s.</i>
Acc.	<i>bēlχ~, bulēn</i>	<i>bēlχv, bulēnv</i>	<i>bēlχəs, bulēnəs</i> (<i>bulē~s</i>)

Többes szám.

Nom. Acc.	<i>bēlχv, bulēnv</i>	
Gen.	<i>bēlχ~s, bulē~s</i> <i>bulē~s~s</i>	<i>bēlχərŋs, bulēnərŋs</i> <i>bēlχ~s, bulē~s</i> <i>bulē~s~s.</i>
Dat.	<i>bēlχ~, bulēnan.</i>	

bū (wâ) eredeti jelentésén kívül a mozgást jelentő igél mellett egyértelmű az ufn. wohin névmással, pl. *bu ez ər gonar*

*) Innen a dobsinaiak gúnyos elnevezése: *buléner*.

wohin ist er gegangen? A kérdő névmás nem alkot összetételt elüljáróval; a kfn. wozu, weshalb helyett nyjk ezeket használja: *tsu bōs, fōr bōs*; pl. *tsu bōs pēst tsū mār kōman* wozu bist zu mir gekommen? *fōr bōs gēst nēt ęus hā* weshalb gehst du nicht ins Heu?

F) Határozatlan névmások.

212. §. *ēnār, ē, v* ufn. ein ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>ē (ēnār), v</i>	<i>ē (ēnn), v</i>	<i>ē (ēnās, ē~s), v</i>
Gen.	<i>ē (ē~s~s), v</i>	<i>ēnār (ēnār~s), v</i>	<i>ē (ē~s~s), v</i>
Dat.	<i>ēn, an</i>	<i>ēnār, ar</i>	<i>ēn, an</i>
Acc.	<i>ēn, an</i>	<i>ē, v</i>	<i>ē, v.</i>

A zárójelbe tett alakokat akkor használjuk, mikor a főnév nincs kitéve, a hangsúlytalan *v* pedig határozatlan névelőnek szerepel.

ēnār, v, bear és *bōs* összetételei: *ōx nēt ēnār, ōx nēt ēnn, ōx nēt ēnās* auch nicht einer — eine — eines; *vbulēnār, -v, -ās* (mint jelző *vbulē*, pl. *vbulē frēmđār*) irgendein; *unzārēnār, -v, -ās* unsereiner; *kēnār, -v, -ās* kein; *nbear, nbōs* (ettewer, ettewag); *npoar* ein paar (= einige); *zabear, zabōs* sei wer, sei was.

Határozatlan névmások még: *monxār, -v, -ās* mancher; *jēđār, -v, -ās* (többsé *olv* alle); a semleges gyakran hímn. helyett áll, pl. *v jēđās bēs, dostv šēldiž pēst* ein jeder weiss, das du schuldig bist; *jētbēđār, — bēđv, — bēđās* (ietweder); *nbōs fōr ēnār* was für einer; *zētār, vzetār* (sôtāner), melynek az a jelentése is van, hogy 'igen', 'nagy', pl. *iž hop zētō ongst aosgūštonđū* ich habe so grosse Angst ausgestanden; *v onderār, -v, -ās*; semleges alakja a kérdő névmással együtt is gyakran használtatik: *nbear ondārs* irgend ein anderer; *nbōs onders*; *ondārs*-nek, mint a kfn.-ben, sokszor határozói jelentése van; 'einander' nyjkban *vnont*, ritkán *vnondār*; összetételei: *metvnont, metvnondār* mit einander; *fōvnont, fōvnondār* von einander; *aozvnont, aozvnondār* aus einander; *duaxvnont, duaxvnondār* durcheinander; *paevnont, paevnondār* bei einander; *hēndārvnont, hēndārvnondār* hintereinander; *zēlbār*, mely ragozhatatlan, megfelel a kfn. *selp*-nek; *man* man összetételekben *mon*, pl. *nīmōnt* niemand, gen. *nīmōnts*, dat. *nīmōndū*.

VII. A számnevek ragozása.

213. §. Tőszámnevek: 1. *ē*, *ēnas*, *ē~s*; *ē*, 'csupa', 'teljes' értelemben fordul elő az ily szerkezetekben: *ix sae ē drek* ich bin voller Schmutz. Az individualizálásra használt alak *ēnər*, pl. *dōz ɛs ēnər* = ein gewisser, bestimmter; ellenben a hangsúlytalan *v*-nak kfn. ein, ufn. irgendein jelentése van, pl. *v baep boar pae uns* ein Weib war bei uns. 2. *tswā*, *tswēnv*. 3. *drae*, *drājv*. 4. *fir*, *fīrv*. 5. *fēm*, *fēm̄v*. 6. *zeks*, *zeks̄v*. 7. *zīb̄m*, *zīb̄m̄nv*. 8. *ox̄t*, *ox̄tv*. 9. *naen*, *naenn*. 10. *ts̄en*, *ts̄ēnv*. 11. *ɛlf*, *ɛlv̄v*. 12. *tswēlf*, *tswēlv̄v*. 13. *draetsan*. 14. *fīrtsan*. 15. *fof̄tsan*. 16. *zeχ̄tsan*. 17. *ziptsan*. 18. *ox̄tsan*. 19. *naentsan*. 20. *tswēnts̄ix̄*. 21. *ēnan* *tswēnts̄ix̄*. 22. *tswāunt̄swēnts̄ix̄*. 23. *draeunt̄swēnts̄ix̄* stb. 30. *drae-s̄ix̄*. 40. *fīrts̄ix̄*. 50. *fof̄ts̄ix̄*. 60. *zeχ̄ts̄ix̄*. 70. *zipts̄ix̄*. 80. *ox̄ts̄ix̄*. 90. *naents̄ix̄*. 100. *hund̄ert*. 1000. *taoz̄t*.

214. §. *zwei* ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom. Acc.	<i>tswē</i> , <i>tswā</i> (<i>tswēnv</i>)	<i>tswā</i> , <i>tswū</i> (<i>tswā</i> , <i>tswuv</i>)	<i>tswā</i>
Gen.	<i>tswā~s</i> (<i>tswēnans</i>) (<i>tswēnans</i>)	<i>tswā~s</i>	<i>tswā~s</i>
Dat.	<i>tswēn</i> (<i>tswēnan</i>)	<i>tswūn</i>	<i>tswēn</i> (<i>tswēnan</i>)

A zárójelben lévő alakok magokban (főnév nélkül) állanak, a többit pedig jelzőként használjuk, pl. *ix hop tswā kēndər* ich habe zwei Kinder; *bif̄ln host gēbm̄* wie vielen hast du gegeben? felelet: *tswēnan* zweien.

Jegyzet. *tswuv* kfn. *zwuo* tulajdonképen nőnemű, de azért mondjuk hímn. és seml. szóról is.

Nemcsak a *zwei*-nak, hanem 12-ig minden számnévnek van egy teljesebb alakja, melyet akkor használunk, mikor a számnevet magában mondjuk.

215. §. Sorszámnevek: 1. *dər eašt̄v*. 2. *dər tswaet̄v*. 3. *dər dreht̄v*. 4. *dər fīrt̄v*. 5. *dər fēm̄ft̄v*. 6. *dər s̄ekst̄v*. 10. *dər ts̄ētv̄*. 20. *dər tswēnts̄ix̄st̄v*. 30. *dər draes̄ix̄st̄v*. 100. *dər hund̄ertst̄v*. Ragozásuk egyezik a melléknevekével.

216. §. Szorzó számnevek: *ēmōl* (*vmōl*) einmal; *tswāmōl* zweimal; *draēmōl* dreimal; *tsē~mōl* zehnmal.

217. §. Sokszorosító számnevek: *ē~fox* einfach; *tswāfox* zweifach; *fīrfox* vierfach.

Jegyzet. A praepositíós számnevek nyjokban *pu* praepositíóval fordulnak elő, pl. *pu taoz~t* zu tausend.

VIII. Az előljárók.

218. §. Az igazi előljárók eredetileg határozóknak is vétettek, a minek nyomát nyjokban már csak az előljáróknak igékkal és határozókkal való összetételeiben találjuk. Némileg határozóknak lehet venni azon előljárókat, melyek a főnév után állanak, pl. *en bosər nō* dem Wasser entlang; *en fōtər kēgŋ* dem Vater entgegen gehen; *en hōf vfoar, vhentər* dem Hof entlang nach vorne, nach rückwärts; *en hībl nō rōf, nō rundər* den Berg hinauf, hinunter.

219. §. Accusativussal állanak a következő előljárók: *em* (ófn. umbi, ufn. um); *met* = mit; *duax* = durch; *tsu* = zu; *kēgŋ* = gegen, pl. *iχ ge kēgŋ bolt* ich gehe gegen den Wald.

220. §. Dativust vonzanak: *aos* = aus; *fōn* = von; *fōr* = vor és für; pl. *fōr kēldŋ rōgŋ* vor Kälte ragen; jelenti azt is: helyett és miatt, pl. *iχ bar fōr īnan špilŋ* ich werde statt Ihrer spielen; *foamər* helyettem és miattam; ilyen összetételek még: *foadər, foaruns, foaraeχ*; *loot* = laut; *nēbm* = neben; *nō* = nach; *ōn* = an, pl. *ōn dər pox* an dem Bach; *ōbər* = ober; *ōnn* = ohne; *pae* = bei; *štōts* = statt; *zaet* = seit; *bēgŋ* = wegen.

221. §. Dativust és accusativust vonzanak: *of* = auf; *hendər* = hinter; *en* = in; *nēbm* = neben; *undər* = unter; *tsweš~*, *kweš~* = zwischen; *ībər* = über (*tsu* helyett áll e mondatokban: *ībər di eat šlōn* zur Erde werfen; *iχ hop ībər om gvzōkt* ich habe zu ihm gesagt); *undər* = während; *undər bēk* unterwegs; *of tər bēk* auf dem Wege, unterwegs; *of ti bēk* auf den Weg, melyekben *bēk* többes szám. A nyelvérzék egyes számnak érezte *di bēk* szót, melyet ennek következtében erős nőneműnek vett.

222. §. Genitivussal csak e két előjáró áll: *holbm̃ halber*, *bēgñ wegen*, pl. *maentfēgñ* vagy *bēgñmaenār* meinetwegen; *daen-tolbm̃ deinetwegen*; *aeərntolbm̃* ihrethalben.

223. §. Kettős előjárók: *pis tsu* = bis zu; *pis en* = bis in; *pis for* = bis vor; *met zonftñ* = mit sammt ihm.

IX. Az igék ragozása.

A) Általános megjegyzések.

224. §. A fő- és mellékmondatban a segédige mindig az ige előtt áll; ritka az az eset, mikor mellékmondatban a segédige az ige után következik.

225. §. Vannak nyjkb̃an kettős acc.-t vonzó igék is; ezek: *hēs̃*, *mox̃*, pl. *dər hod an an ȳzl̃ gnhēs̃* er hat ihn einen Esel geheissen; *dər meyt mīχ gonts tōm* er macht mich ganz dumm. Több visszaható ige mellett a 'sich' névmáson kívül egy másik accusativus is van; ilyen igék: *machen*, *fressen*, *essen*, *saufen*, *trinken*, *arbeiten*, pl. *dər meyt sīχ tōm* er macht sich dumm; *dər frēst sīχ oam* er frisst sich arm; *dī oabərt sīχ mot unt mīt* sie arbeitet sich müde (ez utóbbi ige előfordul praepositíós határozóval is, pl. *zī oabərt sīχ tsu tōt* sie arbeitet sich zu tot.

226. §. A dentalis tövű igék hangzója a sing. 1., 2., 3. és a plur. 2. személyében rendszerint megrövidül, pl. *trētñ* treten, 1., 2., 3. és plur. 2. sz. *trit*, *tritst*, *trit*, *trits*; *rēdñ* reden, 2. és 3. sz. *rētst*, *rēt*, plur. 2. sz. pedig *rēts*. Hosszú hangzóval ejtjük azon igéket, melyeknek a többesben ugyanazon hangzójuk van, mint az egyesben, pl. *lēbm̃* leben, *du lēpst*, *ear lēpt*, *bīr lēbm̃*, *du lebst*, *er lebt*, *wir leben*; *pōdñ* baden, *du pōtst*, *ear pōt*, *bīr pōdñ*, *du badest*, *er badet*, *wir baden*.

227. §. Az umlaut a praes. 2. és 3. személyében és praet. coni-ban (a praeterito-praesentiáknál) majdnem mindig bekövetkezik, sokszor oly igéknél is, melyeknek az ufn.-ben nincs umlautjuk, pl. *pokñ* backen; *pekt*, *pekst*, *backst*, *backt*; *frōgñ* fragen; *frēkst*, *frēkt*, *fragst*, *fragt*; *rūf̃* rufen; *rīfst*, *rīft*, *ruft*, *ruft*; *mox̃* machen; *meyst*, *meyt*, *machst*, *macht*; *tūn* tun; *tist*, *tit*, *tust*, *tut*. Az umlaut teljesen bekövetkezett a következő igékben: *rēf̃* (*raufjan) Flachs raufen; *tēf̃* (töufen); *hinərñ*.

(hungern); *ȳdȳ* (ātemen); *ziȳ pušmets~* (smutzen); *fincklȳ* (vunkeln); *kēf~* (*kaupjan).

Jegyzet. *kōman* (kumen) præs. 2. és 3. sz. *kimst*, *kimt*, a melyek *kümetst, *kümt alakokra vezetendők vissza.

228. §. A gyenge igeragozás nyjokban nagyon el van terjedve; több ige pl., melyek az ufn.-ben erősek, nálunk a gyenge coniungatióhoz tartoznak. Ilyenek: *fōrtsaen* — *fōrtsaet* (verzihen); *štōbm* — *gvštōpt* (stieben); *kaen* — *gvkaet* (kiuwen); *feȳtn* — *gvfeȳt* (vehten); *brīn* — *gvbrīt* (brinnen); *swīrn* — *gvšwīrt* (schwieren); *špaen* — *gvšpaet* (speien); *hān* — *gvhāt* (hauen); *nīs~* — *gvnīst* (niesen). Az ufn.-től eltérőleg erősen ragozzuk a következőket: *kraeš~* *gvkraeš~* (krīschen); *graenan* — *gvgrīnan* (grīnen); *šearȳ* — *gvšoarȳ* (scherren); *binkȳ* — *gvbinkȳ* (winken); *hinkȳ* — *gvhinkȳ* (hinken); *ofhēnan* — *ofgvhōnan* (hängen = felakasztani).

B) Személyragok.

229. §. Minden igének, az erősnek úgy mint a gyengének, ugyanazon személyragjai vannak; kivételek a präterito-præsentiák, melyek a præs. sing. 3. személyében nem kapnak -t ragot.

Præsens.		Imp.	
Egyes sz.	Többes sz.	Egyes sz.	Többes sz.
1. —	1. -n		
2. -st	2. -ts	2. —	2. -ts
3. -t	3. -n.		
Infinit.		Partic.	
		part. præs. -ndiȳ	
		“ præt. <i>gv...n</i> ; -ȳr, -v, -ȳs	
		“ “ <i>gv...t</i> ; -ȳr, -v, -ȳs.	

230. §. ,e‘ rag egyetlen egy személyben sincs; ezen rag nélkül képezzük a gyenge és erős igék imperativusát is, továbbá a *d*, *t*, *st*-re végződő gyenge igék præsensét és participium präteritumát. Az egyes 2. sz. -st-je valószínűleg a középnevet *ste*-ből keletkezett; e rag az -st-re végződő igék *st*-jével egybe esik, pl. *du fost*, *ear fost* du fastest er fastet; összevonás van ebben is: *du kinst* du könntest, *du hest* du

hättest. A többes 1. személyben — mint a kfn.-ben — elmarad a rag, ha a személyes névmás közvetlenül az igére következik, pl. *trink pār trinken wir, æs pār essen wir*. A többes szám 2. személyéhez és a többes imperativushoz mindig *s* (*ëz) járul, pl. *is kōmts net ihr kommt nicht; kōmts dōx kommt doch!* De a megszólításul alkalmazott többes 2. személynél mindig elesik az *s*, pl. *kōmt net kommt ihr nicht?*

Jegyzet. ,ob', ,was', ,weil', ,wenn', ,wer', ,wo' kötőszavakhoz sajtóságos módon járul az egyes és többes 2. és a többes 3. személyének ragja, pl. *optv kimst ob du kommst; dostv zōlst bes~ dass du wissen sollst; dozər net gēt dass Ihr nicht geht* (idősb emberek udvarias megszólítása); *boardv hī pēst weil du hier bist; bostv zōlst zaen was du sein sollst*.

C) Paradigmák.

231. §.

Erős ige:	<i>štēn</i>	Gyenge ige:	<i>kōx~</i>
Præs. ind. egyes	1. <i>šte</i>	Præs. ind. egyes	1. <i>kōx</i>
	2. <i>štēst</i>		2. <i>kōxst</i>
	3. <i>štēt</i>		3. <i>kōxt</i>
többes	1. <i>štēn</i>	többes	1. <i>kōx~</i>
	2. <i>štēts</i>		2. <i>kōxts</i>
	3. <i>štēn</i>		3. <i>kōx~</i>
Imp. egyes	2. <i>šte</i>	Imp. egyes	2. <i>kōx</i>
többes	2. <i>štēts</i>	többes	2. <i>kōxts</i>
Particip. præs.	<i>štē~dix</i>	Particip. præs.	<i>kōx~dix</i>
Infinitivus	<i>štēn</i>	Infinitivus	<i>kōx~.</i>
Körülírt præt. egyes	1. <i>iχ zae</i>	Körülírt præt. egyes	1. <i>iχ hop</i>
<i>gvštondŋ stb.</i>		<i>gvkōxt.</i>	
Körülírt præt. coni. egyes	1. <i>iχ</i>	Körülírt præt. coni. egyes	1. <i>iχ</i>
<i>bear gvštondŋ stb.</i>		<i>het gvkōxt.</i>	
Partic. præt. <i>gvštondŋ, -ər, -v, -əs.</i>		Partic. præt. <i>gvkōxt, ər, -v, -əs.</i>	

D) Idők.

232. §. A gyenge és erős igeragozásban hiányzik az imperfectum képzése; kivételek a präteritio-præsentiák, melyeknek imperfectumi alakjuk is van, de csak a coniunctivusban. A mult kifejezésére nyjokban mindig a perfectum szolgál, melyet

a ‚haben‘ vagy ‚sein‘ segédigével szokás körülírni, pl. *ix hop gnhokt ich habe gehackt*; *ix sae gnlōf~ ich bin gelaufen*; ‚sein‘ segédige a mozgást kifejező igék mellett áll, milyenek pl. *begegnen, treten, laufen, stehen, springen, reiten, stb.* Nyjkbán ismeretlen a ‚haben‘ segédigével képezett perfectum alkalmazkodása az infinitivushoz, mely az ufn.-ben können, dürfen, müssen, sollen, lassen, wollen, wissen, sehen, hören után bekövetkezik; az ily szerkezetben, mint pl. az ufn. *ich habe ihm sagen wollen*, nyjk eképen használja a perfectumot: *ix hob om gnbolt zōgn*; *ix hob an net gntart slōn* ich habe ihn nicht schlagen dürfen.

233. §. A futurumot ‚werden‘ (*ix bar, du bist, ear bit* stb.) segédigével képezzük. E segédige szolgál a valószínűség kifejezésére is, pl. *dear bit moagn kaom koman* er dürfte morgen kaum kommen, a minek ugyanazon lélektani alapja van, mint az első használatnak. A futurumot sokszor ‚sollen‘ igével írjuk körül, pl. *dear zol moagn bek gēn* er wird morgen weggehen. Néha futurum helyett a praesent használjuk, pl. *kon zaen, dər slēd uns nox* es kann sein, er wird uns noch schlagen.

234. §. A szenvedő igeragozást nem ismeri nyjk; néha hallani ugyan a szenvedő alakok közül az ind. praesent (*ix bar gotsaodlt* ich werde gezerrt), de ez már ufn. hatás.

Jegyzet. Az ind. praesensnek és imperativusnak ‚tun‘ igével való nyomatékosítása, mely a legtöbb nyelvjárásban használatos, nálunk ismeretlen; csak egy költeményben találtam: *snēbaesv oks~, v šwartsv braonn kū gaet mār mae mōtər, bēn ix haerōtē tū*. Schneeweisse Ochsen, eine schwarze braune Kuh, Gibt mir meine Mutter, wenn ich heiraten tu’. A közönséges beszédben sohasem fordul elő az ily szerkezet.

E) Igemódok.

235. §. Az imperativuson kívül két módja van nyjknak: az ind. és coni. A coni. praesens már csak e köszöntésekben van meg: *gep gnlēk* vagy *got gep gnlēk* Gott gebe Glück;*) felelet: *got gēb as* Gott gebe es; *got hēlf* (mondják annak, a ki tüsszent) Gott helfe; felelet: *got putsol as tər* Gott bezahle es dir; *hēlf*

*) Munkában levő embereknek szokás így köszönni.

got (Isten éltesse); felelet: *zēgŋ got* segne Gott; *got geb aex an gutŋ tōk* Gott gebe euch einen guten Tag; felelet: *gotonk* Gott danke; *got forkom tsuns* = Isten hozott, melyet újabban kiszorított az ufn.-ből átvett *šēn wilkoman* schön willkommen; *plaep gŋzont* bleib gesund, megfelel e köszöntésnek: jó egészséget! Megtaláljuk még a coniunctivust e határozatlan névmásokban is: *zaebear, zaebos* — wer immer, was immer.

236. §. Míg az indicativust a valóság kifejezésére használjuk és rendszerint mellékmondatban fordul elő, különösen függő beszédben (*dər hot gŋzōkt, dostv net tsuns kimst* er hat gesagt, dass du nicht zu uns kommst), addig a coniunctivussal a lehetőséget, mások véleményét fejezzük ki, pl. *bōlt ər mər helf~*, *beart iŋ šon frae hālfē* er mir, würde ich schon frei sein. Lehetőséget néha indicativussal is fejezünk ki, pl. *dər ments kon kre-pīrŋ for hunər* der Mensch kann (könnte) vor Hunger krepieren. A coni. jelölésére általában a *het* hätte, *bear* wäre segédigék szerepelnek, mely alakok az ufn.-ben a coni. plusquamperfectumnak felelnek meg, pl. *iŋ het kē gēlt mear, bēn iŋ its net het gŋkrikt* ich hätte kein Geld mehr, wenn ich jetzt nicht bekommen hätte; *iŋ bear dərzoŋf~*, *bēn ər miŋ net het raosgŋtsōgŋ* ich wäre ertrunken, wenn er mich nicht herausgezogen hätte. De már a coni. præsens és imperfectumot a *bōl, bōlt, zilt* (kfn. wellen és sol coni. imperf.) és *kint* könnte segédigékkel írjuk körül, pl. *femf bōl iŋ forkēf~* fünf möchte ich verkaufen; *iŋ bōlt zōgŋ* ich möchte sagen = azt hiszem, hogy így van a dolog; *bōlt ər net vŋzō lōf~*, *hed iŋ an šon dərfołkt* würde er nicht so laufen, hätte ich ihn schon eingeholt; *du kinst ɔm zōgŋ, doz ər net mear zōl koman*, du könntest ihm sagen, dass er nicht mehr kommen soll; *iŋ zilt ɔm kēn špek gēbm, bo di hon gŋnuk* ich sollte ihnen keinen Speck geben, weil sie dessen genug haben. Használatos még a coni. perf. pass, pl. *iŋ bear dəršōs~ boarŋ*, mely azonban teljesen modalis functióval bír. — Óhajtó és felszólító mondatokban szintén coniunctivus áll; az előbbieket *bōlt* igével vagy 'mögen' indie., sokszor azonban coni. præsenssel írjuk körül, az utóbbiakat pedig 'sollen' igével. Példák:

1. *dər bōlt libər dər hēm bēlŋ plaebm* er möchte lieber zu Hause bleiben; *mōk* (vagy *mīk*) *ear dōs mox~* möge er dies machen.

2. *mrāzan, di mīlarn lēt tər zōgŋ, du zolst moagŋ rundər gēn ɛns rōz~nā* Frau Mráz, die Frau Müller lässt dir sagen, du sollst morgen nach Rozsnyó gehen.

237. §. A felszólítást sokszor *ge, gets* igével és utána következő imperativussal fejezzük ki, pl. *ge, geb ɛn šwaenən tsu fres~ geh, gib den Schweinen zu fressen.*

238. §. A mellékmondatok igemódja a legtöbb esetben az indicativus; a kívánságot és felszólítást itt is 'sollen' igével szoktuk körülírni.

239. §. A jelzői mellékmondatot a vonatkozó névmással kezdjük. Mint az irodalmi nyelvben, nyjkbán is megvan a főmondat kettéosztása a mellékmondat által, pl. *ɛn dər grūp, bosn hon gŋkōft, ɛs jil zēgŋ* in der Grube, die sie gekauft haben, ist viel Segen. Ha a jelzői mellékmondatot a főmondat megelőzi, akkor ez utóbbi mondat elején elmaradhat a névmás; az igemód mindig az indicativus.

240. §. Az időhatározói mellékmondatok kötőszavai: *bī (bi)* wie (mely sokszor az ufn. während helyén áll); *dərbājəl (der wile)*; *ē* ehe; *pis* bis; ide vehetjük még *monzben* = néha, némelykor. Példák: *bī ər ɛs kōman, boar glaez v štraet* wie er gekommen ist, war sogleich ein Streit; *bi ər ɔm lont boar, ɛz v fājər aosgpbrox~* während er auf dem Acker war, ist ein Feuer ausgebrochen; *dərbājəl ɛs kē høxtsərt, pis ti mōtər kroŋk ɛs* derweil ist keine Hochzeit, bis die Mutter krank ist (*dərbājəl* néha okot fejez ki, pl. *dər hot fōršprox~, dərbājəl ɛz ər nēt kōman* er hat versprochen, dabei ist er nicht gekommen); *ē zv gēn, kōx~ zv of di mēliχ* bevor sie gehen, kochen sie die Milch auf.

241. §. Az okhatározói mellékmondatban legtöbbsnyire indicativus áll; a kötőszavak: *dos* dass, *boar* vagy *bael* weil, *bo* = ufn. denn; pl. *iχ hop nēt gŋbost, bo di mōtər hot mār nēt gŋšrībŋ* ich habe nicht gewusst, denn die Mutter hat mir nicht geschrieben; *di kiršnərn ɛs pēs, doz ər īr tōxtər nēt hot gŋhaerōt* die Frau Kirschner ist böse, dass er ihre Tochter nicht geheiratet hat; *dər kukt ɔbəl nēt, boar (vagy bael) iχ an nēt hop ɛŋgvlōdŋ* er schaut nicht einmal her, weil ich ihn nicht eingeladen habe.

242. §. A célhatározói mellékmondatok kötőszava ‚dass‘ (‚damit‘ nem használatos nyjkbán); pl. *ix griz ar, dosp net mēnt*, *ix sae pēs* ich grüsse sie, damit sie nicht meine, ich sei böse. Nyjk. nem ismeri az ‚um zu‘-val való körülírást, e helyett az egyszerű infinitívust használja; pl. *du pēst hear koman, zv tsu krenkē* du bist hierher gekommen, um sie zu kränken. Sokszor elmarad még a ‚zu‘ is, pl. *dər fōtər es gonan, di polōkē sän* der Vater ist gegangen, die Polaken (= Mäher) zu schauen.

243. §. A feltételes mondatok kötőszava: *bēn* wenn, mely sokszor elmarad, pl. *bēn du kimst, ge ix ōx* wenn du kommst, geh’ ich auch; kötőszó nélkül: *kimst du, ge ix ōx* kommst du, gehe ich auch.

244. §. A megengedő mondatok kötőszavai: *bēn ōx* wenn auch; *boz ōx* was auch; *bēnglaez* wenngleich, pl. *haerōt, bēn ōx dae mōtər glaez pēs es* heirate, wenn auch deine Mutter böse ist. Megengedő mellékmondatnak vehetjük az olyat is, melynek elején imperativus áll, pl. *mox bostn bēlst, ix kimər miχ ništ* magst du machen, was du willst, ich kümmer mich um nichts.

245. §. Alanyi és tárgyi mellékmondatokban mindig indicativus áll, még akkor is, mikor másnak a véleményét fejezzük ki. E mondatok a kötőszó elhagyása által a főmondatokhoz közelednek, melyektől csak szórendre különböznek, pl. *ix mēn, dər kimt moagē* ich meine, dass er morgen kommt.

246. §. A hasonlító mellékmondatnak csak egy kötőszava van: *bī* (*bi*) wie; ‚als‘ kötőszót sohasem hallottam. *bī*-vel kezdjük még a modális és tárgyi mellékmondatot; ez utóbbira példa: *ix kon net forštēn, bī man vzō tōm kon zaen* ich kann nicht verstehen, wie man so dumm sein kann.

247. §. A mellérendelt mondatok nagyon gyakoriak nyjkbán; így az ‚und‘ kötőszóval való kapcsolat — mint a kfn.-ben — nyjkbán is sokszor előfordul, pl. *zaen zv vzō gut unt laen zv mər an tōp* sind Sie so gut, mir einen Topf zu leihen.

248. §. A kérdő mondat kötőszava: *bī* wie, *bizō* wieso, *op* ob; ez utóbbi el is maradhat, pl. *ix bēs net, ez ar nox hī, obər net* ich weiss nicht, ob er noch hier ist, oder nicht.

249. §. A következményes mellékmondat nagyon ritka nyelvjárásunkban.

250. §. Meg kell még említeni nyjknak azon sajátosságát, mely szerint egyszerű tárgy helyett sokszor egész mellékmondat áll; nomina actionis helyett mindenféle mellékmondatok állanak, pl. *iχ hop olas gphoart, bosv hon goret* ich habe ihr Gespräch gehört; *bīr boarŋ frō, bī dər bātši es koman* wir freuten uns über die Ankunft des Onkels.

X. Rendhagyó igék.

251. §. Ide sorolom azon igéket, melyek a coni. imperfectumot nagyrészt megőrizték és a præs. egyes 3. személyében nem vesznek fel ragot; ind. imperfectuma csak *zaen* (sîn) igének van. Azon igék, melyeknek nincs külön alakjuk a coniunctivusban, a coni. imperfectumot *bolt* wollte igével írják körül, pl. *iχ bolt as tūn* = ufn. ich täte es; *iχ bolt gēn* = ufn. ich ginge stb.

A) Praeteritopraesentia.

1. <i>bēs</i> (weiz):		Particip. præt.	<i>gvtākt</i>
Præs. ind. egyes	1. 3. <i>bēs</i>		
	2. <i>bēst</i>	3. <i>kon</i> :	
többes	1. 3. <i>bēs~</i>	Præs. ind. egyes	1. 3. <i>kon</i>
	2. <i>bēsts</i> (<i>bēsts</i>)		2. <i>konst</i>
Imperat. egyes	2. <i>bēs</i>	többes	1. 3. <i>konan</i>
többes	2. <i>bēsts</i>		2. <i>konts</i>
Infinitivus	<i>bēs~</i>	Impf. coni. egyes	1. 3. <i>kint</i>
Particip. præt.	<i>gpbost</i>		2. <i>kinst</i>
2. <i>tāk</i> (touc):		többes	1. 3. <i>kintŋ</i>
			2. <i>kints</i>
Præs. ind. egyes	1. 3. <i>tāk</i>	Imperat. egyes	2. <i>kon</i>
	2. <i>tākst</i>	többes	2. <i>konts</i>
többes	1. 3. <i>tāgŋ</i>	Infinitivus	<i>kinan</i>
	2. <i>tākts</i>	Particip. præt.	<i>gpkunt</i>
Imperat. egyes	2. <i>tāk</i>		
többes	2. <i>tākts</i>	4. <i>tar</i> (darf):	
(ritkán hallani)		Præs. ind. egyes	1. 3. <i>tar</i>
Infinitivus	<i>tāgŋ</i>		2. <i>tarst</i>

	többes	1. 3.	<i>tarn</i>
		2.	<i>tarts</i>
Impf.coni. egyes	1. 3.	<i>ter</i>	
	2.	<i>terst</i>	
	többes	1. 3.	<i>tern</i>
		2.	<i>terts</i>
Imperat. egyes	2.	<i>tar</i>	
	többes	2.	<i>tarts</i>
Infinitivus			<i>tarn</i>
Particip. præt.			<i>gntart</i>

5. *zol* (sol):

Præs. ind. egyes	1. 3.	<i>zol</i>
	2.	<i>zolst</i>
	többes	1. 3. <i>zoln</i>
		2. <i>zolt</i>
Impf.coni. egyes	1. 3.	<i>zilt</i>
	2.	<i>zilst</i>
	többes	1. 3. <i>ziltu</i>
		2. <i>zilt</i>
Infinitivus		<i>zoln</i>
Particip. præt.		<i>gpozlt</i>

6. *mök* (mac):

Præs. ind. egyes	3.	<i>mök</i>
	többes	3. <i>mōgn</i>
Impf.coni. egyes	3.	<i>māk</i>
	többes	3. <i>māgn</i>

(a többi személy tudtommal
nem használtatik)

7. *mus* (muoz):

Præs. ind. egyes	1. 3.	<i>mus</i>
	2.	<i>must</i>
	többes	1. 3. <i>muz</i>
		2. <i>mut</i>
(musts idősebb ember meg- szólítása: <i>ir mut</i>)		

Impf.coni. egyes	1. 3.	<i>mist</i>
	többes	1. 3. <i>mistn</i>
		2. <i>mists</i>
Particip. præt.		<i>gmust,</i> <i>gmist</i>

B) *bely* (wellen):

Præs. ind. egyes	1. 3.	<i>bēl</i>
	2.	<i>bēlst</i>
	többes	1. 3. <i>bēln</i>
		2. <i>bēlts</i>
Impf.coni. egyes	1. 3.	<i>bōlt</i>
	2.	<i>bōlst</i>
	többes	1. 3. <i>bōltu</i>
		2. <i>bōlts</i>
Imperat. egyes	2.	<i>bēl</i>
	többes	2. <i>bēlts</i>
Particip. præt.		<i>gubōlt</i>

C) *tūn* (tuon):

Præs. ind. egyes	1.	<i>tū</i>
	2.	<i>tist</i>
	3.	<i>tit</i>
	többes	1. 3. <i>tūn</i>
		2. <i>tuts</i>
Particip. præt.		<i>gutōn</i>

D) *gēn* (gên):

Præs. ind. egyes	1.	<i>ge</i>
	2.	<i>gēst</i>
	3.	<i>gēt</i>
	többes	1. 3. <i>gēn</i>
		2. <i>gets</i>
Imperat. egyes	2.	<i>ge</i>
	többes	2. <i>gets</i>
Particip. præs.		<i>gē~diar</i>
Particip. præt.		<i>gonan</i>
Ép így ragoztatik <i>stēn</i> (stēn).		

<i>E) zaen (sîn):</i>			2. <i>gaest</i>
Præs. ind. egyes	1. <i>zae</i>		3. <i>gaet</i>
	2. <i>p̄st</i>	többes	1. 3. <i>gēbm̄</i>
	3. <i>es</i>		2. <i>gepts</i>
többes	1. 3. <i>zaen</i>	Imperat. egyes	2. <i>gep</i>
	2. <i>zaets</i>	többes	2. <i>gepts</i>
Impf. ind. egyes	1. 3. <i>boar</i>	Particip. præt.	<i>gēbm̄</i>
	2. <i>boarst</i>	<i>H) ban (werden):</i>	
többes	1. 3. <i>boar̄n</i>	Præs. ind. egyes	1. <i>bar</i>
	2. <i>boarts</i>		2. <i>bist</i>
Impf. coni. egyes	1. 3. <i>bear</i>		3. <i>bit</i>
	2. <i>bearst</i>	többes	1. 3. <i>ban</i>
többes	1. 3. <i>bear̄n</i>		2. <i>bats</i>
	2. <i>bearts</i>	Particip. præt.	<i>gub̄oarn̄.</i>
Particip. præt.	<i>gub̄est</i>	<i>I) Végül ide tartozik a gyenge</i>	
<i>F) k̄om:</i>			<i>ragozású hon (hân):</i>
Præs. ind. egyes	1. <i>k̄om</i>	Præs. ind. egyes	1. <i>hop</i>
	2. <i>kimst</i>		2. <i>host</i>
	3. <i>kimt</i>		3. <i>hot</i>
többes	1. 3. <i>k̄oman</i>	többes	1. <i>hon</i>
	2. <i>k̄omts</i>		2. <i>hopts</i>
Imperat. egyes	2. <i>k̄om</i>		3. <i>hon</i>
többes	2. <i>k̄omts</i>	Imperat. egyes	2. <i>hop</i>
Infinitivus	<i>k̄oman</i>	többes	2. <i>hopts</i>
Particip. præt.	<i>k̄oman</i>	Particip. præt.	<i>ḡvhot</i>
<i>G) gēbm̄ (gēben, alem, gēn):</i>			(középn. <i>gehat</i>)
Præs. ind. egyes	1. <i>gep</i>		

XI. A gyenge igék.

252. §. Két osztályt különböztetünk meg. Az egyikhez tartoznak azon régi *-jan* végű igék, melyek a particip. præteritumot a 'rückumlauttal' képezik, a másikba pedig a többi *-jan* ige és általában a többi gyenge ige.

Rückumlautos igék:

kfn.	stellen:	<i>štēln</i> — <i>gnštolt</i>
"	wenden:	<i>bēndn</i> — <i>gnbont</i>
"	vüeren:	<i>fīrn</i> — <i>gnfürt</i>
"	hüeten:	<i>hitn</i> — <i>gnhut</i>
"	kennen:	<i>kēnan</i> — <i>gnkont</i>
"	nennen:	<i>nēnan</i> — <i>gnnont</i>
"	sezzen:	<i>zēts~</i> — <i>gnzotst</i>
középn.	brengen:	<i>brēnan</i> — <i>gnbrōxt</i>
kfn.	koufen:	<i>kēf~</i> — <i>gnkōft</i>
"	zürnen:	<i>tsīrn</i> — <i>gntsūrnt</i>
"	schenden:	<i>šēndn</i> — <i>gnšont</i>
"	wünschen:	<i>bēnts~</i> — <i>gnbontšt</i>
"	schürgen:	<i>šiagn</i> — <i>gnšuakt</i>
"	schütten:	<i>šitn</i> — <i>gnšut</i>
"	rücken:	<i>rēkn</i> — <i>gnrōkt</i>
"	drücken:	<i>drēkn</i> — <i>gnद्रōkt</i>
"	hungern:	<i>hinērn</i> — <i>gnhunvart</i>
"	rüeren:	<i>rīrn</i> — <i>gnrūrt</i>
"	vürhten:	<i>fērztu</i> — <i>gnforxt</i>
"	erwürgen:	<i>dərbiagn</i> — <i>dərbuakt</i>
"	gewenen:	<i>gnbēnan</i> — <i>gnbōnan</i> és <i>gnbēnt</i>
"	rennen:	<i>rēnan</i> — <i>gnront</i>
"	trennen:	<i>trenan</i> — <i>gntront</i>
"	wischen:	<i>dərbeš~</i> — <i>dərbošt.</i>

253. §. Átható és benható igék nyjk.-ban *learn* *lehren* és *lernen*; *traegn* *trocknen* és *trocken* *machen*. Azon benható igék, melyek mindig a visszaható névmással használtatnak, a következők: *ziχ tumln* *sich tummeln*; *ziχ fērztu* *sich fürchten*; *ziχ forzēln* *schwören*; *ziχ forzaeman* *versäumen*; *ziχ forbludaen* (tót szó) *irre gehen*. Csak alkalmilag visszahatók: *ziχ pōdn* *baden*; *ziχ špiln* *spielen* (de átható *koatn špiln* *Karten spielen*); *ziχ grimln* (<krume) *abbröckeln*; *ziχ ofrof~*, *ziχ tsuzōfklaobm* = *készülni*; *ziχ pubaez~* *sich zeigen*; *as šaesart miχ* = *cacaturus sum*; *as gplextart miχ* = *nevethetnék*; *as bētar meχt ziχ* *es tritt gute Witterung ein*; *ziχ jōgn*, *ziχ pūlōf~* = *a tehén folytat*. Megemlítettök még a következő igék visszaható névmással: *ziχ štraetn* *streiten*; *ziχ slōn* *schlagen*; *ziχ hān* *hauen, schlagen*.

Jegyzet. Rückumlautos erős igék: *laen* — *gplaen* — *leihen*; *laedn* — *gplaodn* (liuten); *ō~tsendn* — *ō~gutsendn* anzünden; *hēpan* — *gphōpan* hängen; *leş~* — *gplōš~* löschen; *jiln* — *gpjiln* (vüelen); *fōrgēnan* — *fōrgōnan* (günnen); *šēnan* — *gpšōnan* schinden.

XII. Gúny- és keresztnevek.

Dobsinán az embereket rendszeren nem a családnevükön ismerik, hanem majdnem mindenkinek gúnyneve, ú. n. *spets-nōman*-ja (ufn. Spitzname) van. E nevek eredete többnyire ismeretlen. Vannak köztük olyanok, melyek a család mesteriségét árulják el, sok név pedig a férfi vagy asszony valamely külső vagy belső tulajdonságára vezethető vissza. Nem ritkák a tót eredetű gúnynevek sem, akad azután egy-két magyar és latin, sőt bibliai név is. Manapság sokkal kevesebb gúnynév van használatban, minthogy ép a tőszyökeres dobsinaiak vándorolnak ki Amerikába; velök együtt természetesen pusztul a név is.

Nem sorolom fel az összes gúnyneveket, melyeket összegyűjtöttem, mivel újabb, vagy különösen érdekes hangtani saját-ságot nem tüntetnek fel. A jellemzőbbek a következők: *gearp* (gère?); *bosarpaox* Wasserbauch; *rōszen* Röschen; *fēltsār* Feldscherer; *rilps*; *rīmār* Riemer; *šūre* (schüre); *homārhenzł* Hammerhänschen; *kantār* (kantner); *šīagār* (schürgen); *zaxrīdas* = Zacharias; *hutārzen* Hutmacher; *tsiln*; *pipkn*; *babilon*; *leflār* Löffler; *kelār* Keller; *zaltsār* (salzer); *jēzulaen* Jesulein; *rāxl*; *fiks~fonār* Füchsefänger; *klutsārlaet* (< klutzen); *hōz~knop* Hosenknopf; *oks* Ochs; *sārnp estār*; *sārnp jahanas*; *šponangisār*. Magyar eredetűek: *žep* (magy. zseb); *krūtslaet* (magy. kurucz); *gojv* (magy. gólya?). Latin és görög eredetűek: *mērdae* (lat. merda); *propinātār* (oláh propino); *jōnas laet* Jcnasék. Tót eredetűek: *brinzn*; *strap*; *sukanik*; *platškn*.

A családnevek elé mindig kiteszszük a névelőt; a gyakoriabbak: *Wagner*, *Jex*, *Lux*, *Kaiser*, *Kirschner*; van néhány magyar is, mint pl. *Gömöry*, *Sárkány*, *Balás*.

Nagyon érdekesek a keresztnevek, melyek mindegyikének több alakja van, s bizonyos körülmények között mindig csak egyet használunk. Így az *l* vagy *zen* kicsinyítő képzővel el-látott nevekkel gyermekeket szoktunk megszólítani; de hasz-

náljuk őket sokszor felnőttek megszólítására is s olyankor ez alakok mindig becározó nevek. Vannak azután oly nevek is, melyeknek használata kevésbé udvarias, sokszor parasztos, sőt sértő a megszólítottira nézve; ilyenek: *drōlv*; *juško*; *kubo*; *mrūna*; *zūzv*.

A fiúnevek a következők: *andrās* Andreas; *drōlv*, *drēlv* (András változatai); *jōzaf*, *jōškn*, *juško*, *jiskl* (ufn. Josef); *johan*, *johēnl*, *honv*, *jahanas*, *henzl* (ufn. Johann); *jontš*, *jentsl* (magy. Jancsi); *jōri*, *jiak* (magy. György); *jakop*, *jekl*, *kubo* (ufn. Jakab); *matēas*, *matīs*, *mots*, *metsl* (ufn. Mathias); *daenjł* (Dániel); *kōra*, *kārl* (ufn. Karl); *fronts* (ufn. Franz); *štof*, *štefan*, *stefl* (ufn. Stefan); *šimek*, *šimēkl*, *zimon* (ufn. Simon); *ludwiž*, *ludo* (ufn. Ludwig); *mezł*, *moxł* (ufn. Michael) és a magyarból átvett *miškn* = Miska. Ez utóbbin kívül tiszta magyar hangzású név még: *gyulv* (magy. Gyula); *jēnō* (magy. Jenő); *andrās* (magy. András); *jōškn* (Jóska).

Lánynevek: *marī*, *mrūnv*, *mruntšv*, *mrīnv*, *mrintšl*, *mrīžen* (ufn. Marie); *zūzv*, *zūsžen*, *zīzl* (ufn. Susanna); *zefv*, *zejžen*, *zejl* (ufn. Sophie); *juli*, *julv*, *julžen* (ufn. Julie); *jultšv* (magy. Julesa); *ketv*, *kejžen* (ufn. Käthchen); *jutsv*, *judit* (ufn. Judith); *estər*, *šistar*, *šistaržen* (ufn. Esther); *anv*, *enžen* és *anžen* (ufn. Anna); *kristof* (ufn. Christoph); csak összetételekben fordul elő: *kristofēbmt*.

E nevek közt van a magyar eredetűeken kívül néhány tót eredetű és képzésű is, mint pl. *kubo*, *juško*.

Hangtani tekintetben érdekes jelenségeket látni. Mindegyik név, kicsinyítő képzővel ellátva, umlautot kap. Kivétel csak *anžen*, de azért az umlautos *enžen* is használtatik. A hangsúlytalan hangzó és szótag majdnem mindig elesik eredeti és idegen neveknél egyaránt, pl. *štof*, *drōlv*, *zūzv*, *jontš*; *mrīžen*; a hangsúlyos szótag hangzója egyes neveknél megnyúlik (Susanna = *zūzv*; Andreas = *drōlv*).

XIII. Szójarások és közmondások.

Ezeknek két csoportját különböztetjük meg; vannak először olyanok, melyeket az ufn. nyelvben is megtalálunk és másodszor vannak egész eredetiek, melyek nyjkon kívül más nyelvben nem

fordulnak elő. Én csak az utóbbiakból adok egy kis gyűjteményt. Verses formájú nagyon kevés van, a legtöbbnek formája próza. A legrégibb és legeredetibb szólásmódok egyike: *paen traegp hiatp zol bær plaebm* bei den trockenen Hirten sollen wir bleiben? — megfelel neki magyarban: se gazda, se szívésség? Ezt, mint sok más szólásmódot, alig hallani már; a legtöbb már feledésbe merült. Érdekes szólásmódok még a következők: 2. *dēn bist šon bes̃, biŋl eabəs en an fiatl top kox̃* dann wirst du schon wissen, wie viel Erbsen in einem viertel Topf kochen (= majd megtudod, milyen fán terem a meggy). 3. *dōz es vzetar šprin en bolt* das ist ein solcher Spring in den Wald (= kapkod, mint Bernát a menkőhöz). 4. *es sol diŋ es gvhent holp* (= vigyen el az ördög). 5. *ear hot net olv paezōf* er hat nicht Alle beisammen (= nincs ki mind a négy kereke). 6. *dər es of ti glōtn ponk gnfolp* er ist auf die glatte Bank gefallen (= alaposan felsült). 7. *ē kājəl traept en ondarn* ein Keil treibt den anderen (= egyik dolog hajtja a másikat). 8. *es hontferk bær gut, obər di tseŋ tāk ništ* das Handwerk wäre gut, aber die Zeche taugt nichts. 9. *ow es, kōlp raes kōman* aufs kahle Reis kommen (= pörére vetközni). 10. *dēn kimst polt om hunt* dann kommst du bald auf den Hund (= leégni, tönkre menni). 11. *man kimd om of di kap* man kommt ihm auf die Kappe (= rájönni valakinek a turpisságára). 12. *dear kimt net fon flek* er kommt nicht von der Stelle (= nem halad). 13. *net moxts an jontš aos mər* machet keinen Jancsi (= Narren) aus mir (= ne üzzetek bolondot belőlem). 14. *host an šos mear, obər tsu bēniŋ* hast einen Schuss mehr oder zu wenig (= talán itt (fejben) nincs rendben vmi). 15. *net mox miŋ plonk* mach mich nicht blank (= ne húzd le rólam a bőrt). 16. *n štek en di belt rēdn* ein Stück in die Welt reden (= összehord hetet-havat). 17. *dear fent kē foatl* er findet keine List (= eltalálja szarva közt a tögyit). 18. *its hod ər om en rest* (ufn. Rest) *gēbm* (= megadta a kegyelemdőfést). 19. *breŋ holz gnpēn* (= eredj, törd ki a nyakad). 20. *ow es kraets rēdn* aufs Kreuz reden (= bosszantani). 21. *faol bi n rōn* faul wie ein Klotz (= lusta, mint a dög). 22. *geb ōboxt, bo du felst mər en žep* gib acht, sonst fällst mir in die Tasche (= vigyázz, mert zsebre duglak). 23. *dear kēnt siŋ aos paen buaštkesl* er kennt sich aus beim Wurstkessel (= csak az evéshez ért). 24. *dōs bær*

bīdər v maol fəl das wäre wieder ein Maul voll (= megint jól odaborsózott). 25. *hot tiχ šon di gløk vñēm gñbrōxt* hat dich die Glocke schon nach Haus gebracht (= micsoda jó szél hozott haza?). 26. *iχ hop mēt tər nēt šwaen gñhut* ich habe mit dir nicht Schweine gehütet (= nem együtt őriztük a csürhét). 27. *gutšmek meχt pētlərzek* Gutschmeck macht Bettlersäcke (= három napig dinom-dánom, aztán holtig szánom-bánom). 28. *host geld of ti jutsn* (= annyi a pénzed, mint a pelyva). 29. *əs lēbm vñēm opfres~* jemandem das Leben abfressen (= vkinek életét meg-rövidíteni). 30. *paen tēs di hōbm ear, paen oñm di krīgñ mear* Beim Tisch die haben Ehre, Beim Ofen die kriegen mehr. 31. *jə, vñ der mēk bīrt tər oās dek ja*, von der Mücke wird der Arsch dick (= a koplalás még nem hízlalt meg senkit). 32. *əs kəχ~om di fustijər* es kochen ihm die Stiefelfetzen (= nyugtalan vérű).

XIV. Növény- és állatnevek.

- A) aez~kraot* — Eisenkraut — vaskű — Verbena officinale.
baempərçen — Johannisbeere — ribiszke — Ribes rubrum.
baldrian — Baldrian — Valeriana officinalis.
bēsçen — Stiefmütterchen — árvácska — Viola tricolor.
bēldərmōn — Feldmohn — pipacs — Papaver rhoas.
bent — Windewurzel — folyóka — Convolvulus.
bloplpōm — Pappel — nyárfa — Populus.
bosərfōdñ — Fadenalgen — fonálmoszatok.
butšlīnk vagy *šiarlīnk* — Erdschierlingkraut — бүдös бүрök — Conium maculatum.
ešlōx — Schalotte — mogyoróhagyma — Allium ascalonicum.
fənpəktərbiðmonknēxt — pap kiszúrom szemedet. Chrysan-
 themum leucanthemum.
fəfərkraot — Pfefferkraut — Satureja hortensis.
fəfərmīntsgñkraediχ — Pfeffermünzkraut — borsosmenta —
 Mentha piperita.
finərñut — gyűszűvirág — Digitalis.
finərçen — Hirschschwamm — koralgomba — Clava
 aurantiaca.
goldrīgñ — Goldregen — zanótfa — Citi-us.
grītsigrīlçen — csicsóka — Helianthus tuberosus.

hargotsklōtš — lóhere virágja — *Trifolium*.

hēlpærn — Heidelbere — fekete áfonya — *Vaccinium myrtillus*.

hēmpærn — több. — Himbeere — málna — *Rubus idea*.

himlšleszen — Himmelschlüssel — tavaszi kankalin — *Primula officinalis*.

hōnepl — Weissdorn — galagonya — *Crataegus*.

huntsmelix — Hundsmilch — kutyatej — *Euphorbia*.

kapšixen — százszorszép — *Bellis perennis*.

kipn — több. — csipkebogyó.

klaempærn — több. — vörös berkenye — *Sorbus*.

kletnpletar — Wegerich — úti lapú — *Plantago*.

kletnžōman — úti lapú magja.

knōblox — Knoblauch — foghagyma — *Allium sativum*.

kots~kēz — Salbei — papsajt.

krēn — Kren — torma — *Cochlearia*.

krets — herefojtó aranka — *Cuscuta*.

krotspærn — több. — Brombeere — szeder — *Rubus*.

loabærpletar — több. — Lorbeerblätter — babérlevél — *Laurus nobilis*.

marianpletarzen — Marienkraut — kappanör — *Arnica montana*.

moaxln — több. — Morchel — kucsmagomba — *Morchella*.

moțarpletarzen — Mutterwurzblätter — anyalevél — *Arnica montana*.

mōs — Moos — moha — *Musci*.

nadraguln — Tollkirsche — *Atropa belladonna*.

nestl — Nessel — csalán — *Urtica*.

ompert — Sauerampfer — sóska — *Rumex*.

oks~āgn — Herbstrose — őszi rózsza — *Aster*.

pearntōtš — Bärlappsamen — korpafű.

pelargōnia — muskátli — *Pelargonium*.

pēlz~kraot — Pilsenkraut — beléndek — *Hyoscianus niger*.

pēltslīnk — Steinpilz — tinóru — *Beletus*.

pētskēndarzen = úti lapú termése.

pfof~kepzen — Pfaffenhütchen — kecskerágó — *Evonimus europea*.

plōz~štraox — mogyorós hólyagfa — *Staphylea*.

pompłbuats — Bompaulwurz — gyermeklánczfű — *Taraxacum officinale*.

pōneabās — Bohne — paszuly — *Phaseolus vulgaris*.

rabarbarv — Rhabarberwurzel — *Rheum officinale*.

raoærgear — Hundskamille — vadmarmancs — *Anthemis cotula*.

raoærn — több. — Stachelbeere — egres — *Ribes grossularia*.

ritəršpoar — Rittersporn — szarkaláb — *Delphinium*.

rosmaria — Rosmarin — rozmaring — *Rosmarinus officinalis*.

slandikum — Isländisches Moos — izlandi zuzmó — *Cetraria islandica*.

šaesgrōs — libatop — *Chenopodium*.

šeml — Schimmel — penész.

šlən — több. — Schlehe — kökény — *Prunus spinoza*.

šnēpōlump — Schneeball — kányafa — *Diburnum opulus*.

šniplox — Schnittlauch — pázsitka — *Allium schoenoprasum*.

šplaespærn — több. — Preiselbeere — veres áfonya — *Vaccinium vitis*.

štēbuats — Engelsüss — édes gyökerű páfrány gyökere — *Polipodium vulgare*.

šwom — gomba, pl. *gēlv šwem* — több. — Eierschwämme — csirkegomba — *Cantarelus cibaria*; *flīgšwom* — Fliegenschwamm — légyölő galócza — *Amanita muscaria*; *mēližšwom* — Milchschwamm — tejgomba.

tānestl — Totennessel — holtcsalán — *Lamium*.

taoztguldngpkraediž — Tausendguldenkraut — ezerjófű — *Erithrea centaurium*.

tēl — Dill — kapor — *Anethum graveoleus*.

tēstl — Distel — bogáncs — *Carduus*.

tonanbeš vagy *konanbeš* — Schachtelhalm — kannamosó — *Equisetum*.

tonangrūn — Mistel — fehér fagyöngy — *Viscum album*.

tšudvrēmpl — Aalkirsche — zelnice — *Prunus padus*.

tšutkn — Tannenzapfen — toboz — *Conus*.

zafran — Herbstzeitlose — őszi kikerics — *Colchicum autumnale*.

zīsærgear — Kamille — orvosi székfű — *Anthemis nobilis*.

zīsholts — Süssholz — édes gyökér — *Glicirisa*.

zonanbiabl — Sonnenblume — napraforgó — *Helianthus*.

zumærmateadl — Huflattich — lókörmű — *Tussilago farfara*.

tsapərɣən — Blütenkätzchen — barka — Amentha.
B) bonts — Wanze — poloska.
bosərkelbl — Wasserkäfer — csibor.
drōšl — Drossel — rigó.
fēmł — Salamander — szalamandra.
fletərmaos vagy *tuadłmaos* — Fledermaus — denevér.
gempl — Gimpel — pirók.
gisbajōn vagy *hīnərɣōgl* — Habicht — héja.
goldōmər — Ammer — sármány.
grōsmək — Grasmücke — poszáta.
hāšrek — Heuschrecke — szöcske.
kobulearɣən — Haubenlerche — búbos pacsirta.
krēbats — Krebs — rák.
krēt — Kröte — varangyos béka.
krō — Krähe — varjú.
mākōmər — Maikäfer — cserebogár.
mēsɣən — Meise — czinke.
miškētulaen — katiczabogár.
muntšalekl — Füllen — csikó.
nōxtājəl — Eule — bagoly.
nōtər — Natter — kígyó.
nōtərɣlīgł — Libelle — szitakötő.
ōdaks — Eidechse — gyík.
poxštēłts — Bachstelze — billegető.
potpodək — Wachtel — fürj.
rabunts — Ameise — hangya.
rinłdrōšl — Amsel — sárga rigó.
rōslaos — Rosslaus — lótetű.
rot — Ratte — patkány.
rōtkēɣən — Rotkehlchen — vörösbegy.
rōtšwēntsl — Rotschwänzchen — rozsdafark.
saesbuam — Mistkäfer — ganajtúró.
šōp — Holzwurm — szú.
špeabər — Sperber — karvaly.
špēmbət — Spinne — pók.
špōrə — Sperling — veréb.
štiakł — Färsenkalb — üsző.
šüstərbuam — Laufkäfer — futrinka.

šwōp — Schabe — svábbogár.
titskvo — Häher — mátyás madár.
tobizlmenl — Wiesel — menyét.
tšok — Dorndreher — gébics.
tsaeszen — Zeisig — csíz.
tsignmogv — Bremse — bögöly.

XV. Magyar kölcsönszók.

A dobsinaiak már a legrégibb időkben sűrűn érintkeztek a magyarokkal. Nemcsak Rozsnyóval, mely a legközelebbi magyar város, hanem Miskolczzal is, sőt még Debreczennel és más alföldi várossal is élénk kereskedelmi összeköttetésben állottak. Itt értékesítették a nagy mennyiségben előállított nyers vasat, vissza pedig szalonnát meg mezőgazdasági termékeket hoztak. Természetes, hogy ez érintkezés több magyar szóval gazdagította nyjk. szókincsét. De a magyar gyerekek révén is, kiket német szóra hoztak Dobsinára, sok magyar szó terjedt el; újabban pedig az iskola szintén elősegíti a magyar szók meghonosodását. A magyar jövevényszók a következők:

ālaš = országút melletti kocsisín; megfelel a magyar 'állás' szónak, mely mint magy. kölcsönszó a déli szlávoknál is ismeretes (Melich NyK. XXV. 289.).

āldomāš = ivás vételkor. Ez megfelel a m. 'áldomás' szónak, mely a tótban is ismeretes (*aldamāš* = Bengeld Halász NyK. XVII. 251.), továbbá a ruténben (*āldamāš*, *odomāš* Csopey NyK. XVI. 271.) és az erdélyi szászoknál (*aldemasch*, *almesch* Wlislocki Phil. K. X. 365.). Ismerik még az összes felső-magyarországi németek: *aldemāsch*, *almesch* (Balassa Phil. K. IX. 367.).

andrāš = magy. András.

bābv = bába; előfordul káromkodásban is: *dae bābv*, értelem körülbelül ez: öreg anyád!; azután *vzetv bābv* = gyámoltalan; < magy. báb, bábú. Valószínű azonban, hogy a szláv baba-ból származik; s minthogy megvan a frank nyjokban is, nem lehetetlen, hogy a dobsinaiak még őshazájukból hozták.

babraen*) = lassan és ügyetlenül csinálni valamit (Genersich V. 141. Schröer XXV. 241). Megfelel a magy. babrál vagy a tót babrat szónak. Miklosich a magy. szót a szlávból származtatja (v. ö. cseh *babrati*, lengyel *babrac* (Ny. XI. 72.); mint magy. jövevényszó megvan az erdélyi szászoknál: *babrelen* = *pantschen* (Wlisl. Phil. K. X. 365.).

bagō = a pipából kivert dohány; a magyar 'bagó' szó átvétele. Megvan az erdélyi szászoknál is: *bāgō* (Jakobi 9.); a bánáti sváboknál: *bagó* (Horger Ph. K. XXIII. 705.); a déli szlávoknál: *bagov* (*bagov*) (Melich Ny. XXV. 290.); az oláhoknál: *bāgān* (Alexics Ny. XVI. 346.); a ruténeknél: *bāgūw* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bajūs < magy. bajusz, csak többesben fordul elő; kicsinyítője *bajīsl*. A leibiczi nyj.-ban *bajus*, Szomolnokon: *de bajussen* (Balassa Ph. K. IX. 387.); az erdélyi szászoknál: *bajussen* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); a tótban: *bajúz* (Halász NyK. XVII. 252.).

bāl = magy. bál.

baltn = magy. balta.

bandi = lónév < magy. bandi; ilyen állatnevek még: *barnd*, *bimbō*, *vidjās*, *tšinoš*.

basamv = magy. káromkodás; rendesen: *basamv kristušāt*, *basamv terejtetō*.

bātši = nagybátya és általában minden rokon, azután a családon kívül minden férfi < magy. bácsi; ismerik az erd. szászok: *bātschi* (Jakobi 9.); a bánáti svábok: *bācsi* (Horger Ph. K. XXIII. 705.) és a rutének: *bači* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bekātš < magy. bekecs.

bekp < magy. bükköny.

betzār = neveletlen, vad gyermek < magy. betyár. Ismeretes az erd. szászoknál: *betār* = 1. vad gyermek. 2. ló neve (Jakobi 10.); a ruténeknél: *betār* (Csopey NyK. XVI. 173.); a déli szlávoknál: *betār* = a ki csak nyáron béres (Melich NyK. XXV. 291.).

bitank = magy. bitang.

bogantš, több. *bogantš* = fűzős czipő; megfelel a magy.

---

*) A tót igéket nyk. -*aen* végzettel toldja meg, mely W. Goessgen (23. 39. 41. l.) szerint az -*ern* német igeképzőből származik.

bakancsnak. Előfordul nálunk ebben az alakban is: *bakantš*. Magyar kölesönszóként tótul: *bakanča*, csehül: *bakanče* (Halász Ny. XVII. 252.); rutén nyelven: *bokānči*, *bogānči*, a bánáti svábok nyelvében: *bakancsu*, *pakancsu* (Horger Ph. K. XXIII. 705.).

botškor, vagy a magy. boeskor, vagy a tót bačkor átvétele, mely utóbbi szó azonban tkp. magyar kölesönszó (Halász Ny. XVII. 535.); használják a déli szlávok: *bočkor*, *bočkora* (Melich NyK. XXV. 292.); az erdélyi szászok: *botschkor* = 1. Bundschuh. 2. Bundschuhträger (Jakobi 12.); a rutének: *bočkär* (Csopey NyK. XVI. 274.).

budelār < magy. bugyeláris, de nem lehetetlen a tót eredet sem.

bundn = bőrrel bélelt < magy. bunda. A ruténeknél: *bundā*, *budā* (Csopey NyK. XVI. 274.); az erd. szászoknál: *bundā* = Winterpelz (Jakobi 12.); a bánáti sváboknál: *bundā* = prémes bunda (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

butškō = kamasz, zömöktestű ember < magy. buczkó.

derāš = pad, a melyen a bűnösöket elverték; *om derāš tsīn* = deresre húzni; *dreš* = verés; *dreš krīgŋ* = verést kapni. Megfelel a magy. „deres” szónak, melyet a bánáti svábok (*derēs*) és a rutének (*derēs* = kőnpad) is ismernek.

dīnom-dānom = vidám élet, mulatság; megfelel magy. „dinom-dánom” szónak; a bánáti sváboknál: *dinum-dānum* = mulatság (Horger Ph. K. XIII. 707.); a ruténeknél: *dīnom-dānom* (Csopey Ny. K. XVI. 276.).

drām = cigarettafaj neve < magy. dráma.

ehn, indulatszó a csodálat kifejezésére < magy. ejha; épígy a bánáti sváboknál és az erd. szászoknál: *ehā*.

ēljēn = vivat < magy. éljen; a bánáti sváboknál: *ēljen* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

embāršĕk = szerénység, tisztességtudás; mondják a szemérmetlen tolakodónak; *hop dox v pišl embāršĕk* Habe doch ein bischen „emberség!” = légy kissé szerényebb!

erdakat < magy. ördögadta.

faeta = magy. fajta, pl. *dōz es vzetv faetv* das ist eine solche „fajta”.

fikomāt < magy. fékomadta.

filər = magy. fillér.

foatl < magy. fortély, pl. *dear fent kē foatl* = eltalálja szarva közt a tögyit.

fokoš = erős bot, melynek végére kis sárgaréz vagy vas-baltácska van erősítve < magy. fokos. Épígy a bánáti sváboknál is *fokos* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); az erd. szászoknál: *fokosch* = Streitaxt (Wisł. Ph. K. X. 365.); a déli szlávoknál: *fokoš*; a bécsiéknél: *fokosch* (Melich Ny. K. XXV. 295.).

gat, többese *gaty* = alsó nadrág. A Szepesi Felföld nyelv-járásában *gotzŋ*, a leibicziben *gatŋ* (Lumtzer 39. §.) < magy. gaty. Mint magy. kölcsönzó behatolt a déli szláv nyelvbe: *gati* (többes; Melich NyK. XXV. 296.); a ruténbe: *gāti*, *gātā* (Csopey NyK. XVI. 278.); a bánáti svábok nyelvbe: *gátyá*, *gaterhózn* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

gōnar < magy. gunár.

groš < magy. garas.

gulāš = magy. gulyás (hús); a bánáti sváboknál: *gulás* (Horger XXIII. 708.); az erd. szászoknál is *gulāsch*, *gulāsch* (Jakobi 16.).

gyuln = magy. Gyula.

haedūk, többese *haedūkŋ* = 1. városi rendőr; 2. megyei hajdú; megfelel a magy. többes számú 'hajdúk' szónak; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *hqeduk*; a leibicziben: *hâeduk* (Lumtzer 115. §. 5. jegyz.); a bánáti sváboknál: *hájduk* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); a déli szlávoknál: *hajduch* = városi szolga (Melich NyK. XXV. 297.).

hatoš = magy. hatos.

hōltz = magy. hölgy.

honwēt = magy. honvéd, katona; az erd. szászoknál: *honwēt* (Jakobi 18.); a ruténeknek: *honvêd*, *honvêdā* (Csopey NyK. XVI. 280.); a bánáti sváboknál: *honwét* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

husār = magy. huszár, katona; *husārkn* = hetyke, férfias fellépésű, durva nő. A tótban: *husár*; csehül: *husar*; lengyelül: *husar*, *usar*, *huzar* (Halász Ny. XVII. 306.).

inaš = magy. inas; a ruténben: *īnās* = Bedienter, Lehrjunge (Csopey Ny. XVI. 280.).

jēnō = magy. Jenő.

jontš, kicsinyítője *jēntšl* < magy. Jancsi.

jōrvmenī = egy bánya neve < magy. jóremény.

jōškn = magy. Jóska.

jultšn = magy. Julesa.

kabat = magy. kabát.

kampl, pl. *kampl šlōn* = a labdát magasba ütni; *kampl tsīn* = magasan és ívalakban mingere. Valószínűleg a magy. kámpós bot = ütőfa szóból ered (v. ö. Dobos: A magy. diáknyelv 50: *kampázni* = labdával kiverőt játszani). A bánáti sváboknál: *kampus* (Horger Ph. K. XXIII. 409.); az erd. szászoknál: *kapô*, *kâpô* = kapóra ütni a labdát (Jakobi 22.).

kepenek = magy. köpönyeg.

kībl = magy. köböl.

kofn = árusító és azután nyelves asszony < magy. kofa.

koldoš = tolvajkodó ember vagy kutya < magy. koldus; az ige: *koldowaen*.

kop < magy. kupa.

kordowōnuš < magy. kordován, pl. *kordowōnuš tsizman* = kordován csizma.

korhel = magy. korhely.

kortāš = magy. kortes.

kosn < magy. kasza; ige: *kosaen* = kaszálni és kapálódzni.

koštak = dohányzacskó < magy. kostök.

krūts, e gúnynévben: *krūtslaet* < magy. kurucz.

kukuritsi, több. < magy. kukoricza.

kurtn = rövid női kabát < magy. kurta (Balassa Ph. K. IX. 388.), a mely maga is aln. eredetű (Melich: Melyik nyjból valók... 16. §.); magy. kölcsönszó az erd. szászoknál: *kurtéchen* és *kurtēichen*; a székelyeknél: *kurti* és *kurtékki* (Jakobi 23. és Wlisl. Ph. K. X. 365.).

kurwn = magy. kurva.

kutšm = magy. kucsma.

kutxabat = magy. kutya; *iχ hop kutxabat gpholdn* ich habe k. gehalten = lármáztam, káromkodtam.

lopō = magy. lopó = Heber.

lōrn = magy. löre.

madjārkn = magyar asszony vagy lány. Azonkívül ismerik a *madjar* (= magyar) nevű cigarettát; úgyszintén a *drāma* (m. dráma) és *hōltz* (m. hölgy) nevűt.

mamlns = tátott szájú, maffa. Valószínűleg a tótból jött át

hozzánk, a hol «mamlasz» szó maga is kölesönszó (Halász Ny. XVII. 448.). Melich azonban valószínűnek tartja, hogy a magy. szó szláv jövevényt szó (Melich NyK. XXV.).

māriāš = magy. máriás, kártyajáték.

martalōts~ = magy. martalóczok.

mātyāšfōgl = Eichelhäher < magy. mátyás. Az erd. szászban: *mátás* (Jakobi 24.); a bánáti svábban: *mátyás* = szajkó.

mēgetāš = magy. még egyet, pl. *tonts pər nōx an mēgetāš* tanzen wir noch eins.

mērs = magy. mersz, bátorság.

mindenāš = magy. mindenek; *dōz es nōr vzetar mindenāš* das ist nur ein solcher ,mindenes'.

miškn = magy. Miska.

mitšodn = dolog < magy. micsoda, pl. *fōr vpišl mitšodn* für ein bisschen ,micsoda' = egy kis dolog miatt.

nadraguln = magy. nadragulya.

nēni = Tante és általában minden asszony a gyermek nyelvében < magy. néni, néném.

palatšintn, több. < magy. palacsinta.

pandūr, többese *pandūrŋ* = magy. pandúr. A tót *pandūr* vagy a magy.-ból, vagy a németből származott át (Halász Ny. XVII. 449.); magy. kölesönszó a bánáti sváboknál: *pándúr* = 1. városi rendőr; 2. megyei v. városi hajdú, huszár (Horger Ph. K. XXIII. 711.); az erd. szászoknál: *pandūren*, többes (Jakobi 26.).

paprikn = magy. paprika; *paprikāš* = magy. paprikás hús. (Ismeretes azonkívül *paprikvjantši* = magy. Paprika Jancsi, mint gúnynév.) A magyar szó átment a tótba: *paprīka* (Halász Ny. XVII. 449.); a ruténbe: *pāprigā* (Csopey NyK. XVI. 285.); az erd. szászba: *paprika*, *paprikás* (Jakobi 26.) s épígy a bánáti svábba (Horger XXIII. 711.).

paputš, több. *paputš~* = magy. papucs. Mint magy. jövevényt szó található a déli szlávoknál: *papuča*; a lengyeleknél: *papuc* (Melich NyK. XXV. 300.); az erd. szászoknál: *paputschen*, több. (Jakobi 26.) és (Wisl. Ph. K. X. 365.); a bánáti sváboknál: *pápucs*n (Horger Ph. K. XXIII. 711.).

paripm, több. = magy. paripa.

pēnt < magy. pint.

piskn = paja. valószínűleg a magy. 'piskálni', 'piskafa' szókkal van összefüggésben; *piskn špiln* = pajázni.

pletki < magy. pletyka.

pohārsēk = magy. pohárszék. Az erd. szászoknál: *pārszēk* = eine Art Kredenz zum Aufstellen von Geschirr und Bechern, *pārszeik*, *pohárszēk* = Schenktisch (Jakobi 26.); a románoknál: *parsek* = Glasschrank (Alex. Ny. XVII. 16.); a ruténeknél: *poharsēk* = ufn. Kredenz (Csopey NyK. XVI. 26.).

pogāts, több. = magy. pogácsa.

pokrōts = magy. pokrócz.

prīmāš = magy. cigányprimás; a bánáti sváboknál is: *prímás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

pulkn = magy. pulyka.

pustn = magy. puszta; *pustn hāzn* = magányos ház < magy. puszta ház. Édes anyámtól hallottam, ki semmit sem tud magyarul.

rabiš vagy *robuš* < magy. rovás(?); a bányászoknál a munkanapok jelzése.

rādāš = magy. ráadás; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *rādaš*; a bánáti sváboknál: *rādás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

rantsāt, *n rantsāt*, káromkodás < magy. a ránczát (neki).

rākōtsi marš; magy. Rákóczi-induló, ném. Rákóczi-Marsch.

tšudnrempł = Traubenkirsche; talán 'csuda' és 'römpöly' szók összetétele.

rotškn = egyfülű edény. Valószínűleg a tótból származott, ámbar Miklosich a tót *róčka* szónak (ószl. *račŕka*) magy. eredetét valószínűnek mondja (Mikl. Ny. XI. 416.).

rudan, több. = parallelogram formájú nagyobb db. (körülbelül 4 k.) sajtra mondják, pl. *tswā rudan kēz* = két ilyen sajt; valószínűleg a magy. 'rúd' szóval van összefüggésben.

sabat = ném. herein < magy. szabad.

šerak = tömeg < magy. sereg, pl. *n goutsar šerak kint* = egész tömeg jön.

šerpenžen kicsinyítő szó = magy. serpenyő; a leibiczi nyjban: *tšarpin*; a Szepesi Felföldében: *šerpīn*.

šrēt < magy. serét.

šoršmezō = egy bánya neve = magy. sorsmező.

taglō < magy. tagló = hosszú nyelű bárd, melylyel a marhát agyonütik.

talpaš = ügyetlen fiú; magy. talpas.

tepš = magy. tepsi.

ternferu = motóla, mely két egymás fölé illesztett pálczából képezett fahengerből áll, melyek a fonal kifeszítésére szolgálnak; a fonalat kerék segítségével a hengerekről a csévére gombolyítják fel, a mi a fahengerek lármás zörgésével jár. Schröer (XXV. 254.) e svájcei szóból származtatja: *dür fürre* (durch fürhin?) = dem ganzen Raume nach, hin und her; említi hozzá a magy. *terefe* = Geschwätz, *térni* = wenden, *teregetni* = drehen szavakat. Balassa szintén (Ph. K. IX. 388.) a magy. *terefere* = fecsegés szóból származtatja. Melich azonban a tót *terefere* szóból magyarázza. (NyK. XXV. 472.).

teremtata = magy. teremtetten, szidásképen; többnyire ezek járják: *an teremtata mox* (tukp. teremtetten machen) = összeszidni; *tsutertemtaen* = összetörni, szétrombolni. Az erd. szászok is mondják: *tärämtätä kula pärämtätä* (Jakobi 33.); a bánáti svábok: *teremtete* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

tętaš = magy. töltés.

tesęk = magy. tessék, udvariaskodásképen; épígy a bánáti svábok is mondják: *tesék, tesęk, tęsik* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

topank, több. *topankę* = fűzős czipő < magy. topánka; a tótoknál: *topánka, topón, topáky* (Halász Ny. XVII. 499.); a ruténeknel: *topanka* (Csopey NyK. XVI. 289.); a bánáti sváboknál: *topankn* (Horger Ph. K. XXIII. 713.); az erd. szászoknál: *topankęn* (Jakobi 33.).

tudom = magy. tudom; részeg emberről mondják: *dor hod an tudom* = részeg.

tulipę < magy. tulipán.

tuloks = magy. tulok.

tšākō = magy. csákó; magy. kölcsönszó a déli szlávoknál is: *čako*^u (Melich NyK. XXV. 293.); a bánáti sváboknál Fehértemplomban: *csáko, cságo* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšakan = magy. csákány; magy. kölcsönszó a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *tšākōn* és az erd. szászoknál: *tschákán* (Wlisl. Ph. K. X. 365.). Miklosich azonban szláv jövevénynek tartja a magy. *csákány* szót (v. ő. Mikl. Ny. XI. 118.); ószl. *čekanū* = Meissel, uszl. *čakan* = Hammerstiel, lengy. *czekan* = Streitkolben.

tšārdās = magy. csárdás, táncz; épígy a bánáti sváboknál: *csárdás* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšatn = magy. csata; nyjkbán más jelentése van e szólásban: *of di tšatn gēn* auf die 'csata' gehen = kószálni.

tšēplār = magy. csapláros.

tšilak = magy. csillag; *plēndər tšilak* = vaksi.

tšetsə = szép < magy. csecse; a bánáti sváboknál: *csēcse* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšigadētl = egy bánya neve < magy. csüggedetlen.

tšorkaen = zörög; valószínűleg < magy. csörög; *di tšor* = a pásztorok csörgős botja; *əs tšorkaərzen* = csörgő.

tšinākļ = magy. csónak, illetőleg annak -el kicsinyítővel való továbbképzése, német Boot, Nachen, Kahn ismeretlenek nyjkbán. Igét is képeztek: *tšinākļn* = csónakázni; magy. kölcsön-szó a bánáti svábok nyelvében is: *csinakļ* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšinļn = csengetni < magy. csilinge; épígy az erdélyi szászban: *tschingeln* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); nálunk még más jelentése is van: *ear əs putšinļt* = be van csípve.

tširv = magy. csira.

tšizman, egy. és több. = magy. csizma (Melich NyK. XXV. 471.). Magyar kölcsönzó a tótoknál: *čizma*, *čizma* (több.) *čizm*; a déli szlávoknál: *čizmi*, *čizmi* (több.) *čizma* (Melich NyK. XXV. 294.); az erd. szászoknál: *tschismānen*, *tschismān*; több. *tschismen* (Jakobi 35.); az oláhoknál: *čismă* (Alex. Ny. XVI. 276.); a bánáti sváboknál: *csizsmə* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšok = tövisszűrő gébics < magy. csóka. A bánáti svábok átvették mint *csāgl*, *csōgl*; az erdélyi szászok mint *tschukā* f. = Dohle (Jakobi 35.).

tšorgō = korcsma neve < magy. csurgó.

tšōtər = vásári sátor < magy. sátor (Schröer XXV. 257.); épígy a Szepesi Felföld nyelvjárásában is. Az erd. szászoknál: *schatert*, *schātərt* m. (Jakobi 30.); a bánáti sváboknál: *sātrā*, *marksātrā* < magy. sátrak (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

tšunkp, *tšinķļ* = magy. sonka.

di tsej = magy. czéh; *tsejłōt* = czéhláda (a bányászok egyesületének ládája).

tšutkv = fenyőtoboz < magy. csutka.

tsigōn = czigány és hazug ember < magy. czigány; az ige: *tsigōnan* = hazudni.

wak = magy. vakolat, a melynek egyszerű rövidítése.

zatškō = magy. zacskó.

žep = magy. zseb.

židlax = zsidó; valószínűleg szintén magyar eredetű.

Fogalomkörök szerint következőképen csoportosíthatjuk a magyar kölcsönszavakat.

Földművelésre és háztartásra vonatkoznak: *ālāš*, kukuritsi, *bekp*, *pent*, *pohārsēk*, *rempļ*, *rotškn*, *serpenžen*, *tervfero*, *tšakan*, *tšinākl*, *tšōtər*.

Ruhadarabok elnevezései: *bogantš* (*bakantš*), *botškor*, *bundo*, *gat*, *kabat*, *kepenək*, *kurtv*, *paputs~*, *pokrōts*, *topank*, *tšizman*.

Ételek nevei: *gulāš*, *palatsintn*, *paprikn*, *paprikāš*, *pogātš~*.

Katonai műszavak: *haedūk*, *honwēt*, *husār*, *pandūr*, *tšako*.

Magyar viszonyokra vonatkoznak: *āldomāš*, *bābv*, *bagō*, *bāl*, *baltn*, *bātši*, *betžār*, *bitank*, *budēlār*, *butškō*, *dērāš*, *dreš*, *dīnom-dānom*, *drāmv*, *ēljēn*, *emberšēk*, *faetv*, *filər*, *foatl*, *fokoš*, *gōnər*, *hatoš*, *inaš*, *kampl*, *kofv*, *koštök*, *kortāš*, *lōrv*, *madžārkn*, *mindenēš*, *mitšodv*, *nadragulv*, *paripm*, *pulkn*, *piskn*, *prīmāš*, *pustv*, *pustv*, *hāzv*, *rādāš*, *šērək*, *šrēt*, *taglō*, *tešēk*, *tepš*, *tētāš*, *tudom*, *tulipm*, *tulōks*, *tšatv*, *tšeplər*, *tšigndētl*, *tšilak*, *tširv*, *tšok*, *tšorgō*, *tšutkn*, *tsez*, *tsigōn*, *wak*, *zatškō*, *žep*, *židlax*.

Keresztnevek: *gyulv* = Gyula; *jontš*, *jēntšl* = János, Jancsi; *jōškn* = Jóska; *miškn* = Miska.

Állatnevek: *miškn*, *bandi*, *tšinoš* (lónevek); *barnv*, *bimbo* (ökrök nevei); *vidžās* (kutya neve).

Igék: *babraen*, *tšināklv*, *tšinlv*, *tšorkaen*, *tsigōnan*.

Káromkodások: *basamv*, *basamv kristušāt*, *fikomato*, *rantsāt*, *terēmtato*, *atv terēmtato*.

Indulatszók és hasonlók: *hotyvōt*, *mēgetāš*, *sabat*, *tšetšə*.

XVI. A dobsinaiaiak eredete.

E kérdés határozott megoldása tán sohasem fog sikerülni. A történelem nem tud eligazítani bennünket, úgy hogy tisztán a nyelvészetre vagyunk utalva, hogy ennek segítségével a dobsinaiaiak eredetét legalább megközelítőleg meghatározzuk. Csak azt tudjuk

határozottan, hogy a felsőmagyarországi németek már az Árpád-királyok idejében jöttek be, de arról hallgat a történelem, hogy Németország melyik vidékéről valók voltak e németek és hogy milyen törzshöz tartoztak.

Annyi bizonyos, hogy nyjk. nem tartozik az alnémet nyjok közé, mert nálunk a II. lautverschiebung (*mp*, *pp* kivételével) teljes mértékben beállott; eredetét tehát felső- vagy közép-német területen kell keresnünk. Hogy inkább közép-német jellegű, azt a következő sajátságok bizonyítják:

1. Kfn. *ie* és *uo* egyszerű hangokká lettek; *ie* átváltozott *ī*-vé, *uo* pedig *u*, *ū*-vá.

2. Vocalisok közti *h* elesik, míg a felsőnémetben megmarad.

3. Szókezdő ny. germán *p*-nek (ufn. *pf*-nek) nyjkban *pf* (ritkán *f*) felel meg; régi *d* *t*-vé lett, s mint általában a közép-német nyjokban, nálunk is *pp* és *mp* megmaradt szó közepén és végén.

4. Az előszótagok tökéletesen a közép-német alakokra emlékeztetnek; így a közép-német *vor*- nálunk *for* (a leibiczi nyjban *vor*-, v. ö. Lumtzer 90. §.; a Szepesi Felföld nyelvjárásában csak *ver*-, v. ö. Gréb Gy. 84. §.); *ent*- helyett *unt*-, *er*- helyett pedig *där*- áll, a mi közép-német és bajor sajátság.

5. *mb* hangkapcsolat *mm*-mé lett.

6. A következő umlautos alakok szintén a közép-német származás mellett bizonyítanak: *hēp* (ófn. *haubit*); *kēf*~ (*kaupjan); *tēf*~ (*tōufen*); *rēf*~ (*raupjan); *jēkn*, *rēkn*, *tsekkn*, melyek a felső-németben *u*-val fordulnak elő; de umlauttal mondják nálunk: *miz*~ (*müezen*, közép-n. *mûzen*). Az umlaut, mint a közép-németben is, elmarad e szókban: *butn* (*wüeten*, közép-n. *wûten*); *gntart* (közép-n. *gedorft*).

7. Nyjk kicsinyítő képzője: *-zen*, ezenkívül *-l*, mely a keleti frankban és a délnémet nyjokban is el van terjedve.

8. Közép-német jellegre mutatnak a következő szók: *tsīk* Ziege; *klēt* Kleid; *špletar* Splitter; *gntrẽt* Getreide; *štopln* Stop-peln; *flaom* Zwetschke; *zoltsmes* Salzgefäss; *štrunk* Kohlstrunk.

Már most az a kérdés, vajjon nyjk a közép-németnek melyik csoportjával van közelebb rokonságban? Azt hiszem, hogy e kérdést nem nehéz eldönteni, ha elolvassuk az értekezéseket, melyekben a közép-német nyelvjárások fel vannak dolgozva. Léptenyomon találunk oly hangtani és alaktani sajátságokat, melyekre

nézve nyelvjárásunk a nyugati középnémet csoporthoz tartozó közép és rajnai frank (déli frank) nyelvjárásoktól eltér s inkább a keleti középnémet nyelvjárásokkal egyezik, másodszor pedig oly sajátosságokat, a melyekre nézve nyjk a keleti frank*) és az érzhegységi nyelvjárásokkal egyezik.

Azon sajátosságok, melyek általában a kel. középnémetet jellemzik és melyek egyszersmind a mi nyjkban is találhatók, a következők:

1. A lautverschiebung kivételei: *dat, wat, dit, it, allet* = kfn. *daz, waz, diz, ez, allez*, melyek a középfrank nyj. ismertető jelei, nálunk ismeretlenek; hiányzanak még belőlük a rajnai frankban előforduló kivételei a lautverschiebungnak, t. i. *dit, tuschen, satte, gesat* = kfn. *diz, zwischen, sitzen*.

2. Az igék ind. præs. egyes első személyének *-en* ragja hiányzik a dobsinai nyelvjárásban.

3. A régi *d*-nek *t* felel meg nyjkban, mint általában a keleti középnémetben.

4. Kfn. *hs* — mint az ufn. irod. nyelvben — nálunk *hs*-nek hangzik, míg a középfrankban és a hesseni nyjban *ss*-vé assimilálódik.

Nézzük most azon hasonlóságokat és egyezéseket, melyek nyjkat szorosabb viszonyba hozzák a kel. frank nyjokkal és az érzhegységgel; ez utóbbi jórészt szintén az előbbiekhöz tartozik.***) Az egyező sajátosságok a következők:

1. Az *a* töhangzóju ufn. irodalmi szavak jórészét *o*-val ejtik, pl. ufn. *Stadt, Bach* a kel. frankban is *šdōd, bōx*; ufn. *schaden, was, das* az érzhegységi nyjban: *šōdŋ, wōs, dōs*; ép így Dobsinán: *šōdŋ, bōs, dōs*; *o*-val mondják még: *Stall, Dach, Sack, Kalb, Halm*. Hosszú *ō* van a kel. frankban és a dobsinai nyjban az ufn. *Mann* szóban.

2. Kfn. *ü* helyett *i* áll mind a három nyjban; pl. *mīl* (mül, müle) a kel. frankban és Dobsinán; ufn. *müde* az érzhegységi nyjban: *mīd*, a dobsinaiban: *mīt*.

*) Paul és Braune a kel. frankokat a nyugati középnémetekhez sorolják, Behaghel a felsőnémetekhez.

**) V. ö. Dr. C. G. Francke: *Die Unterschiede des ostfränkisch-oberpfälzischen und obersächsischen Dialekts*. — *Baierns Mundarten* I. és II.

3. Kfn. *ou*, ufn. *au* > $\bar{o}$ a dobsinai és érczhegységi nyjban, míg a kel. frankban $\bar{a}$, $\bar{u}$; pl. ufn. *auch*, *laufen* mindkettőben $\bar{o}x$, $\bar{l}\bar{o}fn$; az ind. præs. egyes sz. 3-ik személyében pedig $\bar{e}$ áll ufn. *au* helyett; pl. ufn. *kauft* a kel. érczhegységi nyjban: *kēfd*, a dobsinaiban: *kēft*.

4. Kfn. *o* > *u*, $\bar{u}$.

5. Kfn. hosszú hangzók diphthongizálódtak: kfn. $\hat{i}$ > *ei*, kfn. $\hat{u}$ > *au* (> $\bar{a}$ a kel. frankban).

6. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*) < *a*, $\bar{a}$ a kel. frankban, > $\bar{e}$, $\bar{e}$ a kel. érczhegységi nyjban, a dobsinaiban pedig > *e*, $\bar{e}$; pl. ufn. *Eichhörnchen* az előbbiben $\bar{e}xh\bar{e}rnl$, az utóbbiban $\bar{e}xearn\bar{e}n$.

7. Kfn. *ouw* > $\bar{a}$ mind a három nyjban; pl. ufn. *Frau Dobsinán* és a kel. frankban: *frā*; ufn. *genau* a ny. érczhegységi nyjban: *gnā*, nálunk: *gnū*.

8. Kfn. *öu*, ufn. *eu* vagy *äu* és kfn. *öuw* > $\bar{a}$ a kel. frankban és Dobsinán; pl. ufn. *Heu* mindkét nyjban $\bar{h}\bar{a}$; az ind. præs.-ben ufn. *äu* az érczhegységi és dobsinai nyjban $\bar{e}$; pl. ufn. *läufst*, *läuft* az érczhegységi nyjban: *lēfsd*, *lēfd*; a dobsinaiban: *lēfst*, *lēft*; kfn. *iu*-ból keletkezett *eu* vagy *äu* a kel. frankban: *ai*; az érczhegységi nyjban: *ei*; pl. ufn. *Feuer* az előbbiben *faier*, az utóbbiban *fēier*, nálunk *fājēr*.

9. Szó végén *b* hatása alatt az *u* labialis nasalissá assimilálódik; pl. ufn. *heben*, *geben* a kel. frankban: *hēbm*, *gēbm*, az érczhegységi nyjban: *gēm*, a dobsinaiban: *hēbm*, *gēbm*.

10. *sp*, *st*, *rs* kapcsolatokban *sch*-nek hangzik az *s*; pl. ufn. *raspeln* az érczhegységi nyjban: *rošbln*, a dobsinaiban: *rošpln*.

11. Hangok elesése közös sajáttsága e nyelvjárásoknak; így az ufn. *Affe*, *Hase*, *Käse* szókat *e* nélkül ejtik Dobsinán és a kel. frankban. A præs. egyes sz. 1. személyében is elmarad az *e*; pl. ufn. *sage*, *habe* az érczhegységi nyjban: *sōg*, *hob*, a dobsinaiban: *zōk*, *hop*; *e* nélkül ejtik a határozó szókat is; pl. ufn. *müde*, *heute* az érczhegységi nyjban: *mid*, *heid*, nálunk: *mīt*, *haet*. Néhány szóban elesik a *t*; pl. ufn. *ist* segédige az érczhegységi nyjban *is*-nek, a dobsinaiban *es*-nek hangzik; ufn. *Markt* a kel. frankban: *mār̄k*, a dobsinai nyjban: *mark*, az érczhegységiben pedig: *mork*.

12. A tőszámnevek 3—12-ig hangsúlytalan *v*-t vesznek fel az érczhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. *drei*, *vier*, *fünf* az

előbbiben: *dreia*, *fīra*, *fimfe*, az utóbbiban: *drāju*, *fīrn*, *fēmbn*; az ufn. ihr, der dativusát is *a*-val ejtik mind a három nyjban.

13. Az ufn. ein, mein, dein, sein nön. alakját egyik nyj. sem különbözteti meg; pl. ufn. seine Frau a kel. frankban: *sei frā*, nálunk is: *zae frā*.

14. Az érzhegységi nyj., épúgy mint a dobsinai, külömbiséget tesz az ein-nál mint névelő és mint számnév között; a névelő himn. és seml. nominativusa mindkettőben *a*, a számnév himn. és seml. alakja pedig *ē*.

15. A többes számot többnyire umlauttal képezik; pl. ufn. Hund többese a kel. frankban *hynd*, Dobsinán *hint*. Sokszor *-er* a többes szám képzője; pl. ufn. Dorn, Stück többesét a kel. frank nyjok és a dobsinai *-er*-el képezik; épígy ufn. Klotz, Vieh többes nominativusa az érzhegységi és dobsinai nyjban *-er*-el fordul elő.

16. A kicsinyítő képző a dobsinai és érzhegységi nyjban többnyire *l*; pl. ufn. Bürschlein az előbbiben *piršl*, az utóbbiban *peršl*; *l* és *-zen* egyszerre is előfordul; pl. ufn. Füßchen az érzhegységi nyjban *fīslxen*, a dobsinaiban *fislxen*.

17. Az *-ig* melléknévképző *g*-je spiránssá változott az érzhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. heilig az előbbiben *hēilix*, az utóbbiban *haelix*.

18. A hangsúlytalan szótagokban *a* van a dobsinai és érzhegységi nyjban.

19. A kel. frankban és a dobsinai nyjban elveszett az imperf. és a plusquamperf.; a nép mindig perfectumot használ.

20. A szavak közül, melyek a kel. frankban és a dobsinai nyjban előfordulnak, megemlítendő: ufn. pressen a kel. frankban *knētšn*, Dobsinán *knētš~*; a kel. frankban *kwidšn*, Dobsinán *kwiš~* = ríni; a kel. frankban *ātsuxt* = levezető csatorna, Dobsinán *ātslox*; a kel. frankban *šluparn*, Dobsinán *šlūbarn* = szűr-csölgetni; a kel. frankban *swatarn*, Dobsinán *šwotarn* = forr, bugyog; a kel. frankban *tser-lēxná*, Dobsinán *dərlext*; *lakl* = erős és lusta ember.

21. Kel. frank sajáttság *b* a szó elején *e* szóokban: was, wer, wo, wie; nálunk majdnem mindig *b* áll szókezdő *w* helyett.

Csak mint curiosumot említem — nem mintha bizonyítéknak venném — hogy két kel. frank népköltemény, melyet

L. Wolfram közöl Baierns Mundarten II. kötetében, feltűnőe egyezik gondolatban és formában a dobsinai népköltészet két termékével. A két költemény a kel. frank nyjokban:

1. *ślōf khindlā ślōf*
in gā_odū sēn di śōf
di šwādsn undi wāisn,
di woln mái~ khindlā báisn.
2. *ślōf khindlā ślōf*
dái~ fātər hit di śōf
di mūtər šitlds báimēldin
dō fōld hērāb ain dráimēldin
ślōf khindlā ślōf.

Dobsinai nyjban:

1. *ślōf zūzl, ślōf,*
en goatū lēft v šōf;
as hot tsuā baesv fisl,
mondlkeanər nešl.
2. *ślōf zūzl, ślōf,*
dae fōtər hit ti šōf;
dae mōtər ez v prāuw dīrū
di muz en blōx di kiapl šmīrū.*)

Csehország nyugati részének nyelvjárásai (v. ö. W. Gradl: Die Mundarten Westböhmens), melyek tulajdonképen a kel. frank nyjokhoz tartoznak, szintén sokban egyeznek a dobs. nyelvjárással. Hosszadalmas volna az összes hasonlóságokat felsorolni, csupán a feltűnőbbekre mutatok rá. Ezek:

1. Kfn. *a > ò* egyszerű mássalhangzók előtt; pl. *mòln, dsòln* ufn. mahlen, zahlen, a dobs. nyjban *moln, tsoln*.
2. Az ajakgömbölyítés elmarad a palatalis hangoknál; kfn. *ö > é*, pl. *trèpfñ, gléckl* ufn. tröpfeln, Glöcklein nálunk *trèplñ, glèkl*.

---

*) Hasonló költemény van elterjedve Kalaznó faluban (Tolna-m.), melynek nyelvjárása szintén a frank nyjok közé tartozik. (V. ö. Schäfer Illés: A kalaznói német nyelvjárás hangtana.)

3. Az *r* előtt diphthongizálás következik be; pl. *bèar*, *šweàrn* ufn. Bär, schwören a dobs. nyjban *pear*, *šwearn*; *o* > *au* *r* előtt.

4. Kfn. *iu* > *ai*; pl. *nai*, *sai* ufn. neu, Säue, Dobsinán *nae*, *zae*.

Az ó-bajor nyelvjárásban is több jelenség van, melyeknél fogva összefüggést kell feltételeznünk közte és a dobs. nyj. között (v. ö. Joh. Nep. Schwäbl: Die altbayerische Mundart). Ezek:

1. Kfn. *ü* > *i*; pl. bajor *fligl* ufn. Flügel Dobsinán *fligl*.

2. Kfn. *û* > *au*; pl. bajor *bauch* (*bûch*) Dobsinán *paux*.

3. Se az ó-bajor, se a dobs. nyj. nem ismeri az ufn. *äu*, *eu* hangot, hanem helyette *ae* van; pl. bajor *ais*, *eis* (*is*), *pfeifen* (*pfîfen*) nálunk is *aes*, *pfaef*.

4. Kfn. *öu* ufn. *eu* > *ae*; bajor *fraid* (*vröude*), *fraer* (*vröuwen*) a dobs. nyjban *fraet*, *fraen*.

5. Kfn. *iu* > *ae*; pl. bajor *haet* (*hiute*) nálunk *haet*; ép ily diphthongust ejtenek mindkét nyjban ufn. *äu* helyett, pl. bajor *lais* ufn. Lätse Dobsinán *laes*.

6. Szó elején a *b*, *d* az ó-bajor és a dobs. nyjban is közel állanak a fortésekhez.

7. *s* után *t* lép fel ugyanazon szavakban: bajor *feascht*, dobs. *feast* ufn. Ferse; bajor *kastrol*, dobs. *kastrol* casserole.

8. *rst* mindkét nyjban *rscht*-nek hangzik; pl. bajor *duə'scht*, *wuəscht*, dobs. *duašt*, *buašt* ufn. Durst, Wurst.

9. Ufn. Teufel a bajorban *deigsl*, Dobsinán *taeksl*; dobs. *klaebl* a bajorban *klaibl*.

Sokkal kevesebb hasonló nyelvi jelenséget találunk a kel. középnémet nyjoknak egy másik csoportjában: a felsőszászban (v. ö. Dr. C. Francke: Der obersächsische Dialekt). A jellemzőbbek:

1. Kfn. *ö* helyett zárt *e*, pl. felsőszász *schên* ufn. schön nálunk *šên*.

2. Kfn. *ü* > *i*, pl. felsőszász *fise* ufn. Füsse nálunk *fis*.

3. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*)-nak erős zárt *é* felel meg.

4. Kfn. *ou* ufn. *au* helyett *ō*; pl. *bōm* (*boum*), *lōfn* (*loufen*) dobs. nyjban *pōm*, *lōf*.

5. *u* kiesik az *~eu* előtt: felsőszász *dsēixn* ufn. zeichnen, *fufdsn* ufn. fünfzehn a dobs. nyjban *tsēx*, *fōftsan*.

6. *mein*, *dein*, *kein* *n*-je főnév előtt elesik, pl. felsőszász

mēi hund ufn. *mein Hund*, felsőszász *kē geld* ufn. *kein Geld*, felsőszász *ē man* ufn. *ein Mann*; épígy nálunk is *mae hunt*, *kē gelt*, *ē mōn*. Nem ejtik az *ein* *n*-jét összetételekben sem; pl. a felsőszászban *ēmal* ufn. *einmal*, *ēfax* ufn. *einfach*, nálunk *emol*, *ēfox*.

7. *pp* és *mp* szó közepén és végén a felsőszászban is megmaradt, pl. felsőszász *túp* ufn. *Topf* helyett, *štumb* ufn. *stumpf* helyett.

Még kevesebb, alig számbavehető egyezést találunk a sziléziai nyjokban, melyek Gréb szerint (v. ö. Gréb Gy.: A Szepesi Felföld nyelvjárása) a szepességekkel vannak rokonságban. Azon nyelvi jelenségek közül, melyek Gréb szerint a sziléziai nyjokkal, főkép a bialaival és a Szepesi Felföld nyelvjárással közösek, csak egy-kettő található a mienkben. A hangmegfelelések amott mások, rendszerint nyíltabbak, mint a dobs. nyjban; azután a szókincs se tüntet fel rokonságot.

Mint a szepességek nyelve, úgy a mienk is keverék-nyelvjárás, mely több nyelvjárás keveredése folytán jött létre. Bizonyítja ezt elsősorban a történelem. Római írók állítják, hogy a Sajó vidékén quadok laktak, Bartholomoeides szerint pedig még a XIV. században is éltek a quadok utódai. Lehet, hogy az ú. n. «utódok» más néptörzs voltak, de annyi tény, hogy Dobsina régebbi bevándorlóival összeolvadtak. Lehetett azonban később is keveredés, mert szinte bizonyos, hogy telepítések, tömeges bevándorlások mindig voltak oly városban, mint Dobsina, melynek híret gazdag bányái elvitték messze földre. Természetes, hogy annyi mindenféle, különböző törzsekkel való érintkezés folytán a dobsinaiak nyelve is sokféle elemmel gyarapodott.

De a fentebbi összehasonlítás a németországi nyjokkal is meggyőz bennünket ez igazságról. Láttuk, hogy nyjokban több jellemző nyelvjárásbeli sajáttság van; a legtöbb a kel. frank nyjok, főkép az érczhegységi nyelvjárás területére vezetett el bennünket.

Felmerül még az a kérdés is, hogy milyen nyelvi sajátságokat hoztak a dobsinaiak ősi hazájukból és milyenek fejlődtek az új hazában. A legtöbb eltérés, mely a dobsinai nyelvjárást a rokon nyjktól elválasztja, az előbbinek régi saját-sága; ilyen pl. az, hogy *w* helyén *b* áll, a mi a középkori bajor

nyjokban általános volt. Bremer szerint most csak a kel. frankban, Westphaliában ismeretes. Régi sajátságának vehetjük még szókezdő *p-t b* helyett, a mely a régi bajor emlékekben szintén gyakran fellép. (V. ö. *Mittelhochdeutsche Grammatik* v. Dr. K. Weinhold.) Az új sajátságok fejlődését nyelvemlékek hiányában nem kísérhetjük figyelemmel.

A sok kérdés közül, mely még megoldásra vár, bizonyos csak az, hogy a dobs. nyelvjárás középnémet jellegű keverék-nyelvjárás, melynek eredetét a kel. frank, közelebbről az ércz-hegységi nyelvjárás területén kell keresnünk.

XVII. Nyelvjárásmutatványok.

1. *as boar emol v hen unt v hōn,*
fēkt siχ mae mearzen ōn;
dēn boar v kū unt v kolp,
es mae mearzen holp;
as boar emol v kots unt v maos,
es mae mearzen aos.

2. Der verkaufte Sohn.

as boar emol v mōn unt v baep, di hon v tsēn joar tsuzōf
gwlēpt unt hon kē kēndər gwhot; di hon ziχ gwbontst holt nōr ē
kent. dər es gonan of ti fūr aos of mē joar unt hot v gut oat
ō~gwtrōf. its hod ər gwērbm zaen baep, dər bit sīb̄m joar dō

1. Es war einmal eine Henne und ein Hahn,
 Fängt mein Märchen an;
 Dann war eine Kuh und ein Kalb,
 Ist mein Märchen halb;
 Es war einmal eine Katz' und eine Maus,
 Ist mein Märchen aus.

2. Es war einmal ein Mann und ein Weib, die etwa 10 Jahre zusammen gelebt und keine Kinder gehabt haben; sie haben sich nur ein Kind gewünscht. Der Mann ist auf die Fuhr ausgegangen auf mehrere Jahre und hat einen guten Ort angetroffen. Jetzt hat er seinem Weibe geschrieben, er werde

plæbm̃ unt bit siȝ v šēn gelt darsþoarn, zae baep hod ȝm net
 ȝēbm̃ tsu bes~, doz ȝr v zūn ȝs ȝnpoarn. nō zīb̃m joarn kimt tȝr
 mōn ṽhēm unt kimt tuax an ȝrūs~ bolt ȝnfoarn. bi ȝr duax tēn
 bolt kimt mēd an šwear̃n bōȝn fōl boar, kimd ȝr tsu v ȝrūs~
 zȝt; dō plaep̃t ȝm dȝr šwear̃n bōȝn štex~. its fēnkt ȝr ōn tsu
 šēldn, bēn dȝx tȝr tæbl̃ ṽbēm bolt brēvan tsu hēlf~ aos dȝarn
 zȝt raos. dȝr hot ōx opȝnlōdn, ȝntȝr di holpsaet unt tēn hodȝr
 ȝn ȝonts~ bōȝn opȝnlōdn, unt hot nȝx fat net raos ȝñkunt. its ȝs
 holt kȝman v har, dȝar hot ȝvzȝkt: «iȝ hēlf dȝr raos, bēn mȝr
 dȝs ȝaest, fȝn bȝs dos tū net bēst. putiȝt tiȝ ȝut, bos tu dȝrhēm
 puzetst.» der mōn hot siȝ holt putiȝt: «iȝ bēs fȝn dēm: iȝ hop
 v baep, v haos unt v poar ȝrȝntstȝkȝrȝen.» pos draemȝl hod ȝm
 dȝr har ȝvzȝkt, dȝr zȝl zȝȝ ȝut putiȝtȝ. obȝr dȝr mōn hot fat
 ȝvzȝkt; «fȝn dēn bēz iȝ unt fȝn ondȝrn bēz iȝ ništ.» its šnaet
 dȝr har ȝn mȝtȝrn fȝnȝr unt zȝkt: «mȝt tēn plūt bis tiȝ ȝf tȝs
 tsēdl, boz iȝ dȝr ȝep, undȝrsȝraebm̃, dēn krikt tȝs raos, bos tiȝ

7 Jahre dort bleiben und sich ein schönes Geld ersparen. Sein
 Weib hat ihm nicht zu wissen gegeben, dass ihr ein Sohn geboren
 ist. Nach 7 Jahren kommt der Mann nach Hause und kommt
 durch einen grossen Wald gefahren. Wie er durch diesen Wald
 kommt mit einem schweren Wagen voll Ware, kommt er zu
 einer grossen Sotte (= Sumpf); dort bleibt ihm der schwere
 Wagen stecken. Jetzt fängt er an zu schelten, wenn doch der
 Teufel jemanden bringen würde, aus diesem Sumpf heraus zu
 helfen. Er hat auch abgeladen, zuerst die Hälfte und dann hat
 er den ganzen Wagen abgeladen, und hat noch immer nicht
 heraus gekonnt. Jetzt ist ein Herr gekommen, der gesagt hat:
 «Ich helfe dir heraus, wenn du mir das gibst, wovon du nicht
 weisst. Denke gut nach, was du zu Haus besitzest.» Der Mann
 hat nachgedacht: «Ich weiss von dem: ich habe ein Weib, ein
 Haus und ein paar Grundstücke.» Dreimal hat ihm der Herr
 gesagt, er soll gut nachdenken. Aber der Mann hat immer
 gesagt: «Von dem weiss ich und von anderem weiss ich nichts.»
 Jetzt schneidet der Herr in den mittleren Finger und sagt: «Mit
 diesem Blut wirst du dich auf den Zettel, welchen ich dir gebe,
 unterschreiben; und wenn du ihn mir schicken wirst, kriegst du

host undəršrīb̃m̃.» its hod ər ɡvzōkt: «its lōt tər ɔf unt its konst foarñ.» its kimd ər ṽhēm unt kimd ɔm əs baep mən zīb̃m̃ jearian jun kēɡ̃. dər mōn ɛs dəršrōk̃. zae baep hot siχ ɡṽtiχt, dər bit v grūs̃v fraet hōn; obər ear boar traoriχ, unt hot siχ ɛlṽ tōk ɡvzotst unt hot holt ɡvgrīnan. mēt tēn zaen f̃orgonan foftsan joar unt tēn hon zan fat ɡvfrōkt, bozər fat traoriχ ɛs unt graent.

dər jun ɛs grūs ɡvboks~ unt boar holt zear ɡṽs̃aet. its hod ər ɛn fōtər ɡvzōkt, ər muz ɔm pukẽnan, boz ər fat ṽzō graent. «mae zūn, dōs kon iχ nēt zōɡ̃.» ər hod an obər zear ɡvk̃w̃elt, ər muz ɔm zōɡ̃. dər fōtər hod ɔm holt ol̃s ṽzō d̃artselt, boz an ɔf tər b̃k̃ putrof~ hot, bi ər ɛs kōman fōn dər fūr ṽhēm. «alz̃o mae zūn, b̃en iχ tər pukẽnan mus, iχ hop tiχ holt f̃orkōft; dōs boar zex̃ər dər taeb̃l, dər hot r̃osfis ɡṽhot. iχ hop holt tōs nēt ɡvbost, doz iχ an zūn d̃arhēm hop, bo di m̃otər hot m̃ər dōs nēt ɡṽs̃rīb̃m̃.» «no, dōs m̃ex̃t j̃o ništ» — hot tər zūn ɡvzōkt. «iχ bar m̃ər š̃on helf~.» its ɛz ər ɡonan tsun p̃farər, hod ər ziχ ɡṽh̃olt

dann heraus, was du unterschrieben hast. Jetzt hat er gesagt: «Jetzt lade auf und jetzt kannst fahren.» Jetzt kommt er nach Haus und es kommt ihm sein Weib mit dem 7 jährigen Knaben entgegen. Der Mann ist erschrocken. Sein Weib hat gedacht, er werde eine grosse Freude haben; aber er war sehr traurig, und hat sich alle Tage gesetzt und hat geweint. Damit sind 15 Jahre vergangen und man hat ihn immer gefragt, warum er immer traurig ist und weint.

Der Knabe ist gross gewachsen und war halt sehr gescheit. Jetzt hat er dem Vater gesagt, er müsse ihm bekennen, warum er immer so weint. «Mein Sohn, das kann ich nicht sagen.» Er hat ihn aber sehr gequält, er müsse es ihm sagen. Der Vater hat ihm halt alles so erzählt, was ihn am Wege betroffen habe, wie er von der Fuhr nach Haus gekommen ist. «Also mein Sohn, wenn ich dir bekennen muss, ich habe dich halt verkauft; das war sicher der Teufel, der hat Rossfüsse gehabt. Ich habe das halt nicht gewusst, dass ich einen Sohn zu Haus habe, denn die Mutter hat mir das nicht geschrieben.» «Nun, das macht ja nichts», hat der Sohn gesagt. «Ich werde mir schon helfen.» Jetzt ist er zum Pfarrer gegangen und hat sich

engnbaentəs unt es holt tən gvrēst ɛn di hɛl. mɛt tɛn tsɛdl bi ɛr doar ɛs koman, ɛs dərzɛlɒn of tər kɛtɒ gahonan; dōs boar dər lutsifer. «vhā, zōkt ɛr, kimst mər dū kɛgɒ. ɛn an joar hob iɰ tɪɰ gɒzolt koman hɒlɒ. gɒzɪst, hī ɛs dae pɛtɰɛn, bos tū drof bist līgɒ.» dear zōkt obər: «iɰ bɛl hīdan » kɪax paon, ɛs bit kē hɛl mē hī zaen.» its saen di ondərɒ taɛbl olɒ dəršrɒkɒ, hon zv ɛn lutsifər gɒpɛtɒ, dər zol ɔm gɛbm̃ dōs tsɛdl raos, bos sae fōtər hod undəršrībɒ, dɛn lɛd ɛr olɒ ɛn dər rū unt gɛt bek. dər hod ɛs obər nɛt gɒbɒlt gɛbm̃. dər taɛbl hot fat gɒzōkt: «dae zɛl ɛs maenn, iɰ gɛp kē tsɛdl.» «no pao iɰ holt ti kɪax», hot tər zūn gɒzōkt. olɒ taɛbl hon zear gɒgrīnan unt an gɒpɛtɒ, ɛr zol ɔm nɒr dōs tsɛdl gɛbm̃, doz ɛr hīnɔ bek gɛt. lutsifər hod ɛs ɔm dɛn gɒšmɛs~, unt tər zūn hot sɪɰ ɔfgɒmɒxt unt ɛs vhem̃ gvrēst. «no fōtər, iɰ sae puɸraet, its ban bər ruɪɰ lɛbm̃.» dɛn boar dər zūn » grūsər har unt ti ɛldərɒ boarɒ pae ɔm dɛn glɛklɪɰ.

Eingeweihtes geholt und ist halt in die Hölle gereist. Wie er mit dem Zettel dort angekommen war, ist derselbe an der Kette gehangen; das war der Lucifer. «Aha, sagt er, kommst du mir entgegen? In einem Jahr habe ich dich holen sollen. Siehst, hier ist dein Bett, in dem du liegen wirst.» Dieser sagt aber: «Ich will hier eine Kirche bauen, es wird keine Hölle mehr hier sein.» Jetzt sind die anderen Teufel alle erschrocken, sie haben den Lucifer gebeten, er soll ihm den Zettel herausgeben, den sein Vater unterschrieben hat, dann lässt er alle in der Ruhe und geht weg. Dieser hat ihn aber nicht geben wollen. Der Teufel hat immer gesagt: «Deine Seele ist mein, ich gebe keinen Zettel.» «Nun baue ich halt die Kirche», hat der Sohn gesagt. Alle Teufel haben sehr geweint und ihn gebeten, er soll ihm nur den Zettel geben, damit er von hier weggehe. Lucifer hat ihn ihm hingeschmissen, und der Sohn hat sich aufgemacht und ist nach Haus gereist. «Nun Vater, ich bin befreit, jetzt werden wir ruhig leben.» Dann wurde der Sohn ein grosser Herr und die Eltern waren dann bei ihm glücklich.

3. Die Bergmännchen am Schwarzenberg.

för heps fil joarn boar om šwarts~park v grūsar zēgŋ; kopareats hon zv hī arpoart. tōgv nōxt hot six gvoabart, en tōk ti hājər, en dər nōxt ti peakmēnərŋen. bos ti hājər en tōk net hon folent, hon di peakmēnərŋen en dər nōxt gvmox̄t. obər di peakmēnərŋen boarŋ zear tsurēs~. dōs hon di hājər gvzēn unt ībərŋ zontox mēnt ē hājər unt zōkt: «komərōt, its bambər unzərŋ komərōtŋ hōsŋen kēf~, dosv net ban zaen tsurēs~; bambər zom för əs muntlox*) ofhevan. bēn zv ban koman, mōgŋ zv ziŋ ō~tsin. dēn bambər om ōx zupv purētŋ, mōgŋ zv ziŋ zōt es~.» bi di hājər om mōntox saen koman, hon zv en štolŋ gvhoart graenan unt hon fornuman: dər zēgŋ zol zīb̄mziptsiz ūrēnk̄l harŋ. di peakmēnərŋen zaen mēn naen klēdərŋen för šwundŋ, di tsurēs~nan hon zv dō gvlos~. dēn boar oləs tōp, mēn zēgŋ boar aos, unt zux~ poz ow haet.

3. Vor hübsch viel Jahren war am Schwarzenberg ein grosser Segen; Kupfererz hat man hier gegraben. Tag und Nacht hat man (nyj. sich) gearbeitet, bei Tag die Bergleute, bei Nacht die Bergmännchen. Was die Bergleute bei Tag nicht vollendet haben, das haben die Bergmännchen bei Nacht gemacht. Aber die Bergmännchen waren sehr zerrissen. Dies haben die Bergleute gesehen und Sonntag meint ein Bergmann und sagt: «Kamerad, jetzt werden wir unseren Kameraden Hosen kaufen, damit sie nicht zerrissen seien; wir werden sie ihnen vor das Mundloch aufhängen. Wenn sie kommen werden, mögen sie sich anziehen. Dann werden wir ihnen auch Suppe bereiten, mögen sie sich satt essen.» Wie die Bergleute Montag gekommen sind, haben sie im Stollen weinen hören und haben vernommen: der Segen soll 77 Urenkel (lang) warten. Die Bergmännchen sind mit den neuen Kleidern verschwunden, die zerrissenen haben sie dort gelassen. Dann war alles taub (Taubes = meddō közet), mit dem Segen war's aus, und sie suchen bis auf heute.

*) A táró nyilása.

4. Ráolvasások.

1. *ez æs fōn an mōn,**
ge æs duax sae gvgōn!
ez æs fōn an baep,
ge æs duax saen gonts~ laep!
ez æs fōn ær mēt,
ge æs duax īr gonts engnbēt!

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

2. *boz ix gvzē,***
dōs forgē!
boz ix drek,
dōs dərštēk!
boz ix rīr,
dōs forlīr!

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

1. Ist es von einem Mann,
 Geh' es durch seinen Hals!
 Ist es von einem Weib,
 Geh' es durch seinen ganzen Leib!
 Ist es von einem Mädchen,
 Geh' es durch ihr ganzes Eingeweide!

2. Was ich sehe
 Das vergehe!
 Was ich drücke,
 Das ersticke!
 Was ich rühre,
 Das verliere!

*) E ráolvasást a szemmel-megverés ellen mondták (*fōn āgṇ kōman* = szemmel megverni vkit). Egyidejűleg háromszor köptek a kézfejre, melylyel azután a szemet megdörzsölték és végül az alfelükön letörölték; közbe folyton mondták: Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

**) E ráolvasással holtsontot akartak eltüntetni (*æs īberpēn pīs~* das Überbein büssen). — Mindkét ráolvasást Klein Samu igazgató úr jegyezte fel és mentette meg a feledéstől. Most már egyáltalában nem hallani ráolvasást.

5. Versek.

mae mōtər pekt kūx̃,
di pekt sɐ tsu braon;
zi tit sɐ ɛn kostn̩,
zi lɛt miɣ nɛt šān,
zi gaet mər tsu brɔkɐ,
di hīnər tsu lɔkɐ.
tsipā, tsipā
di hīnər zaen dā!

ix bɛntš, ix bɛntš, ix bēs nɛt bōs,
hɛndərɐ ɔbm lɛft v hōs;
ear šprinkt ɪbərš mājərɣɛn,
tsɔbrɛɣt an topf fɔl ājərɣɛn.

1. *šlōf zūzl̩, šlōf,*
dae fōtər hit ti šōf.
dae mōtər ɛz v prāwɐ dīrɐ,
di muz ɛn blōx di kiapl̩ šmārɐ.

Meine Mutter bäckt Kuchen,
 Sie bäckt sie zu braun;
 Sie tut sie in den Kasten,
 Sie lässt mich nicht schauen,
 Sie gibt mir zu brocken,
 Die Hühner zu locken.
 Zipah, zipah,
 Die Hühner sind da!

Ich wünsche, ich wünsche, ich weiss nicht was,
 Hinter dem Ofen läuft ein Has';
 Er springt über den Herd,
 Zerbricht einen Topf voll Eier.

1. Schlaf Suschen, schlaf,
 Dein Vater hütet die Schaf!
 Deine Mutter ist eine brave Dirne,
 Sie muss dem Hirten die Stiefel schmieren.

2. *hajv, bubajv!*

*ībærs joar draen,
ībærs joar nox v poar,
gēt ti bīk hear unt toar.*

3. *hajv, bubajv!*

*ge bek fōn dær tīr,
mae mōn es šon kōman,
ær slēft šon pae mīr.*

4. *šlōf zūzl, šlōf,*

*en goatŋ lēft v šōf,
æs hot tswā baesv fisl,
mondŋkeanær neŋsl,
v holpŋen baen unt tsokær draen,
dos bit sūzls papŋen zaen.*

2. Haja, bubaja!

In einem Jahr,
In einem Jahr noch ein Paar,
Geht die Wiege hin und her.

3. Haja, bubaja!

Geh' weg von der Tür,
Mein Mann ist schon gekommen,
Er schläft schon bei mir.

4. Schlaf Suschen, schlaf,

Im Garten läuft ein Schaf,
Es hat zwei weisse Füßel,
Mandelkerne Nüssel,
Ein Halbchen*) Wein und Zucker drein
Das wird Suschens Speise sein.

*) Ürmérték, majdnem annyi mint egy fél liter.

5. *slōf zūzl lon,*
dər tōt zētst of tər šton,
ər hot an baes~ kitl̥ ōn,
ər bəl unzər zūzl hōn.

šēnv libv maenv,
tsu taoz~t gutv nōct!
lēk ɛn poatɳ ɛn kostɳ,
nɛm di haop vfoar.

ɛn pfarərs pɛšl*)
štēt v pōm fōl nɛsl.
bear zētst druntər?
dər pfarn mɛt tər plundər.

---

5. Schlaf Suschen lang,
 Der Tod sitzt auf der Stang',
 Er hat einen weissen Kittel an,
 Er will unser Suschen haben.

Schöne liebe meine,
 Zu tausend gute Nacht!
 Lege den Jungfernkranz in den Kasten,
 Nimm die Haube hervor.

In Pfarrers Büschel
 Steht ein Baum voll Nüssel.
 Wer sitzt drunter?
 Der Pfarrer mit der Plunder (= Hose).

---

*) E vers a törökök idejéből való. A monda szerint a pap, mikor a törökök a várost megtámadták, a paplaktól nem messze lévő erdőbe menekült, melynek neve azóta: *pfaras pɛšl* Pfarrers Büschel.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
Hangtan.	
I. A nyelvjárás hangjai	5
1. Magánhangzók	5
2. Mássalhangzók	9
II. A kiejtés és hangsúly	14
III. A hangok erőssége; fortis és lenis	18
IV. Hangkapcsolatok	19
V. A mássalhangzók articulatioja a szóban és összefüggő beszédben	20
1. Az articulatio módjának változása	20
2. Az articulatio erősségének változása	21
VI. A szótag	22
VII. A hangok történeti fejlődése	23
I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok	23
A) A töszótag magánhangzói és diphthongusai	23
1. A töszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában	23
2. Összefoglaló megjegyzések	42
3. Mennyiségi változások	44
B) A mellékszótagok magánhangzói	47
1. Előszótagok	47
2. Végzótagok	48
C) Összeolvadás és rövidülés	51
D) Metathesis	52
II. fejezet. Mássalhangzók	52
I. Liquidák	52
II. Nasalisok	53
III. Explosivák	55
IV. Spiransok	61
1. Összefoglaló megjegyzések	64
Alaktan.	
A főnév	65
I. A főnevek neme	65

	Lap
II. A főnevek ragozása	66
A) Hímneműek	66
B) Nőneműek	70
C) Semlegesek	71
III. A tulajdonnevek ragozása	72
IV. A melléknevek ragozása	72
A) Erős ragozás	73
B) Gyenge ragozás	74
V. Fokozás	75
VI. A névmások ragozása	77
A) Személyes névmások	77
B) Vonatkozó névmások	78
C) Mutató névmások	80
D) Birtokos névmások	81
E) Kérdő névmások	82
F) Határozatlan névmások	83
VII. A számnevek ragozása	84
VIII. Az előljárók	85
IX. Az igék ragozása	86
A) Általános megjegyzések	86
B) Személyragok	87
C) Paradigmák	88
D) Idők	88
E) Igemódok	89
X. Rendhagyó igék. Præteritopræsentia	93
XI. A gyenge igék	95
XII. Gúny- és keresztnévek	97
XIII. Szójárások és közmondások	98
XIV. Növény- és állatnevek	100
XV. Magyar kölcsönszók	104
XVI. A dobsinaiak eredete	113
XVII. Nyelvjárásmutatványok	121

Értesítés.

A Magyar Tudományos Akadémia 1890 október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, ú. m. az

Akadémiai Értesítőt,

Almanachot,

Archæologiai Értesítőt,

Archæologiai Közleményeket,

Emlékbeszédeket,

Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Társadalomtudományi),

Magyarországi Német Nyelvjárásokat,

Magyarországi Szláv Nyelvjárásokat,

Mathematikai és Természettudományi Értesítőt,

Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,

Nyelvtudományi Közleményeket, Nyelvemléktárt,

Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Írók, Országgyűlési emlékek,

Könyvkiadó-Vállalatból évenként négy kötetet évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angol vászonkötésben kívánják, évi 23 korona 20 fillérért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a Magyar Tudományos Akadémia többi kiadványait 25 % engedménnyel szerezhetik meg a Magyar Tudományos Akadémia főttkári hivatalánál.

Ha a fentebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a főttkári hivatalhoz, a kiadványok portómentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 23 korona 20 fillér) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldésekor, november végén, utánvétellel kéretik be, s ekkor a címzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigélé 314 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főttkári hivatalhoz intézendők.

A Magyar Tud. Akadémia
Főttkári hivatala.

Nyelvtudomány. A M. T. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Asbóth Oszkár*. Első évfolyam, 1—3. szám. Egyes szám ára 1 kor. 50 fill.

Ez új folyóiratnak, melynek megindítását a M. T. Akadémia a nyelvtudományi bizottságnak és az I. osztálynak előterjesztése alapján 1906. évi január 29-én tartott összes ülésében elhatározta, az a célja, hogy általános és különösen indogermán nyelvészeti értekezéseken kívül tájékoztató és ismertető cikkeket közöljön a külföldi nyelvtudomány haladásáról. Épp egy félszázada, hogy Hunfalvy Pál *Magyar Nyelvészet* című folyóiratának programjában (I. köt., 1856., 7. l.) a szoros értelemben vett magyar nyelvtudomány mellett a «hellén-latin nyelvtudomány»-ra is rámutatott, «úgy híven, hogy ezek tudását kell legelőbb öregbíteni nálunk», s egyúttal a szanszkrit nyelv ismeretének fontosságát is hangsúlyozta. A *Magyar Nyelvészet*nek, 1862-től fogva pedig a *Nyelvtudományi Közleményeknek* hasábjain csakugyan meglehetősen számmal jelentek meg az indogermán nyelvészet kérdéseivel foglalkozó értekezések, ismertetések és bírálatok, az utóbbi folyóiratban főleg Simonyi Zsigmond szerkesztősége idejében (1893—1895). Azonban az a körülmény, hogy ama tudományágak fejlődése ujabban mind nagyobb lendületnek indul, másrészt annak elismerése, hogy a *Nyelvtudományi Közlemények* főfeladata, hogy a magyar nyelvhasználatnak nyisson teret, arra indította a nyelvtudományi bizottságot, hogy egy új általános nyelvtudományi folyóiratnak megindítását javasolja és feladatául főleg ama tanulmányok gondozását tűzze ki, a melyek hazánkban szélesebb köröknek (főleg középiskoláink philologus tanárainak) érdeklődésére tarthatnak számot s a melyek a szoros értelemben vett magyar nyelvészetre is termékenyítő hatással lehetnek. E tudománykörök főképp a következők: 1. általános nyelvtudomány (főleg nyelvlélektani fejtegetések, a segédtudományok köréből különösen phonetikai kérdések tárgyalása); 2. indogermán összehasonlító nyelvtudomány; 3. az egyes indogermán nyelvek közül főleg a görög, itáliai, germán és szláv nyelvekre vonatkozó tanulmányok. Az e körökbe tartozó kérdések egyrészt értekezések, másrészt ismertetések, bírálatok és kisebb közlemények alakjában tárgyalatnak a folyóirat hasábjain. A folyóiratból, a mely ASBÓTH OSZKÁR szerkesztésében *Nyelvtudomány* címmel indul meg, évenként — további intézkedésig — két ötíves füzet fog (május 15-én és november 15-én) megjelenni.

Megrendelhető

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapest, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.